

**Nationaal
Psychotrauma
Centrum**

**ARQ Kenniscentrum
Impact van Rampen
en Crises**

De stilte achteraf

De langetermijngevolgen van de schoolgijzeling in Bovensmilde (1977)

Onderzoeksrapport

Colofon

© 2025 ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum. Alle rechten voorbehouden.

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in welke vorm dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum.

Opdrachtgever

Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC)

Verantwoordelijk uitvoerende organisatie

ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum | ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises

Nienoord 5, 1112 XE Diemen

impact@arq.org | www.arq.org

Auteurs

Dr. Joris F.G. Haagen (hoofdonderzoeker), Dr. Renée Dijkhuis, Dr. Merel M. van Herpen, Marinka Buitenhuis, MSc

Adviseurs

Prof. dr. em. Rolf J. Kleber, Prof. dr. Michel L.A. Dückers

Wetenschappelijke begeleidingscommissie

Prof. dr. Maarten Kunst (voorzitter), Dr. Alice Bosma, Dr. Leontien van der Knaap, Drs. Gerard Rinckes, Dr. Pien van de Ven, Dr. Mijke de Waardt

Jaar van uitgave

2025

ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises adviseert over psychosociale behoeften, risico's en ondersteuning rond rampen, crises en ingrijpende gebeurtenissen. Werkzaamheden vinden plaats op het snijvlak van wetenschap, beleid en praktijk: in nauwe samenspraak met samenwerkingspartners, maar onafhankelijk en op basis van wetenschappelijke principes. Alle kennis uit onderzoek uitgevoerd door ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises is openbaar toegankelijk via www.arq.org.

Het gebruik van inhoud uit deze publicatie als toelichting of ondersteuning in artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Samenvatting	8
1. Achtergrond	8
2. Doelen en vragen.....	8
3. Aanpak.....	9
4. Deelnemers.....	9
5. Resultaten.....	10
6. Oplossingsrichtingen en aanbevelingen	14
7. Geleerde lessen.....	15
Summary	17
1. Background.....	17
2. Aims and questions.....	17
3. Research approach.....	18
4. Participants	18
5. Results	19
6. Recommendations	23
7. Lessons learned.....	24
1. Inleiding	26
1.1 Aanleiding onderzoek	26
1.2 Doelen en vragen.....	28
1.3 Leeswijzer	28
1.4 Begrippenlijst	29
2. Schoolgijzeling	30
2.1 Historische context.....	30
2.2. Politieke acties.....	31
2.3. Schoolgijzeling O.L.S. Bovensmilde	32
2.4. Na de gijzeling	33
2.5. De jaren na de gijzeling	35
2.6. Recente ontwikkelingen	36
3. Theoretisch kader	37
3.1 Potentiële traumatische gebeurtenissen	37
3.2 Traumatische reacties.....	37
3.3 Gevolgen naasten.....	40
3.4 Verwerking door steun, erkenning en zorg.....	40
3.5 Uitgangspunten onderzoek	42
4. Methoden.....	43

4.1	Onderzoeksopzet.....	43
4.2	Doelgroepen	43
4.3	Begeleiding en advies.....	43
4.4	Vorbereidende fase.....	44
4.5	Procedures.....	45
4.6	Vragenlijstonderzoek	46
4.7	Interviewonderzoek.....	53
4.8	Groepsbijeenkomsten	55
5.	Resultaten Vragenlijsten.....	57
5.1	Gegijzelde Oud-leerlingen.....	57
5.1.1	De Gijzeling en Nasleep.....	57
5.1.2	Gevolgen van de gijzeling.....	63
5.1.3	Ervaringen hulpverlening	66
5.1.4	Waardering en erkenning.....	69
5.1.5	Houdingen binnen én tussen gemeenschappen	71
5.1.6	Samenhang.....	72
5.1.7	Conclusie	74
5.2	Naasten	75
5.2.1	Gijzeling en nasleep.....	75
5.2.2	Gevolgen van de gijzeling	77
5.2.3	Huidige steunbehoeften	80
5.2.4	Waardering	81
5.2.5	Houdingen binnen én tussen gemeenschappen	81
5.2.6	Conclusie	83
5.3	Perspectieven van oud-leraren.....	83
5.3.1	De gijzeling en nasleep	84
5.3.2	Gevolgen van de gijzeling	84
5.3.3	Ervaringen met formele hulp en ondersteuning	84
5.3.4	Erkenning.....	85
5.3.5	Houdingen binnen én tussen gemeenschappen	85
5.4	Perspectieven van niet-gegijzelde oud-leerling en leerlingen van Molukse komaf	85
5.4.1	Gijzeling en nasleep.....	85
5.4.2	Gevolgen van de gijzeling	86
5.4.3	Hulp, steun en erkenning	86
5.4.4	Houdingen binnen én tussen gemeenschappen	86
6.	Resultaten interviews.....	87
6.1	Gegijzelde oud-leerlingen	87
6.1.1	Thema 1: De context en gevolgen van de gijzeling.....	87
6.1.2	Thema 2: Begrip en onbegrip.....	92
6.1.3	Thema 3: Betekenisgeving.....	98
6.2	Naasten	100
6.2.1	Ervaringen tijdens de gijzeling	100
6.2.2	Ervaringen tijdens de nasleep.....	101
6.2.3	Directe gevolgen van de gijzeling voor naasten.....	102

6.2.4	Door de ogen van: gevolgen van de gijzeling voor voormalig gegijzelden volgens naasten	103
6.2.5	Leven met: indirecte gevolgen van de gijzeling voor naasten	104
6.2.6	Verwerken van de gijzeling	105
6.2.7	Omgaan met de klachten van een dierbare	106
6.2.8	Betekenisgeving.....	107
6.2.9	Erkenning.....	107
6.3	Perspectieven oud-leraren	108
6.3.1	Ervaringen tijdens de gijzeling	108
6.3.2	Ervaringen tijdens de nasleep.....	109
6.3.3	Ervaringen in de jaren na de gijzeling	109
6.3.4	Het verwerken van de schoolgijzeling	110
6.3.5	Begrip en onbegrip.....	110
6.3.6	Betekenisgeving.....	111
6.4	Perspectieven van een Molukse oud-leerling	111
6.4.1	Ervaringen tijdens de gijzeling	111
6.4.2	Begrip en onbegrip.....	112
6.4.3	Leven met en na de gijzeling: betekenisgeving.....	113
6.5	Overige perspectieven	113
7.	Oplossingsrichtingen	115
7.1	Oud-leerlingen en oud-leraren	115
7.1.1	Zorg en ondersteuning	115
7.1.2	Begrip en erkenning.....	116
7.1.3	Houdingen binnen én tussen gemeenschappen	119
7.2	Naasten	120
7.2.1	Zorg en ondersteuning	120
7.2.2	Begrip en erkenning.....	121
7.2.3	Houdingen binnen én tussen gemeenschappen	122
7.2.4	Overig	122
8.	Discussie, reflecties, aanbevelingen	123
8.1	Wat zijn de langetermijngevolgen voor getroffen?	124
8.2	Welke behoeften met betrekking tot erkenning en ondersteuning leven in relatie tot de gijzeling?	126
8.3	Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd?	131
8.4	Welke lessen inzake erkenning en ondersteuning levert dit onderzoek op?	141
Dankwoord		143
Referenties		145

Voorwoord

Op 23 mei 1977 vond op de openbare lagere school in Bovensmilde een voor Nederlandse begrippen ongekend ingrijpende gebeurtenis plaats: vier gewapende Molukse jongeren gijzelden de aanwezige leerlingen en leraren. Tegelijkertijd werd bij De Punt een trein gekaapt.

Bijna vijftig jaar later zijn de negatieve gevolgen van de schoolgijzeling voor sommige getroffen en nog steeds voelbaar; zij kampen nog dagelijks met traumatische herinneringen aan de schoolgijzeling.

Dit was voor het ministerie van Justitie en Veiligheid aanleiding om te starten met het project *Erkenning en Ondersteuning Getroffenen Bovensmilde* (EOGB), en zo een bijdrage te leveren aan het herstelproces van getroffen en. Om de projectgroep EOGB te informeren, heeft het ministerie het *Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum* (WODC) gevraagd om onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek uit te besteden en te begeleiden.

Dit rapport is het resultaat van dat onderzoek. Het doel was om inzicht te verkrijgen in de langetermijnevolgen van de schoolgijzeling en in de behoeften van de getroffen en.

De bevindingen van het rapport laten zien hoe (de nasleep van) de gijzeling niet alleen de gegijzelden, maar ook hun gezinnen van herkomst, huidige partners, andere dierbaren en de Molukse en Nederlandse gemeenschappen in Bovensmilde heeft geraakt – en nog altijd raakt.

De deelnemers aan dit onderzoek zijn inmiddels volwassenen. Zij hebben de gijzeling als jong kind meegemaakt. Hun verhalen – en die van hun naasten en andere getroffen en – maakten diepe indruk. Ze schetsen een indringend beeld van de gijzeling en hoe het dagelijks leven nadien ogenschijnlijk gewoon doorging, terwijl velen van hen nauwelijks woorden hadden voor wat hun was overkomen. Gevoelens die ze niet kenden, gedachten die ze zich niet konden voorstellen – en waarvan ze hoopten dat niemand die ooit zou hoeven meemaken.

De schoolgijzeling laat zien hoe ontwrichtend traumatische gebeurtenissen kunnen zijn – en dat dreiging en doodsangst niet onderdoen voor daadwerkelijk geweld. Tegelijkertijd tonen de verhalen de veerkracht van veel getroffen en en hun naasten, evenals hun diepe betrokkenheid bij het ondersteunen van dierbaren en lotgenoten in de verwerking van de schoolgijzeling. Elk verhaal maakt deel uit van een gemeenschappelijke geschiedenis – van kwetsbaarheid en verlies, maar ook van kracht en verbondenheid.

De gijzeling vond bijna vijftig jaar geleden plaats, in een tijdsgeest waarin wezenlijk anders werd nagedacht over trauma en verwerking dan nu het geval is. Dit rapport laat zien dat sinds de jaren zeventig de kennis over opvang en zorg na rampen en crises fors is toegenomen. Wij hopen dat deze kennis nu benut kan worden ten bate van de getroffen en van de schoolgijzeling, en dat hun ervaringen en behoeften gehoord worden. De verhalen van de getroffen en herinneren ons eraan dat het verleden doorleeft in het heden, en dat gezamenlijke inspanningen veranderingen teweegbrengen – en toekomst hoopvoller kunnen maken.

Wij danken alle deelnemers voor hun openheid en vertrouwen. Ook zijn wij veel dank verschuldigd aan de sleutelfiguren, de wetenschappelijke begeleidingscommissie en de klankbordgroep voor hun inzet en betrokkenheid. Dankzij hun bijdrage ligt dit rapport er.

Wij hopen dat de afronding van dit onderzoek ruimte schept voor verdere stappen in de erkenning en ondersteuning van getroffenen bij de verwerking van de schoolgijzeling – en dat de inzichten uit dit onderzoek bijdragen aan betere begeleiding, steun en erkenning voor toekomstige generaties die te maken krijgen met soortgelijke ingrijpende gebeurtenissen.

[Dr. Joris Haagen](#)

ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum

Samenvatting

Op 23 mei 1977 gijzelden vier gewapende Molukse jongeren de aanwezige leerlingen en leraren in de openbare lagere school in Bovensmilde. Bijna vijf decennia later zijn de gevolgen van de schoolgijzeling nog steeds voelbaar. Dit was voor het ministerie van Justitie en Veiligheid aanleiding om onderzoek te laten doen naar de gevolgen van de schoolgijzeling en de nasleep ervan voor de getroffen en. In deze samenvatting staan we stil bij de achtergrond van het onderzoek, de aanpak en de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen.

1. Achtergrond

Nederlands-Indië (het huidige Indonesië) was lange tijd een kolonie van Nederland. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vochten Molukse KNIL-militairen aan de kant van Nederland tegen Japan. Na de onafhankelijkheid van Indonesië riepen Zuid-Molukse leiders in 1950 de onafhankelijke staat Republiek Maluku Selatan (RMS) uit. Dit leidde tot een onrustige situatie en daarom besloot de Nederlandse regering in 1951 om 12.500 Molukse KNIL-militairen en hun gezinnen naar Nederland te halen. Bij aankomst werden de militairen ontslagen en kwamen ze te leven in slechte omstandigheden. Teleurstelling en woede leidden bij een deel van de Molukse gemeenschap tot radicalisering en protestacties.

Tijdens een van die acties gijzelden vier gewapende Molukse jongeren een basisschool in Bovensmilde. De kinderen werden na vijf dagen vrijgelaten, de laatste leraren kwamen na bijna drie weken door militair ingrijpen vrij. Na vrijlating kregen de kinderen medische en psychische zorg.

Aanvankelijk werd er weinig gesproken over de gijzeling en was er beperkte ruimte voor de gegijzelde leerlingen om hun ervaringen te delen. In latere jaren ontstond er meer openheid over de schoolgijzeling en werd duidelijk dat deze (zeer) negatieve gevolgen had voor sommige gegijzelde leerlingen. In 2024 gaf het ministerie van Justitie en Veiligheid opdracht om de langetermijngevolgen van de gijzeling en de behoeften van de betrokkenen te onderzoeken. ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum voerde dit onderzoek uit.

2. Doelen en vragen

Dit onderzoek heeft drie doelstellingen:

- inzicht verkrijgen in de langetermijngevolgen van de gijzeling voor getroffen en;
- aanbevelingen doen aan de overheid over hoe tegemoet te komen aan de behoefte aan erkenning en ondersteuning bij de verwerking van de gijzeling;
- bijdragen aan het voorkomen en beperken van psychosociale problemen bij vergelijkbare gebeurtenissen in de toekomst.

Onder de getroffen worden verstaan: leerlingen en leraren die tijdens de schoolgijzeling gegijzeld waren; hun naasten van *toen*, die de gebeurtenis van dichtbij meemaakten; hun naasten van *nu*, die de gijzeling zelf niet hebben meegemaakt of hun gegijzelde dierbare destijds nog niet kenden; en andere betrokkenen, zoals niet-gegijzelde leraren, leerlingen van Molukse afkomst en omwonenden. De nadruk in dit onderzoek ligt op de voormalig gegijzelden en hun naasten.

3. Aanpak

Het onderzoek bestond uit verschillende onderdelen. In de voorbereidingsfase vond er een *doelgroep- en veldverkenning* plaats, waarin sleutelfiguren (vertegenwoordigers van de doelgroepen van het onderzoek) zijn geïdentificeerd en benaderd. Middels interviews dachten zij mee over de wervingsstrategie en na aankondiging van het onderzoek hielpen zij met het informeren van getroffen. Tevens werd een *contactpunt* opgericht. Getroffen en betrokkenen konden hier gedurende de hele looptijd van het onderzoek naartoe bellen om met getrainde hulpverleners te spreken over hun vragen. Tot slot werd een *literatuurverkenning* uitgevoerd, als basis voor het vervolg van het onderzoek.

Het eigenlijke onderzoek bestond uit:

- **Vragenlijsten:** getroffen vulden digitale vragenlijsten in, gericht op het verkrijgen van inzicht in hun ervaringen rondom de schoolgijzeling en nasleep, de gevolgen daarvan, hun ervaringen met zorg en huidige behoeften aan steun en erkenning.
- **Interviews:** getroffen konden hun persoonlijke verhaal delen en er was ruimte voor de betekenis die zij daar aan gaven.
- **Groepsbijeenkomsten:** aan de hand van stellingen konden getroffen samen spreken over mogelijke oplossingsrichtingen voor huidige behoeften aan steun en erkenning met betrekking tot de gijzeling.

4. Deelnemers

Aan het onderzoek namen deel: 45 van de 105 voormalig gegijzelde leerlingen, 1 voormalig gegijzelde leraar, 2 niet-gegijzelde leraren, 3 leerlingen die bij aanvang van de gijzeling naar huis zijn gestuurd of de gijzelingsperiode vanuit huis meemaakten, en 25 naasten.

Niet alle gegijzelde leerlingen en alle overige betrokkenen deden aan het onderzoek mee. In hoeverre deze representatief zijn voor alle getroffen, is niet vast te stellen.

Oud-leerlingen

De deelnemende oud-leerlingen waren gemiddeld 57 jaar oud, met mannen en vrouwen in ongeveer gelijke aantallen. De meesten waren getrouwd of samenwonend; bijna een kwart was (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt. Tijdens de gijzeling waren zij 5-12 jaar oud. In totaal deden 45 oud-leerlingen mee aan de vragenlijsten, 34 aan interviews en 17 aan groepsbijeenkomsten.

Naasten

Van de 25 naasten waren er 11 bij de gijzeling betrokken doordat zij destijds in Bovensmilde woonden of iemand kenden die gegijzeld werd (naasten van toen). De overige 14 naasten kregen op een later moment een relatie met of leerden pas degene kennen die gegijzeld is geweest (naasten van nu). Tien naasten waren partners van oud-gegijzelden. Negen naasten waren andere familieleden. Zes naasten waren geen familie. In totaal deden 25 naasten mee aan de vragenlijsten, 18 aan interviews en zes aan groepsbijeenkomsten.

Overige getroffen

Er deden ook drie oud-leraren mee aan het onderzoek. Eén was tijdens de gijzeling in de school. De twee anderen maakten de gijzeling buiten de school mee. Ook deden drie oud-leerlingen mee die de gijzeling niet vanuit de school meemaakten. Twee van hen waren van Molukse afkomst. Eén leerling woonde vlakbij de school.

5. Resultaten

Terugblik op de schoolgijzeling en nasleep

Gegijzelde leerlingen

De meeste gegijzelde leerlingen (71%) kijken uitsluitend negatief terug op de schoolgijzeling; 22% doet dat met gemengde gevoelens. Angst, spanning en machteloosheid kenmerken hun gijzelervaringen. Over de nasleep zijn ze positiever, maar negatieve ervaringen overheersen. De gijzeling had gezorgd voor verdeeldheid tussen inwonergroepen. In de nasleep was het dreigend en onrustig in het dorp.

Naasten

De schoolgijzeling heeft op bijna de helft (48%) van de deelnemende naasten een uitsluitend negatieve invloed op het leven (gehad). Ruim een derde (36%) van de deelnemende naasten kijkt met gemengde – positieve en negatieve – gevoelens terug.

Overige getroffen

De twee deelnemende leerlingen van Molukse afkomst kenmerken de periode van de gijzeling en nasleep onder meer als 'onbegrepen'. Eén van hen gaf aan de ervaring later te hebben kunnen omzetten in een kracht; namelijk door zich hard te maken tegen buitensluiting van minderheden. Leraren noemden naast spanning ook positieve ervaringen, zoals steun kunnen bieden aan ouders. Een leerling uit de buurt beschreef gevoelens van schaamte, spijt en frustratie.

Ervaren steun en zorg

Gegijzelde leerlingen

De meeste deelnemende leerlingen noemden gezin en familie als belangrijkste steunbronnen na de gijzeling. Toch voelde slechts een minderheid zich in hoge mate gesteund (29% door gezin, 24% door familie). Veel leerlingen vertelden in interviews dat hun omgeving, inclusief

ouders, deed alsof er niets was gebeurd en de schoolgijzeling als gespreksonderwerp vermeed. Er heerste een zwijgcultuur, thuis, op school en in het dorp.

Later vonden leerlingen vaak meer steun, bijvoorbeeld bij hun partner of lotgenoten. Er waren ook deelnemers die steun putten uit het aangaan van contacten met de Molukse gemeenschap en het leren over hun geschiedenis. Dit droeg bij aan het verminderen van gevoelens van wrok en onbegrip. Van de deelnemende gegijzelde leerlingen heeft 40% professionele hulpverlening en 26% traumagerichte psychotherapie gekregen voor klachten die samenhangen met de gijzeling.

Naasten

De deelnemende naasten (n = 11) die de schoolgijzeling van dichtbij hebben meegemaakt rapporteren dat zij in de nasleep het vaakst steun ervoeren van hun eigen gezin en familie. Andere bronnen boden minder steun en de overgrote meerderheid van deelnemende naasten rapporteerden nauwelijks of geen steun te hebben ervaren vanuit overheid, gemeente en hulpverleners.

Van de 11 deelnemende naasten die tijdens de gijzeling in Bovensmilde woonden of destijds al hun gegijzelde kenden, ontving een derde (36%) professionele hulp voor psychische klachten als gevolg van de gijzeling. Doorgaans waren deze zorgervaringen positief. Verder putten naasten later in hun leven steun uit bronnen als afleiding zoals werk, of gesprekken met hun partner.

Overige getroffen

In de nasleep ervoeren deelnemende leraren steun van hun naasten, hulpverleners en collega's. De leerling van Molukse afkomst rapporteert zich in de nasleep in hoge mate gesteund te hebben gevoeld door het eigen gezin, familie en vrienden, maar niet door andere steunbronnen. De niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde rapporteert zich niet of nauwelijks gesteund te hebben gevoeld tijdens de nasleep.

Langetermijngevolgen: kwaliteit van leven en mentale gezondheid

Gegijzelde leerlingen

Ongeveer de helft (47%) van de deelnemende gegijzelde leerlingen is tevreden over hun huidige algehele kwaliteit van leven. Bijna een op de vijf is ontevreden (18%).

Op specifieke levensgebieden is 42% tevreden over hun mentale gezondheid, 31% heeft daar gemengde gevoelens over en 33% is ontevreden. Hun mentale gezondheid is gemiddeld slechter dan die van hun naasten, en vergelijkbaar met die van Nederlanders met een angst- of stemmingsstoornis.

Ruim drie kwart (76%) van de deelnemende gegijzelde leerlingen ervaart weinig tot geen PTSS-klachten, bijna een kwart (24%) heeft vermoedelijk een huidige (complexe) PTSS met klachten als nachtmerries, spanning, onveiligheidsgevoel en slaapproblemen. Als groep

rapporteren zij weinig posttraumatische groei, al geven enkelen aan dat de ervaring hun werkkeuze en maatschappelijke inzet positief heeft beïnvloed.

Naasten

De meeste (80%) deelnemende naasten zijn tevreden over hun huidige algehele kwaliteit van leven. Een enkeling (4%) is ontevreden.

Op specifieke levensgebieden is 81% tevreden met hun mentale gezondheid, 7% heeft gemengde gevoelens over hun mentale gezondheid en 12% is ontevreden met hun mentale gezondheid. Een kleine minderheid (12%) ervaart matige tot hoge druk bij het verlenen van mantelzorg aan hun dierbare gegijzelde.

Van de 11 deelnemende naasten die de gijzeling in 1977 meemaakten, rapporteerde één persoon vermoedelijke complexe PTSS. Wel gaven meerdere naasten aan dat de gijzeling hun band met de voormalig gegijzelde heeft verdiept en soms leidde tot meer maatschappelijke betrokkenheid en verbindende activiteiten in Bovensmilde.

Overige getroffen

Alle deelnemende leraren zijn tevreden over hun huidige algehele kwaliteit van leven. Van de twee deelnemers die de gijzelingsperiode buiten de school meemaakten, is één tevreden over de eigen huidige algehele kwaliteit van leven, de ander ervaart zowel tevredenheid als ontevredenheid.

Leraren en een Molukse leerling rapporteren relatief goede mentale gezondheid, terwijl één leerling uit de buurt lager scoorde. De gijzeling heeft positieve gevolgen gehad op enkele deelnemende leraren en op de leerling van Molukse afkomst. Zij gaven aan dat ze door de gijzeling persoonlijke en professionele kwaliteiten ontdekten, of zijn zich sindsdien extra maatschappelijk gaan inzetten.

Langetermijngevolgen: functioneren

Gegijzelde leerlingen

De meeste (66-73%) deelnemende gegijzelde leerlingen ervaren geen negatieve invloed van de schoolgijzeling op hun functioneren. Ongeveer een derde (27-33%) van hen geeft aan dat PTSS-klachten een matige tot extreme negatieve invloed hebben op hun werkvermogen, sociaal functioneren, of op een ander belangrijk levensdomein.

Naasten

Van de 11 deelnemende naasten die de gijzeling van dichtbij hebben meegemaakt (naasten van toen), geeft 73-82% aan dat de schoolgijzeling geen enkele invloed heeft op hun werkvermogen, sociaal functioneren of een ander belangrijk levensdomein. Een minderheid (18-27%) rapporteert dat posttraumatische klachten een matige tot (zeer) sterke invloed hebben op deze domeinen.

Overige getroffen

Geen van de deelnemende leraren rapporteert een invloed van posttraumatische klachten op hun functioneren. Dit geldt ook voor de leerling van Molukse afkomst. De leerling die de gijzeling in de buurt meemaakte, rapporteert een matig tot grote invloed van de gijzeling op diens werkvermogen en sociaal functioneren.

Behoeftte aan steun

Gegijzelde leerlingen

De meeste deelnemende leerlingen (78%) hebben geen behoefte aan professionele steun, of krijgen die al. Een op de vijf (22%) heeft momenteel wel behoefte aan ondersteuning. Meestal (80%) is deze behoefte verbonden aan de schoolgijzeling. Het gaat vooral om hulp bij de verwerking van de gijzeling en bij het omgaan met emotionele klachten.

Naasten

De meeste naasten (84%) hebben geen behoefte aan professionele steun, of krijgen die al. Een op de zes (16%) deelnemende naasten heeft wel een huidige behoefte aan ondersteuning. In de helft van de gevallen is deze behoefte gerelateerd aan de schoolgijzeling. Het gaat om ondersteuning bij het verwerken van de gevolgen van de schoolgijzeling op henzelf. Ook is er behoefte aan steun bij het omgaan met klachten van hun gegijzelde.

Overige getroffen

Geen van de deelnemende leraren, Molukse of niet-gegijzelde leerlingen heeft behoefte aan steun.

Behoeftte aan erkenning en waardering

Gegijzelde leerlingen

De meeste (86%) deelnemende leerlingen voelen zich niet gewaardeerd door de overheid. Nazorg en betrokkenheid bij verwerking en sociale verbinding in het dorp zijn pijnlijk gemist. En waar een deel van de leerlingen zich erkend voelt door de Molukse gemeenschap, zit daar voor andere deelnemers nog veel pijn. Voor hen is het bijvoorbeeld moeilijk als om vergeving voor gijzelnemers wordt gevraagd.

Deelnemers voelen zich lang niet altijd erkend als slachtoffer van de schoolgijzeling, de helft (47%) mist erkenning vanuit de samenleving en bijna een derde mist erkenning vanuit familie en sociale omgeving. Het gebrek aan erkenning maakt dat sommige deelnemers hun gevoelens wegstoppen. Aandacht en begrip zorgen volgens deelnemers juist voor de mogelijkheid om het te mogen hebben over wat hen is overkomen. Het kunnen delen van ervaringen en gevoelens lucht op en brengt klachtenverlichting.

Naasten

Veel naasten (88%) voelen zich gewaardeerd door hun gegijzelde dierbare of hun directe omgeving (76%). Een concrete behoefte aan extra erkenning voor henzelf hebben veel naasten niet. Zij vinden het vooral belangrijk dat begrip, ruimte en erkenning voor het leed van

de gijzeling wordt getoond aan hun voormalig gegijzelde dierbaren. Waardering vanuit de overheid wordt door naasten nauwelijks ervaren.

Overige getroffen

Oud-leraren voelen zich door de overheid en samenleving neutraal of erkend als getroffene. De leerling van Molukse afkomst en de leerling die de gijzeling vanuit de buurt meemaakte, voelen zich niet erkend, vooral door het gebrek aan aandacht voor hun specifieke ervaringen en voor de gevolgen die de gijzeling op hen had.

Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Gegijzelde leerlingen

De meeste deelnemende gegijzelde leerlingen (91%) koesteren geen wrok richting de Molukse gemeenschap. Enkele deelnemende gegijzelde leerlingen geven aan dat de schoolgijzeling niet alleen daders en slachtoffers kent, maar twee onbegrepen gemeenschappen. Ook zijn er deelnemende leerlingen die vinden dat er onvoldoende erkenning is voor de onrechtvaardige behandeling van de Molukse gemeenschap door de Nederlandse overheid, en dat juist deze houding heeft bijgedragen aan het plaatsvinden van de schoolgijzeling. De positieve houding van deelnemende gegijzelde leerlingen ten opzichte van de Molukse gemeenschap neemt niet weg dat zij het gijzelen van jonge kinderen door de gijzelnemers nadrukkelijk veroordelen.

Ongeveer de helft (49-53%) staat open voor dialoog en/of voor het zoeken naar gezamenlijke oplossingen voor de verwerking van de gijzeling. Een kleine minderheid van de deelnemende leerlingen staat daar niet voor open. Zij missen spijtbetuigingen van de Molukse gemeenschap en ze hebben soms het gevoel dat niet gezien wordt hoe groot het leed van oud-gegijzelden is.

Naasten

De meerderheid van de deelnemende naasten is bereid tot verzoening: 80% staat open voor contact met de Molukse gemeenschap en driekwart (76%) voor het zoeken naar gezamenlijke oplossingen voor de verwerking van de schoolgijzeling. Uit interviews komt naar voren dat meer spijtbetuing van de Molukse gemeenschap na de gijzeling had kunnen bijdragen aan de verwerking ervan. Een andere naaste benadrukt juist dat erkenning ontbreekt voor *alle* betrokkenen.

Overige getroffen

Alle deelnemende leraren en de leerling van Molukse afkomst staan positief tegenover gesprekken en het zoeken naar oplossingen met de diverse gemeenschappen in Bovensmilde. Het aangaan van contacten is een kans voor meer wederzijds begrip.

6. Oplossingsrichtingen en aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek zijn vijf aanbevelingen geformuleerd op de domeinen zorg en ondersteuning, erkenning, en verhoudingen tussen gemeenschappen. Deze aanbevelingen zijn gericht op het bevorderen van herstel bij getroffenen, die daar behoefte aan hebben, met oog voor hun uiteenlopende behoeften en perspectieven.

1. Richt een steunpunt in voor getroffen

Faciliteer een laagdrempelig steunpunt waar getroffen terechtkunnen voor psychische, psychosociale en praktische hulp, inclusief toeleiding naar gespecialiseerde traumazorg en lotgenotencontact. De bemensing kan bestaan uit casemanagers, bijvoorbeeld van Slachtofferhulp Nederland (SHN), met kennis van de schoolgijzeling en van psychotrauma. Zorg voor langdurige beschikbaarheid, betrokken casemanagement en expliciete aandacht voor naasten.

2. Ontwikkel een handreiking voor hulpverleners en getroffen

Stel een praktische handreiking op met informatie over de historische context, gevolgen van de gijzeling en passende bejegening. Richt deze op hulpverleners (zoals huisartsen, GGZ, maatschappelijke organisaties) en maak deze beschikbaar voor getroffen zelf, zodat zij deze kunnen inzetten bij gesprekken met hulpverleners en uitvoerende instanties.

3. Richt een informatie- en herinneringspunt in

Bied een centrale plek voor betrouwbare informatie over de schoolgijzeling, persoonlijke verhalen en educatief materiaal. Dit punt draagt bij aan publieke erkenning en maatschappelijke bewustwording over de schoolgijzeling. Overweeg samenwerking met erfgoedinstellingen en borg structureel beheer en onderhoud.

4. Verken wat overheden kunnen betekenen voor getroffen

Erken dat de nazorg destijds tekort is geschoten en verken of een financiële tegemoetkoming passend is voor getroffen met aanhoudende posttraumatische klachten of geleden schade. Overweeg aansluiting bij bestaande regelingen, zoals het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Combineer een eventuele tegemoetkoming met publieke erkenning en onderhoud van gedenktekens.

5. Verken draagvlak voor herstelgerichte ontmoetingen tussen gemeenschappen

Ondersteun herstelgerichte initiatieven tussen de Molukse en Nederlandse gemeenschappen voor wie daaraan behoefte heeft. Verken het draagvlak bij Molukse gemeenschap en betrek bestaande initiatieven. Organiseer bijeenkomsten gericht op herstelrecht en dialoog. Niet iedereen wil verbinding; sommigen zijn uitgesproken tegen verzoening. Respecteer dit: deelname mag nooit worden afgedwongen, maar ook niet worden belemmerd voor wie er wel behoefte aan heeft.

7. Geleerde lessen

Uit dit onderzoek kunnen diverse lessen getrokken worden.

1. Er hoeven geen doden of gewonden te vallen om chronische ernstige traumatische klachten te ontwikkelen.
2. Kinderen zijn kwetsbaar, niet alleen in het ontwikkelen van klachten, maar ook doordat zij het risico lopen niet gezien en gehoord te worden qua nazorg.
3. Traumatische reacties verschillen sterk: sommigen ervaren de gijzeling als spannend, anderen als angstig, voor de één speelt het geen rol van betekenis, voor de ander zorgt het voor disfunctioneren op allerlei levensterreinen.

4. Tijd speelt een grote rol: klachten verdwijnen niet vanzelf en herstel kan tientallen jaren duren; ook nu is er nog behoefte aan steun, zorg en erkenning.
5. Veel getroffen en, vooral voormalig gegijzelde leerlingen, hebben last gehad van de zwijgcultuur na de gijzeling.
6. De weerslag van de gijzeling strekt verder dan de gegijzelden; ook dierbaren en omwonenden kunnen ernstige mentale klachten ontwikkelen, dit vergt een steunende aanpak die hier rekening mee houdt.
7. Traumatische klachten beïnvloeden meerdere levensdomeinen, zoals gezin, werk en relaties, en kunnen leiden tot verlies van werk en financiële problemen.
8. Getroffenen en gemeenschappen tonen veerkracht door zelf bijeenkomsten, herdenkingen en ontmoetingen te organiseren en zo regie te nemen over hun herstel.
9. Steunbehoeften veranderen in de tijd: Waar na de gijzeling de focus ligt op steun aan getroffen en begeleiding ouders, komt die later in het leven te liggen bij werk en studie- en gezinsgerelateerde kwesties.

Summary

On May 23, 1977, four equipped Moluccan youths took the pupils and teachers present at the public primary school in Bovensmilde hostage. Almost five decades later, the consequences of the school hostage situation are still felt by a number of former pupils. This prompted the Ministry of Justice and Security to commission research into the consequences of the school hostage situation and its aftermath for those affected. This summary reflects on the background of the research, the research approach and the main findings and recommendations.

1. Background

The Dutch East Indies were colonized by the Netherlands for a long time. During the Second World War, Moluccan KNIL soldiers served alongside the Netherlands against Japan. After Indonesia gained independence, South Moluccan leaders declared the independent Republic of South Maluku (RMS) in 1950. The Indonesian government considered this an illegal secession, which led to tension and unrest. In response, the Dutch government brought 12.500 Moluccan KNIL soldiers and their families to the Netherlands in 1951. Upon arrival, the soldiers were discharged and lived in poor conditions. Disappointment and frustration among parts of the Moluccan community led to radicalization and protest actions.

During one such protest, four armed Moluccan youths took a primary school in Bovensmilde hostage. The children were released after five days, while the last teachers were freed nearly three weeks later through military intervention. Following their release, the children received medical and psychological care.

In the immediate aftermath, the hostage crisis was scarcely discussed, leaving the former hostages with little opportunity to share their experiences. Over time, however, more openness developed, and it became evident that the crisis had (very) negative effects on some of the pupils. In 2024, the Ministry of Justice and Security commissioned research to explore the long-term consequences of the hostage situation and the needs of those affected. The study is being conducted by ARQ National Psychotrauma Centre.

2. Aims and questions

This study has three objectives:

- gaining insight into the long-term consequences of the hostage situation for those affected;
- providing recommendations to the government on how to address the need for recognition and support in processing the hostage situation;
- contributing to the prevention and mitigation of psychosocial problems in the event of similar incidents in the future.

The term “those affected” refers to: pupils and teachers who were held hostage during the school hostage situation; their significant others (mostly relatives and close contacts at the time, who experienced the event up close; their current relatives and close contacts, who did not experience the hostage situation themselves or did not yet know their loved ones who were held hostage at the time); and other individuals involved, such as teachers who were not held hostage, pupils who were not held hostage, and local residents. The focus of this study is on the former hostages and their significant others.

3. Research approach

The study consisted of several components. In the preparatory phase, a *target group and field exploration* was conducted, during which key figures (representatives of the study’s target groups) were identified and approached. Through interviews, these key figures provided input on the recruitment strategy and, following the announcement of the study, assisted in informing those affected. In addition, a *contact center* was established where affected individuals and other stakeholders could call throughout the duration of the study to speak with trained care professionals about any questions or concerns. Finally, a *literature review* was conducted to serve as a foundation for the subsequent phases of the research.

The main study consisted of:

- **Surveys:** Affected individuals completed digital questionnaires aimed at gaining insight into their experiences of the school hostage crisis and its aftermath, the consequences they experienced, their experiences with care, and their current needs regarding care and recognition.
- **Interviews:** Participants were given the opportunity to share their personal stories and reflect on the meaning they attributed to these experiences.
- **Group discussions:** Groups of participants discussed statements designed to explore potential solutions to current needs for care and recognition related to the hostage crisis.

4. Participants

A total of 45 out of the 105 former pupils who had been held hostage participated in the study, along with 1 former teacher who had been held hostage, 2 teachers who had not been held hostage, 3 pupils who were sent home at the start of the hostage situation or who experienced the period from home, and 25 significant others (mostly relatives).

Not all former hostages and other affected individuals participated. To what extent the findings of the participants are representative of all those affected cannot be determined.

Former pupils

The participating former pupils had a mean age of 57 years, with men and women represented in approximately equal numbers. Most were married or living with a partner; nearly a quarter were (partially) occupationally disabled. At the time of the hostage-taking, they were between 5

and 12 years old. In total, 45 former pupils participated in the questionnaires, 34 in interviews, and 17 in group meetings.

Significant others

Of the 25 significant others, 11 were involved in the hostage-event because they lived in Bovensmilde at the time or knew someone who had been taken hostage ('significant others from then'). The other 14 entered into a relationship with, or only later came to know, someone who had been held hostage ('significant others from now'). Ten were partners of former hostages. Nine were relatives. Six were not family members. In total, 25 significant others participated in the questionnaires, 18 in interviews, and six in group meetings.

Other affected individuals

Three former teachers participated in the study. One was present at the school during the hostage situation, while the other two experienced the events outside the school. In addition to the former teachers, three former pupils participated who were sent home after the hostage-event started or did not experience the hostage situation at school. Two students were of Moluccan descent and one student lived near the school.

5. Results

Reflection on the school hostage situation and its aftermath

Former pupils

Most former pupils who were held hostage (71%) recall the school hostage crisis in an entirely negative light, while 22% describe it with mixed feelings. Their experiences were characterized by fear, tension, and powerlessness. Regarding the aftermath, they are somewhat more positive, though negative experiences still predominate. The hostage situation created divisions between community groups. Many recall a tense and threatening atmosphere in the village in the aftermath.

Significant others

The school hostage crisis had a solely negative impact on nearly half (48%) of participating significant others. Just over one-third (36%) reflect on the period with mixed—both positive and negative—feelings.

Other affected individuals

The two participating pupils of Moluccan descent described the period of the hostage crisis and its aftermath as marked by feelings of being "misunderstood." One of them later transformed this experience into a source of strength by actively advocating against the exclusion of minorities. Teachers recalled both tension and positive experiences, such as being able to support parents. A pupil from the local neighborhood described feelings of shame, regret, and frustration.

Experienced support

Former pupils

Most participating former pupils identified their family and relatives as their primary sources of support after the hostage crisis. However, only a minority felt strongly supported (29% by their immediate family, 24% by other relatives). During interviews, many pupils mentioned that people around them, including their parents, acted as if nothing had happened and avoided discussing the school hostage crisis. A culture of silence prevailed at home, at school, and in the village.

In later years, pupils often found more sources of support, such as their partner or peers with similar experiences. Some participants also drew support from engaging with the Moluccan community and learning about its history, which helped reduce feelings of resentment and misunderstanding. Of the participating former hostage pupils, 40% received professional care and 26% received guideline-recommended trauma-focused psychotherapy for mental health issues related to the hostage-taking.

Significant others

The participating significant others (n = 11) who witnessed the school hostage crisis firsthand reported that, in the aftermath, they most often received support from their own family and relatives. Other sources provided less support and the vast majority of participating significant others reported experiencing little to no support from the government, the municipality, or care providers.

Among the 11 significant others who lived in Bovensmilde at the time of the hostage crisis or already knew someone who was held hostage, one-third (36%) received professional mental health care for psychological complaints related to the hostage situation. These care experiences were generally positive. Later in life, significant others also drew support from other sources, such as distraction through work or conversations with their partner.

Other affected individuals

In the aftermath, participating teachers received support from their loved ones, care providers and colleagues. The pupil of Moluccan descent reported feeling highly supported by their immediate family, relatives, and friends, but not by other sources. The pupil who lived near the school reported feeling little to no support during the aftermath.

Long-term consequences: quality of life and mental health

Former pupils

About half (47%) of the participating former pupils who were held hostage are satisfied with their current overall quality of life, while nearly one in five (18%) are dissatisfied.

Across specific life domains, 42% reported being satisfied with their mental health, 31% reported mixed feelings, and 33% reported dissatisfaction. On average, their mental health is

lower compared to their significant others and comparable to Dutch individuals with an anxiety or mood disorder.

Over three-quarters (76%) of the participating former pupils report few to none PTSD symptoms, but nearly one-quarter (24%) show probable current (complex) PTSD, including nightmares, tension, feelings of insecurity and sleep problems. As a group, they report little post-traumatic growth, though some indicate that the experience positively influenced their career choices and engagement in society.

Significant others

Most participating significant others (80%) are satisfied with their current overall quality of life, while a small minority (4%) are dissatisfied.

Regarding mental health, 81% are satisfied, 7% report mixed feelings, and 12% are dissatisfied. A small proportion (12%) experience moderate to high stress in providing informal care to their loved one (formerly hostage).

Among the 11 significant others who experienced the hostage crisis firsthand, one reported probable complex PTSD. Several indicated that the crisis strengthened their bond with the former hostage and sometimes led to increased social engagement and community-building activities in Bovensmilde.

Other affected individuals

All participating teachers report satisfaction with their current overall quality of life. Of the two participants who experienced the hostage crisis outside the school, one is satisfied, while the other reports mixed feelings.

Teachers and the Moluccan pupil report relatively good mental health, whereas the pupil who lived near the school reports lower mental health. The hostage crisis had positive effects for some teachers and the Moluccan pupil, who noted that it helped them discover personal and professional strengths and motivated them to become more socially engaged.

Long-term consequences: functioning

Former pupils

The majority (66–73%) of participating former pupils report no negative impact of the school hostage crisis on their daily functioning. Approximately one-third (27–33%) indicate that PTSD symptoms moderately to severely affect their work capacity, social functioning, or other important areas of life.

Significant others

Among the 11 significant others who experienced the hostage crisis firsthand (relatives at the time), 73–82% report that the crisis has had no impact on their work capacity, social functioning, or other significant life domains. A minority (18–27%) report that post-traumatic symptoms moderately to severely affect these areas.

Other affected individuals

None of the participating teachers report that post-traumatic symptoms influence their functioning and the same applies to the Moluccan pupil. The pupil who experienced the crisis from the neighborhood reports a moderate to severe impact on work capacity and social functioning.

Need for support

Former pupils

The majority of participating former pupils (78%) currently have no need for professional support or are already receiving it. One in five (22%) currently does have a need for support. In most cases (80%), this need is related to the school hostage crisis and primarily involves help with processing the experience and coping with emotional complaints.

Significant others

Most participating significant others (84%) have no current need for professional support or are already receiving it. One in six (16%) currently does have a need for support. In half of these cases, this need is related to the school hostage crisis. The support sought concerns processing the personal impact of the crisis and assistance in coping with complaints experienced by their formerly hostage loved one.

Other affected individuals

None of the participating teachers, the pupil of Moluccan descent or the pupil living near the school, report a need for support.

Need for recognition and appreciation

Former pupils

Most participating former pupils (86%) feel a lack of recognition by the government. They experienced a lack of aftercare and limited involvement in processing and fostering social connections within the village. While some pupils feel recognized by the Moluccan community, others continue to carry significant pain. For instance, they find it difficult when requests are made for forgiveness on behalf of the hostage-takers.

Today, participants do not always feel acknowledged as victims of the school hostage crisis. Nearly half (47%) feel unrecognized by society and almost a third feel unacknowledged by their family and immediate social circle. The lack of recognition limited their ability to express themselves has led some to suppress their feelings. Conversely, attention and understanding created opportunities to discuss their experiences. Sharing feelings and stories provided relief and helped alleviate ongoing mental health symptoms, according to the participants.

Significant others

Many significant others (88%) feel appreciated by their loved one (formerly hostage), or by their immediate environment (76%). Most do not have a concrete need for additional recognition for

themselves. Their priority is that understanding, acceptance, and acknowledgment are shown toward the suffering of the former hostages. Recognition from the government is rarely felt.

Other affected individuals

Former teachers feel neutral or recognized by the government and society. The pupil of Moluccan descent and the one living near the school, however, do not feel recognized, particularly due to the lack of attention to their specific experiences and the impact the hostage crisis had on them.

Attitudes within and between communities

Former pupils

The majority of participating former hostage pupils (91%) do not harbor resentment toward the Moluccan community. Some participants note that the school hostage crisis involved not only perpetrators and victims, but also two misunderstood communities. Others feel that there has been insufficient recognition of the unjust treatment of the Moluccan community by the Dutch government, a stance they believe contributed to the occurrence of the school hostage crisis. Despite their generally positive attitude toward the Moluccan community, the participating pupils strongly condemn the taking of young children as hostages.

Approximately half (49–53%) are open to dialogue and/or seeking joint solutions for processing the hostage situation. A small minority are not open to this; they feel that the Moluccan community has not sufficiently expressed remorse and, at times, believe that the suffering of former hostages is not fully acknowledged.

Significant others

The majority of participating significant others are open to reconciliation: 80% are willing to engage with the Moluccan community, and 76% are open to seeking joint solutions for processing the school hostage crisis. Interviews indicate that greater expressions of remorse from the Moluccan community following the hostage crisis could have facilitated their own processing of the events. Another interviewee emphasizes that recognition is lacking for all those involved.

Other affected individuals

All participating teachers and the pupil of Moluccan descent have a positive attitude toward engaging in dialogue and seeking solutions with the various communities in Bovensmilde. Establishing contact is seen as an opportunity to foster greater mutual understanding.

6. Recommendations

Based on this study, five recommendations have been formulated in the areas of care and support, recognition, and intercommunity relations. These recommendations aim to promote recovery among those affected, who are in need of it, with attention to their diverse needs and perspectives.

1. Establish a support center for those affected

Facilitate an accessible support center where individuals can receive psychological, psychosocial and practical assistance, including referrals to specialized trauma care and peer support. Ensure long-term availability, engaged case management and explicit attention to close relatives.

2. Develop a guide for care providers and those affected

Create a practical guide containing information on the historical context, consequences of the hostage situation, and appropriate ways of engagement. This guide should be intended for professionals (such as general practitioners, mental health services, and social organizations), but also make it available to affected individuals so they can use it in conversations with care providers and relevant authorities.

3. Establish an information and remembrance center

Provide a central location with reliable information about the school hostage crisis, personal stories and educational materials. This center should contribute to public recognition and societal awareness of the event. Consider collaborating with heritage institutions and ensure structured management and maintenance.

4. Explore what governments can offer those affected

Acknowledge that aftercare at the time may have been insufficient and explore whether financial compensation is appropriate for those with persistent post-traumatic symptoms or incurred losses. Consider linking this to existing schemes, such as the Schadefonds Geweldsmisdrijven (Compensation Fund). Any compensation should be combined with public recognition and the upkeep of memorials.

5. Explore support for restorative meetings between communities

Support restorative initiatives between the Moluccan and Dutch communities for those who wish to participate. Assess interest within the Moluccan community and involve existing initiatives. Organize meetings within a restorative framework that fosters dialogue. Acknowledge that not everyone desires reconciliation; participation should never be forced, nor should it be prevented for those who wish to engage.

7. Lessons learned

Various lessons can be drawn from this study.

1. Fatalities or physical injuries are not required for the development of chronic and severe traumatic symptoms.
2. Children are vulnerable, not only in developing symptoms, but also because they risk not being adequately seen and heard in the aftermath of a crisis.
3. Traumatic responses vary widely: some experienced the hostage-taking as exciting, others as frightening; for some it played no meaningful part in their lives, while for others it caused ongoing dysfunction across multiple life domains.
4. Time is an important factor: symptoms do not simply disappear, and recovery may take decades; even today there remains a need for support, care, and recognition.

5. Many survivors, especially former hostage pupils, suffered from the culture of silence that followed the event.
6. The impact of the hostage-taking extends beyond the hostages themselves; relatives and local residents can also develop severe mental health problems, requiring a supportive approach that addresses these wider effects.
7. Traumatic symptoms affect multiple life domains—such as family, work, and relationships—and can lead to job loss and financial problems.
8. Survivors and communities have demonstrated resilience by independently organizing gatherings, commemorations, and meetings, thereby taking agency in their recovery.
9. Support needs may change over time: immediately after a similar hostage-event the focus may be on supporting survivors and guiding parents, while later in life needs may shift towards issues related to work, education, and family life.

1. Inleiding

Op maandag 23 mei 1977 bestormden vier Nederlandse jongeren van Zuid-Molukse komaf de openbare lagere school aan de Schoolstraat in het Drentse Bovensmilde. De 20 aanwezige schoolkinderen van Molukse afkomst lieten zij kort na het begin van de actie vertrekken uit het schoolgebouw. Ze gijzelden vervolgens 105 leerlingen en hun vijf leraren. Aanvankelijk eisten zij de vrijlating van 21 gedetineerde Molukkers en een vrije aftocht. Later eisten zij aandacht voor de politieke situatie van de Zuid-Molukken en de moeilijke omstandigheden waarin Nederlanders van Molukse afkomst verkeerden.

Voor gegijzelde leerlingen en leerkrachten brak een periode van (doods)angst, bedreiging, stress en onzekerheid aan. De gijzelnemers kwamen met een reeks eisen en dreigden de gegijzelden te doden als niet werd voldaan aan hun eisen. Buiten de school waren de ouders, familieleden en andere dierbaren van gegijzelden machteloos.

Op de vierde dag van de gijzeling werden acht leerlingen met ziekteverschijnselen vrijgelaten en op de vijfde dag gebeurde hetzelfde met de overige leerlingen en één leerkracht met ziekteverschijnselen. De vier overbleven leerkrachten bleven gegijzeld. Na bijna drie weken, op zaterdag 11 juni, greep de regering in. De school werd door militairen bestormd, waarbij pantserwagens op het gebouw inreden. De gijzelnemers gaven zich over, werden gearresteerd en later berecht. De gijzeling eindigde zonder dodelijke slachtoffers of lichamelijk gewonden, maar niet zonder gevolgen (1,2).

Dit rapport doet verslag van het onderzoek naar de langetermijngevolgen van de schoolgijzeling in Bovensmilde voor de getroffen en. Onder getroffen worden verstaan: de oud-leerlingen, oud-leraren, naasten van gegijzelden ten tijde van de gijzeling, naasten van nu, en andere betrokkenen die door de gijzeling zijn geraakt. De nadruk ligt in dit rapport op de ervaringen van de gegijzelde oud-leerlingen.

1.1 Aanleiding onderzoek

In het vijfenveertigste jaar na de schoolgijzeling heeft een van de gegijzelde oud-leerlingen Tweede Kamerleden aandacht gevraagd voor de aanhoudende weerslag die de schoolgijzeling heeft op het leven van getroffen en. Dit leidde tot Kamervragen (3) over de hulp aan gegijzelde oud-leerlingen en oud-leraren. Het werd duidelijk dat bijna vijf decennia later de gevolgen van deze gebeurtenissen nog steeds voelbaar zijn onder toenmalige gegijzelden en dat oud-leerlingen nog steeds last hebben van de gevolgen. Zij voelden zich vergeten door de samenleving, verlangden ernaar gehoord te worden en hadden behoefte aan erkenning van hetgeen hun is overkomen en ondersteuning bij aanhoudende klachten en problemen.

Dit was aanleiding voor gesprekken tussen het ministerie van Justitie en Veiligheid en enkele oud-leerlingen (4), waarna de toenmalige minister voor Rechtsbescherming, Franc Weerwind, opdracht gaf tot het project Erkenning en Ondersteuning Getroffen Bovensmilde (EOGB).

Het doel van dit project is een bijdrage te leveren aan de erkenning van de ervaringen van de getroffen en ondersteuning te bieden bij hun herstelproces.

Om de projectgroep EOGB te informeren over de langetermijneffecten van de schoolgijzeling en de behoeften aan erkenning en steun van getroffen, heeft het ministerie het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) gevraagd om onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek uit te besteden en te begeleiden. Het WODC heeft ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum in 2024 de taak gegeven dit onderzoek uit te voeren.

In dit onderzoeksrapport doen we verslag van de langetermijneffecten van de schoolgijzeling in Bovensmilde. Eerder onderzoek uit die tijd richtte zich op een breed scala van gijzelingen en in geval van de schoolgijzeling in Bovensmilde op leerkrachten en gezinsleden van de leerlingen (1). De onderzoekers benaderden destijds 23 gezinnen, maar betrokken niet alle gezinnen omdat dit 'tegen de wens was van de plaatselijke hulpverlening, schoolleraren, oudercommissie en vertegenwoordigers van burgemeester en wethouders', uit vrees voor onrust (1) (p. 46). Ook was het niet wenselijk volgens deze partijen om de gegijzelde leerlingen zelf bij het onderzoek te betrekken; aan die wens gaven de onderzoekers gehoor (p. 47). De gegijzelde kinderen werden – in principe – niet betrokken door de ouders uit vrees dat het voor hun kinderen te confronterend zou zijn. Pas tien jaar later zou een klein deel (n=16) van de leerlingen, die buiten Bovensmilde woonden, worden betrokken bij een onderzoek naar de gevolgen van een reeks van gijzelingen (2). De overheid stond niet toe dat de in Bovensmilde woonachtige voormalig gegijzelde leerlingen werden benaderd en onderzocht (p. 157). De redenen daarvoor worden niet genoemd. Het huidige onderzoek richt zich specifiek op de schoolgijzeling in Bovensmilde en niet op andere gijzelingen uit die periode, vanwege de unieke context waarin deze gebeurtenis plaatsvond. De schoolgijzeling betrof een kleine gemeenschap van Nederlandse en Molukse inwoners van Bovensmilde, en richtte zich bovendien op een bijzonder kwetsbare groep: jonge schoolkinderen.

Het onderzoek biedt niet alleen inzicht in de gevolgen, maar inventariseert ook de behoefte aan steun en erkenning onder getroffen en formuleert hierover gerichte aanbevelingen. Daarnaast beoogt het rapport bij te dragen aan het verminderen van schade bij toekomstige vergelijkbare gebeurtenissen. Het rapport geeft tevens stem aan getroffen en draagt daarmee idealiter bij aan meer erkenning en begrip voor hun ervaringen binnen hun sociale omgeving en de maatschappij.

Waarom juist dit onderzoek?

De langetermijneffecten van de schoolgijzeling zijn nooit structureel onderzocht bij alle gegijzelde kinderen. Slechts een fractie van hen werd eerder betrokken bij onderzoek naar gijzelingen in Nederland. We weten daardoor weinig over hoe het deze groep is vergaan, terwijl signalen vanuit de groep zelf erop wijzen dat sommigen met ernstige problemen kampen die zij toeschrijven aan de schoolgijzeling. Sinds de schoolgijzeling is bovendien bekend dat juist kinderen een verhoogd risico lopen op het ontwikkelen van trauma-gerelateerde klachten na ingrijpende gebeurtenissen.

1.2 Doelen en vragen

Dit onderzoek kent drie doelstellingen:

1. Het verkrijgen van inzicht in de langetermijnevolgen van de gijzeling voor getroffen en.
2. Het leveren van aanbevelingen voor de manier(en) waarop de overheid tegemoet kan komen aan behoeften aan erkenning en ondersteuning bij de verwerking van de schoolgijzeling.
3. Het bijdragen aan het voorkomen en inperken van psychosociale problemen wanneer zich in de toekomst een vergelijkbare gebeurtenis voordoet.

Daarvoor gaat het onderzoek in op de volgende vraagstellingen:

1. **Wat zijn de langetermijnevolgen van de gijzeling in Bovensmilde voor getroffen en?**
 - a. *Wat is de huidige kwaliteit van leven en psychosociale gezondheid van de getroffen en?*
 - b. *Wat is de aard en omvang van ervaren problemen?*
2. **Welke behoeften met betrekking tot erkenning en ondersteuning leven onder getroffen en in relatie tot de gijzeling?**
 - a. *Wat zijn de ervaringen van getroffen en op het gebied van ondersteuning en erkenning?*
 - b. *Wat is de omvang van de groep die zich erkent of juist miskend voelt?*
 - c. *Wat hebben ze terugkijkend anders gewild of gemist en welke rol had de overheid daarin?*
 - d. *Wat zijn hun huidige behoeften qua erkenning en ondersteuning?*
3. **Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd met betrekking tot manieren waarop de overheid (rijksoverheid, uitvoeringsinstanties, gemeenten) tegemoet kan komen aan de behoeften van getroffen en?**
 - a. *Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd voor de rijksoverheid, uitvoeringsinstanties en gemeenten?*
 - b. *Welke lessen inzake erkenning en ondersteuning levert dit onderzoek op voor de preventie en beperking van problemen bij toekomstige vergelijkbare gebeurtenissen?*

1.3 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. **Hoofdstuk 2** schetst de historische context van de schoolgijzeling en beschrijft het verloop en de nasleep van de gebeurtenis. **Hoofdstuk 3** behandelt het theoretisch kader dat ten grondslag ligt aan dit onderzoek. **Hoofdstuk 4** geeft een overzicht van de gehanteerde onderzoeksmethoden. In **Hoofdstukken 5 en 6** worden de resultaten van het vragenlijstonderzoek en de interviewbevindingen gepresenteerd. **Hoofdstuk 7** bespreekt oplossingsrichtingen genoemd tijdens de groepsgesprekken met getroffen en. **Hoofdstuk 8** biedt een synthese van de verzamelde gegevens en beantwoordt de onderzoeksvragen, gevolgd door reflecties en aanbevelingen van de onderzoekers.

Aanvullend op dit rapport is een **bijlagendocument** beschikbaar. Hierin is het ondersteunende materiaal opgenomen, zoals: de correspondentie met doelgroepen, interview topiclijsten, en scripts en stellingen uit de groepsgesprekken.

Tot slot zijn de citaten van deelnemers in dit rapport bewerkt op spreektaal en taalfouten. Citaten in het hoofdstuk *Resultaten Vragenlijsten* zijn afkomstig uit antwoorden op open vragen; citaten in het hoofdstuk *Resultaten Interviews* komen uit de transcripties van de gevoerde gesprekken. In de rest van dit rapport verwijzen de termen 'leerlingen' en 'leraren' naar 'oud-leerlingen' en 'oud-leraren'.

1.4 Begrippenlijst

- Bovensmildegers Inwoners uit Bovensmilde.
- Deelnemers Respondenten van dit onderzoek.
- Gegijzelden Oud-leerlingen en oud-leerkrachten die tegen hun wil werden vastgehouden.
- Getroffenen Personen die zijn blootgesteld aan de gebeurtenis, hetzij als gegijzelde, naaste of toeschouwer.
- Gijzelnemers De Molukse jongeren die tijdens de schoolgijzeling de oud-leerlingen en oud-leerkrachten tegen hun wil vasthiielden met als doel druk uit te oefenen op de Nederlandse regering om hun eisen in te willigen.
- Molukse komaf Mensen afkomstig uit de Zuid-Molukken of met wortels in de Zuid-Molukken.
- Naasten Mensen die een directe, hechte en/of persoonlijke band hebben met de getroffen, en/of nauw betrokken waren bij de gijzeling. Doorgaans gaat het om de partners, gezinsleden, vrienden, collega's of burens.
- Nasleep De periode van weken en maanden direct na de schoolgijzeling.

2. Schoolgijzeling

Dit hoofdstuk is gebaseerd op een literatuurverkenning van mediabronnen en rapporten over de schoolgijzeling. Er is gestreefd naar een zo nauwkeurig mogelijke weergave. Het was echter niet in alle gevallen mogelijk informatie uit mediabronnen te verifiëren. Daarom kunnen we de juistheid en volledigheid van de weergegeven informatie niet volledig garanderen. Voor informatie over de opzet, uitvoering en mediabronnen van de literatuurverkenning wordt verwezen naar bijlage 1 literatuurverkenning van het bijlagendocument.

De aanleiding voor de schoolgijzeling vindt zijn oorsprong in gebeurtenissen die jaren eerder begonnen, toen Molukse KNIL-militairen en hun families in 1951 naar Nederland werden overgebracht. De leefomstandigheden, de behandeling van de voormalige Molukse militairen en het gebrek aan toekomstperspectief leidden tot veel woede en onvrede binnen de gemeenschap, wat uiteindelijk resulteerde in een reeks gewelddadige acties in de jaren zeventig door jongeren van Molukse afkomst, waaronder de schoolgijzeling in Bovensmilde in 1977.

2.1 Historische context

Nederlands-Indië was lange tijd een Nederlandse kolonie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vochten Molukkers in het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) tegen de Japanse bezetting van Nederlands-Indië, waarbij zij aan de zijde van Nederland streden. Na de oorlog werd de Republiek Indonesië uitgeroepen, en probeerde Nederland de kolonie militair terug te winnen. In deze periode vochten Molukse KNIL-militairen samen met het Nederlandse leger tegen Indonesische vrijheidsstrijders. Uiteindelijk was de situatie voor Nederland onhoudbaar en erkende Nederland op 27 december 1949 de soevereiniteit van Indonesië.

Na de onafhankelijkheid van Indonesië probeerden de Zuid-Molukken zich af te scheiden en een eigen staat te stichten. In 1950 riepen Molukse leiders de Republiek Maluku Selatan (RMS) uit op Ambon. Het Indonesische leger werd ingezet om de opstand te onderdrukken. Er ontstond een guerrillaoorlog. Deze eindigde met de gevangenneming van de RMS-president Soumokil in 1963 en zijn executie in 1966.

Vanwege de onveilige situatie besloot Nederland in 1951 om 12.500 Molukse KNIL-militairen en hun gezinnen tijdelijk naar Nederland te halen. Bij aankomst werden de militairen echter ontslagen uit het KNIL. Ze werden behandeld als gewone burgers zonder militaire status en kregen geen salaris meer, wat voor velen een schok was.

Nederland verkeerde bij de komst van de militairen en hun gezinnen in een periode van wederopbouw, met grote woningnood. Daardoor werden Molukse militairen en hun gezinnen bij aankomst ondergebracht in oude kazernes, kampen, kloosters, en voormalige concentratiekampen. Ze werden geïsoleerd gehuisvest van de rest van de samenleving.

Hun werd verteld dat hun verblijf tijdelijk zou zijn totdat de kwestie van de Molukse onafhankelijkheid was opgelost. Ook de Molukkers gingen er zelf van uit dat het verblijf tijdelijk zou zijn. Omdat hun verblijf als tijdelijk werd beschouwd, kregen zij geen vaste woning, werk of identiteitsbewijzen. Ze werden niet gestimuleerd om te integreren in de Nederlandse samenleving. Velen werden seizoenarbeiders.

De slechte omstandigheden voor de Molukse gemeenschap leidden tot woede en teleurstelling onder de Molukkers. Toen duidelijk werd dat terugkeer naar de Molukken onmogelijk was, verergerden deze gevoelens. In 1956 braken de eerste ongeregeldeheden uit in het kamp Westkapelle. Als reactie daarop besloot de Nederlandse regering de woonoorden op te heffen en Molukse gezinnen onder te brengen in speciaal voor hen gebouwde woonwijken, waaronder de Molukse wijk in Bovensmilde in 1969. Voor de Molukkers werd het opheffen van de woonoorden en huisvesting in woonwijken gezien als een definitieve breuk met hun vaderland. Zij voelden zich in de steek gelaten door zowel Nederland als Indonesië.

Voor de inwoners van Bovensmilde betekende de komst van ruim achthonderd Molukse nieuwkomers in 1969 een verdubbeling van het inwonertal, dat tot dan toe rond de duizend lag. Deze nieuwe dorpsgenoten werden gehuisvest in een speciaal gebouwde Molukse wijk aan de rand van het dorp. De ligging en opzet van deze wijk leidden tot een fysieke en sociale scheiding tussen de Molukse gemeenschap en de overige inwoners.

2.2. Politieke acties

Met de verslechterende situatie radicaliseerde een deel van de naoorlogse c.q. tweede generatie Molukkers. Sommigen van hen waren bereid geweld in te zetten om aandacht te krijgen voor hun streven naar een onafhankelijke Molukse staat.

De executie in 1966 van RMS-president Soumokil leidde tot protesten en brandstichting door jonge Molukse activisten bij de Indonesische ambassade in Den Haag.

In 1970 bezetten 33 jonge Molukkers de woning van de Indonesische ambassadeur in Wassenaar uit protest tegen het staatsbezoek van de Indonesische president Soeharto. Tijdens de bezetting werd een politieagent gedood en werden er gijzelaars genomen. Uiteindelijk gaven de Molukkers zich over, maar de actie genereerde veel publiciteit en leidde tot uitstel van Soeharto's bezoek.

In 1975 escaleerde de situatie met een poging om koningin Juliana te gijzelen. In hetzelfde jaar vond de eerste politieke actie van Molukse jongeren plaats met de treinkaping bij Wijster, waarbij drie mensen werden vermoord, waaronder twee door executie. Tegelijkertijd werd het Indonesische consulaat in Amsterdam bezet.

Twee jaar later, in 1977, kaaptten negen Molukse jongeren de intercitytrein 757 Assen-Groningen bij De Punt in de huidige gemeente Tynaarlo. Gelijktijdig vond de schoolgijzeling in Bovensmilde plaats door vier jonge mannen van Molukse komaf. In 1978 volgde een nieuwe gijzeling in het Provinciehuis in Assen, waarbij een gijzelaar werd doodgeschoten.

Deze acties waren onderdeel van een bredere golfbeweging van internationaal terrorisme en werden door de Molukse activisten gebruikt om de Nederlandse regering te dwingen de RMS te erkennen en gevangen Molukse activisten vrij te laten.

2.3. Schoolgijzeling O.L.S. Bovensmilde

Op maandag 23 mei 1977 gijzelden vier jonge mannen van Zuid-Molukse komaf de lagere school in Bovensmilde met daarin ruim honderd kinderen en vijf leerkrachten. De aanwezige schoolkinderen van Molukse afkomst lieten zij kort na het begin van de actie vertrekken uit het schoolgebouw. Naar schatting ging het om minder dan twintig kinderen. De resterende 105 kinderen en één leerkracht werden na vier en vijf dagen vrijgelaten. De overige vier leerkrachten werden na ruim drie weken bevrijd. Tegelijkertijd met de schoolgijzeling vond de treinkaping bij de Punt plaats. De gijzelingen waren een gecoördineerde actie. De gijzelnemers van de school waren afkomstig uit Bovensmilde.

Twee voormalig gegijzelden vertelden in de media dat ze bezig waren met een kringgesprek toen de gijzelnemers binnenkwamen. Een van de leraren werd onder schot gehouden en chaos brak uit. De kinderen moesten zich verzamelen in de aula en mochten schriften en potloden meenemen. Een leerling vertelde in een media-interview dat ze haar schriften en potloden was vergeten. Ze mocht deze gaan halen, maar werd daarbij begeleid door een gijzelnemer die zijn geweer voortdurend op haar gericht hield. Ze was ontzettend bang.

De ramen van de school werden met kranten afgeplakt. Alle Molukse kinderen werden naar huis gestuurd. Kinderen wisten niet wat er precies aan de hand was. De omgeving van de school werd afgesloten door de politie. Aan het begin van de eerste avond maakten de gijzelnemers hun eisen bekend; de vrijlating van 21 veroordeelde en gedetineerde Molukse activisten en een vrije aftocht.

Diezelfde dag richtte de regering een beleidscentrum in bij Assen, met plaatselijke bestuurders, politie en justitie. De school en de omgeving werden beveiligd door de Bijzondere Bijstandseenheid Mariniers, een speciale antiterreureenheid. Op het Ministerie van Justitie in Den Haag werd een crisisteam ingericht, bestaande uit premier Den Uyl, minister van Justitie Van Agt en minister van Binnenlandse Zaken De Gaay Fortman. Voor ouders en familieleden van gegijzelden werd er de eerste dag een opvangcentrum ingericht bemenst door Rode Kruis hulpverleners, huisartsen, niet-gegijzelde leerkrachten en maatschappelijk werkers.

De gijzelnemers stelden een ultimatum op woensdag 25 mei 1977 om 14:00 uur. Zij eisten de vrijlating van 21 veroordeelde Nederlanders van Molukse afkomst. Indien hun eisen dan niet ingewilligd waren, zouden ze de school en de trein opblazen. Het crisisteam onderhandelde met de gijzelnemers, zonder resultaat. De regering ging niet in op de eisen. Het ultimatum verstreek zonder dat er iets gebeurde. Later kwamen de gijzelnemers met nieuwe eisen. Ook een tweede ultimatum die dag om 20:00 uur verstreek zonder actie. De regering schakelde bemiddelaars in, echter zonder succes. De gijzelnemers bleven hun oorspronkelijke eisen herhalen en de druk van het publiek op de regering om actie te ondernemen nam toe.

Uit medeleven kwamen er ook op de eerste avond broodjes en frisdrank uit de Molukse wijk. Ook op de andere dagen bezorgden Molukse vrouwen eten. Volgens mediaberichten hebben Molukse volwassenen op het schoolplein geprotesteerd. De gijzeling van de school ging hen te ver. Zij werden beschoten door de gijzelnemers. Een plaatselijke Molukse dominee sprak de gijzelnemers toe via een megafoon, zonder succes.

Op de derde dag (25 mei) van de gijzeling moesten leerlingen uit de hogere klassen van gijzelnemers 'Van Agt, wij willen leven!' uit het raam moesten roepen. Dit gebeurde een paar uur voordat het ultimatum van de gijzelnemers afliep om de school op te blazen. Het creëerde een uiterst beangstigende en zenuwslopende situatie voor naasten van gegijzelden. Uit berichtgeving in de media bleek dat een aantal ouders op het punt stond de school in te gaan, maar zij werden op het laatste moment tegengehouden.

De omstandigheden in de school verslechterden snel, met oververhitting en slechte hygiëne. Veel kinderen werden ziek (overgeven, diarree en koorts), waardoor de situatie in de school onhoudbaar werd. Op de vierde dag (26 mei) werden acht zieke kinderen vrijgelaten en opgehaald met ambulances. In de vroege morgen van de vijfde dag (27 mei) werden alle kinderen vrijgelaten en één leraar. De andere vier leraren bleven in gijzeling.

Gedurende de gijzeling heerste er een constant gevoel van angst, onrust en dreiging. Hoewel er volgens geïnterviewde leerlingen momenten van afleiding waren, zoals het kijken naar een tekenfilm, bleef de spanning hoog. Vooral wanneer er met geweld werd bedreigd, zoals het gooien van een handgranaat tussen de kinderen en toen de gijzelnemers bij wijze van grap ongeladen pistolen richtten op getroffen(e)n en de trekker overhaalden.

Uit de mediaberichtgeving blijkt dat de gegijzelde leraren hun best deden om de kinderen rustig te houden, ondanks de constante dreiging. De leraren deden ook pogingen om de jongste en meest kwetsbare kinderen vrij te krijgen. Dit weigerden de gijzelnemers. Toen de gijzeling dreigde te ontaarden in geweldpleging, wisten de leraren dit te voorkomen.

Tijdens de gijzeling liet de regering zich optimistisch uit over de uitkomst. Den Uyl riep op tot kalmte en waardigheid. Van Agt sprak zijn vertrouwen uit in een goede afloop. De overheid wilde de gijzeling en de kaping vreedzaam beëindigen.

Uiteindelijk zijn beide gijzelsituaties met gewapende inzet beëindigd. Na drie weken, op zaterdag 11 juni, greep de regering in. Pantserwagens reden in op de school, waarna de gijzelnemers zich overgaven. dezelfde dag werd de treinkaping bij de Punt door mariniers en met de inzet van de luchtmacht beëindigd. Hierbij kwamen twee gegijzelden en zes gijzelnemers om het leven. Op 22 september 1977 werden de gijzelnemers van de school en van de treinkaping veroordeeld tot straffen variërend van zes tot negen jaar (5).

2.4. Na de gijzeling

Na de vrijlating werden de kinderen medisch en psychisch onderzocht. De in 1976 opgerichte Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) coördineerde

de nazorgactiviteiten (1,5). Hun taak bestond onder andere uit het verlenen van psychosociale hulp aan slachtoffers van gijzelingen en hun familieleden. Hiervoor deed de CBOG beroep op huisartsen, psychologen, maatschappelijk werkers en (kinder)psychiaters uit onder andere GGZ-instellingen en sociaalpsychiatrische diensten. De gegijzelde kinderen en hun ouders kregen begeleiding door deskundigen uit het maatschappelijk werk. Deze konden op hun beurt een beroep doen op deskundigen in de kinderpsychiatrie. Volgens mediaberichten waren deze hulpverleners aanwezig in het dorp. Uit andere mediaberichten en onderzoek (1) bleek dat niet alle getroffen personen daadwerkelijk nazorg ontvingen. In opdracht van de CBOG is er in de periode 1977-1979 wetenschappelijk onderzoek verricht naar de gezondheid en nazorgbehoeften van Nederlandse gegijzelden. In deze eerdere onderzoeken is een fractie van de gegijzelde leerlingen uitgenodigd, omdat hun deelname destijds niet wenselijk werd geacht door lokale hulpverleners, ouders, school en (lokale) overheid, uit vrees voor onrust in Bovensmilde en belasting voor de kinderen (1,2).

Er startte een opvangprogramma voor Nederlandse schoolkinderen; de Schooladvies en begeleidingsdienst Drenthe (SABD). De schoolkinderen van Molukse afkomst hadden een eigen opvangprogramma. Het opvangprogramma van de SABD bestond uit psychologische hulpverlening, ortho-didactische hulpverlening en pedagogisch-didactische hulpverlening. Dit programma liep door tot 1980.

Stichting Maatschappelijke Dienstverlening Assen (SMDA) heeft het project nazorg gijzeling Bovensmilde opgezet met als doel de continuïteit in de hulpverlening te waarborgen en een connectie te leggen met het programma van de SABD. De activiteiten bestonden uit psychosociale hulpverlening, schoolbegeleiding en samenlevingsopbouw.

Diverse bronnen uit de media verhaalden dat de ouders werden geïnstrueerd om zo normaal mogelijk te doen en de gijzeling te beschouwen als een uit de hand gelopen schoolreisje. Er werd gesuggereerd dat de kinderen nergens echt notie van hadden gehad en dat ze flexibel zouden omgaan met de gebeurtenissen. Ouders kregen instructies om niet “te emotioneel” te doen en niet te veel vragen te stellen aan hun kinderen. Op het moment van dit onderzoek is niet met zekerheid te achterhalen van wie deze instructies afkomstig waren.

Tussen de gemeenschappen in Bovensmilde heerste in de nasleep van de gijzeling wantrouwen en angst, waarbij meespeelde dat de gijzelnemers zelf uit Bovensmilde kwamen. In de nasleep bleef het dorp langdurig onder politie- en militaire bewaking. Die zomer waren er vechtpartijen tussen jongeren van Nederlandse en Molukse afkomst uit andere dorpen. Er waren ook inwoners die zich inzetten om te verbinden. Vijftien inwoners van Molukse afkomst schreven op 23 juni 1977 een brief naar ouders van gegijzelde kinderen om hun medeleven te betuigen en om een gesprek te vragen. Op de brief is geen reactie gekomen.

Na de gijzeling wilden de ouders en de leerlingen niet terugkeren naar het schoolgebouw. De eerste paar maanden na de gijzeling kregen de kinderen les in een leegstaande school in Assen, later in een noodschool, en vanaf oktober 1977 in een nieuw schoolgebouw in Bovensmilde. De oude school waar de gijzeling had plaatsgevonden, een symbool van de

vroegere verbondenheid tussen de Molukse en Nederlandse gemeenschappen, werd afgebroken. Het terrein bleef jarenlang onbebouwd.

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven, opgericht in 1976, bood destijds alleen een tegemoetkoming voor materiële schade en immateriële schade (zoals psychisch leed) die het gevolg was van fysiek letsel dat het slachtoffer door het misdrijf had opgelopen. De meeste slachtoffers van de schoolgijzeling in Bovensmilde hadden echter geen fysiek letsel opgelopen. Op advies van de CBOG, kende de toenmalige regering daarom als blijk van medeleven en solidariteit op 19 juli een onverplichte financiële tegemoetkoming toe aan voormalig gegijzelden: 3000 gulden per volwassene en 1000 gulden per kind (5). Het ging om een 'onverplichte uitkering' die gezien kon worden als tegemoetkoming voor de geleden immateriële schade. Deze regeling was al in de maak vanwege de eerdere gijzelingen en niet speciaal ontworpen voor Bovensmilde (5).

2.5. De jaren na de gijzeling

In de beginjaren na de schoolgijzeling was het voor vele leerlingen en inwoners niet gebruikelijk te praten over de gijzeling en de weerslag ervan. Uit interviews met voormalig gegijzelden bleek dat veel inwoners de gebeurtenissen wilden vergeten en ouders werd afgeraden over de gijzeling te praten.

In de jaren na de gijzeling blijkt uit gesprekken met de media dat er leerlingen zijn die kampen met aanhoudende posttraumatische en aanverwante klachten door de schoolgijzeling en in het verlengde daarvan met medische, arbeidsgerelateerde en relationele problemen. Andere oud-leerlingen wijzen in de media op de groei die ze als persoon hebben doorgemaakt na de gijzeling. Zoals het vertrouwen in het eigen vermogen om met moeilijke situaties om te gaan.

In de latere jaren na de gijzeling lijkt de cultuur van stilzwijgen langzaam te worden doorbroken. Er is meer onderlinge betrokkenheid en wederzijds begrip, mede dankzij initiatieven zoals het *Buurtinfohuis*, waar mensen samenkomen om verhalen te delen en te werken aan een gezamenlijke toekomst.

Op 14 maart 2007 is de stichting *De school van Bovensmilde* opgericht, om elkaar te helpen bij het verwerken van de gijzeling. 23 juni 2007 werd voor het eerst een herdenkingsbijeenkomst gehouden. Nieuwsberichten vermeldde dat sommige dorpsbewoners graag een gedenksteen wilden, maar de gemeente vond dat er te weinig draagvlak voor was. Sommige inwoners waren tegen een monument omdat het oude wonden zou openhalen en de broze relatie tussen de gemeenschappen zou kunnen verstoren.

In 2013 werden op de plek waar de school stond twee monumenten onthuld. Een Mozaïek bank met de woorden: "Wij willen samen leven" ter herinnering aan de schoolgijzeling en de sokkel met Tahuri als eerbetoon aan de eerste generatie Molukkers in Bovensmilde. Beide monumenten zijn gefinancierd en gebouwd door een grote groep vrijwilligers uit het dorp.

Recent is het boek *Belanda* gepubliceerd over de ervaringen van een leerling tijdens de schoolgijzeling (6).

Deze voorbeelden zijn niet een volledige weergave van alle ontwikkelingen en initiatieven, maar illustreren de ontwikkeling van stilzwijgen naar aandacht, erkenning en gedeelde verwerking.

2.6. Recente ontwikkelingen

In 2022 heeft een van de gegijzelde leerlingen van de schoolgijzeling leden van de Tweede Kamer uitgenodigd om te luisteren naar het verhaal van voormalig gegijzelden. Naar aanleiding hiervan zijn er Kamervragen gesteld aan de minister voor Rechtsbescherming (7) en is gestart met het project Erkenning en Ondersteuning Getroffenen Bovensmilde (EOGB). Het doel van dit project is een bijdrage te leveren aan de erkenning van de ervaringen van de getroffen en ondersteuning te bieden bij hun herstelproces (8). De projectgroep betreft een samenwerkingsverband tussen het Ministerie van JenV, de gemeente Midden-Drenthe en de Expertise-unit Sociale Stabiliteit van het Ministerie van SZW (9). Als belangrijke vervolgstap is besloten tot het uitvoeren van onafhankelijk onderzoek, onder regie van het WODC.

3. Theoretisch kader

Om de psychische impact van de schoolgijzeling in Bovensmilde te kunnen begrijpen, is het belangrijk om inzicht te krijgen in wat potentieel traumatische gebeurtenissen zijn, hoe mensen daarop reageren, en welke factoren het risico op langdurige klachten beïnvloeden. Dit theoretisch kader biedt een wetenschappelijk basis voor de duiding van de resultaten van de deelnemers.

3.1 Potentiële traumatische gebeurtenissen

Het leven is nooit zonder risico, al staan mensen daar niet altijd bij stil. Soms maken mensen iets mee dat zo ingrijpend is, dat het kan leiden tot ernstige mentale en lichamelijke klachten. Het gaat om ervaringen die hen confronteren met feitelijke of dreigende dood, ernstige verwondingen of een aantasting van hun lichamelijk integriteit – zoals bij (seksueel) geweld. Dergelijke ervaringen worden aangeduid als **potentieel traumatische gebeurtenissen**. Ze gaan vaak gepaard met intense gevoelens van (levens)bedreiging en machteloosheid, en een scherp besef van de eigen kwetsbaarheid. Het meemaken van potentieel traumatische gebeurtenissen is vrij veelvoorkomend. De meeste Nederlanders (81,5%) worden gedurende hun leven blootgesteld aan één of meerdere van deze gebeurtenissen (10). Ze maken het zelf mee, zijn er getuige van, worden er beroepsmatig mee geconfronteerd of horen erover via naasten.

3.2 Traumatische reacties

Blootstelling aan potentieel traumatische gebeurtenissen kan leiden tot psychische klachten of stoornissen, al gebeurt dit doorgaans niet. Vandaar de aanduiding ‘potentieel’. De reacties die mensen ervaren verschillen (11,12). Sommige getroffenen ervaren nauwelijks of geen klachten, zij worden veerkrachtig genoemd. Anderen ontwikkelen spanningsklachten, prikkelbaarheid, moeite met slapen en concentreren, en ervaren vaak emotionele klachten, zoals somberheid, boosheid, verdriet of angst. Dit zijn ‘normale’ reacties op een ‘abnormale’ gebeurtenis en deze klachten verdwijnen doorgaans weer. Bij een kleine minderheid houden de klachten aan en kunnen ze uitgroeien tot chronische psychische stoornissen. De meest bekende is posttraumatische stressstoornis (**PTSS**) (13). PTSS kan zich kort na de traumatische ervaring ontwikkelen, maar kan ook ‘verlaat’ optreden. In dat geval ontstaan de klachten pas jaren na de ingrijpende gebeurtenis. Kinderen zijn net als volwassenen vatbaar voor PTSS (14).

PTSS is overigens niet de enige mogelijke uiting van klachten na een traumatische ervaring. Ook andere psychotrauma- en stressorgerelateerde klachten en stoornissen, evenals aanverwante aandoeningen, komen voor, zoals stemmingsstoornissen (bijvoorbeeld depressie), angststoornissen (bijvoorbeeld fobieën, paniekstoornis), middelenmisbruik en sociale en lichamelijke klachten (15). Deze klachten en stoornissen ondermijnen de psychische gezondheid en kwaliteit van leven van getroffenen.

PTSS

In 1980, drie jaar na de schoolgijzeling, werd de diagnose PTSS voor het eerst opgenomen in het handboek voor psychiatrische aandoeningen, de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-III) (16). De opname van PTSS in de DSM heeft ervoor gezorgd dat de wetenschappelijke aandacht en kennis over PTSS in een stroomversnelling kwam. Sindsdien heeft het concept van PTSS verschillende ontwikkelingen doorgemaakt, tot aan de huidige definitie in de DSM-5, het handboek voor psychiatrische aandoeningen (13).

Volgens de huidige DSM-5 definitie wordt PTSS gekenmerkt door opdringende, ongewenste en pijnlijke herinneringen aan het trauma, zoals flashbacks en nachtmerries. Getroffenen proberen deze herinneringen te vermijden, bijvoorbeeld door situaties, plaatsen of mensen te mijden die hen aan de gebeurtenis herinneren. Daarnaast treden negatieve veranderingen op in stemming en denken: mensen voelen zich vervreemd van anderen, verliezen vertrouwen in zichzelf of de wereld, en ervaren gevoelens van schuld of schaamte. Ook is er vaak sprake van verhoogde prikkelbaarheid, waakzaamheid (hyperalertheid), slaapproblemen, concentratieproblemen en woede-uitbarstingen (13). Naarmate PTSS voortduurt, wordt de stoornis vaak hardnekkiger en moeilijker te behandelen (17). PTSS ontwricht gaandeweg steeds meer het functioneren op centrale aspecten van het dagelijks leven – zoals het gezin, werk en in sociale relaties. Getroffenen kunnen maatschappelijk geïsoleerd raken, hun baan verliezen, te maken krijgen met spanningen in het gezin.

Er bestaan uiteenlopende modellen en theorieën die verklaren waarom sommige mensen PTSS ontwikkelen na potentieel traumatische gebeurtenissen. Deze benaderingen belichten vaak verschillende aspecten van de stoornissen of daarmee samenhangende processen, zoals de aantasting van basale assumpties die mensen hebben over zichzelf ('ik ben het waard'), over anderen ('mensen zijn te vertrouwen') en over de wereld ('de wereld is rechtvaardig en controleerbaar') (18). Andere theorieën leggen de nadruk op emotionele processen (zoals angstnetwerken), cognitieve mechanismen (zoals waargenomen dreiging en vermijding), gedragsmatige verklaringen (leertheoretische principes en conditionering), sociale factoren (systemische benaderingen), neurobiologische processen (waaronder het geheugen) en intrapersoonlijke dimensies (zoals posttraumatische groei en betekenisgeving) (19,20). Wat deze modellen doorgaans gemeen hebben, is het benadrukken van het belang van de verwerking van traumatische herinneringen (20).

Een ander classificatiesysteem voor ziekten en stoornissen, vergelijkbaar met de DSM-5, is de *International Classification of Diseases* (ICD-11). De ICD-11 beschrijft naast ook de complexe posttraumatische stressstoornis (**CPTSS**), een diagnose die voorkomt na langdurige of herhaalde traumatisering, vaak in contexten waarin ontsnappen moeilijk is en sociale steun ontbreekt. Het meemaken van potentieel traumatische ervaringen in de vroege kindertijd verhoogt het risico op complexe PTSS. Complexe PTSS omvat, naast de eerder beschreven kernsymptomen van PTSS, ook verstoringen in het zelfbeeld, in emotie-regulatie en in interpersoonlijk functioneren (21,22). Voor de behandeling van (complexe) PTSS bestaan er effectieve psychotherapieën.

Positieve gevolgen

Hoewel traumatische ervaringen vaak gepaard gaan met verstrekkende negatieve gevolgen voor welzijn en functioneren, kunnen zij ook aanleiding geven tot positieve persoonlijke veranderingen. Dit fenomeen staat bekend als posttraumatische groei (23). Groei is geen tegenhanger van psychische klachten, maar kan parallel verlopen aan de ontwikkeling en verwerking van posttraumatische klachten. Posttraumatische groei is het resultaat van een proces waarin mensen worstelen met de gevolgen van trauma, en daarbij positieve veranderingen en krachten in zichzelf ontdekken – zoals meer zelfinzicht en zelfvertrouwen, een grotere waardering voor het leven en meer openheid naar anderen (24).

Risicofactoren en beschermende factoren

De reactie op een potentieel traumatische gebeurtenis verschilt van persoon tot persoon. Het is vooraf niet te voorspellen wie klachten zal ontwikkelen. Wel is inmiddels veel bekend over risicofactoren die de kans op het ontstaan van klachten vergroten, en over beschermende factoren die deze kans juist verkleinen (25, voor een overzicht van relevante studies). Beschermende factoren zijn vaak de keerzijde van risicofactoren; wat in negatieve zin kwetsbaar maakt, kan in positieve zin juist bescherming bieden.

Deze factoren spelen op verschillende niveaus: individueel, binnen de gemeenschap en in de samenleving als geheel. Ze verschillen bovendien per fase van een ramp of crisis – voorafgaand (pre), tijdens (acuut) en na afloop (nafase). In het kader van de schoolgijzeling lichten we enkele risicofactoren toe.

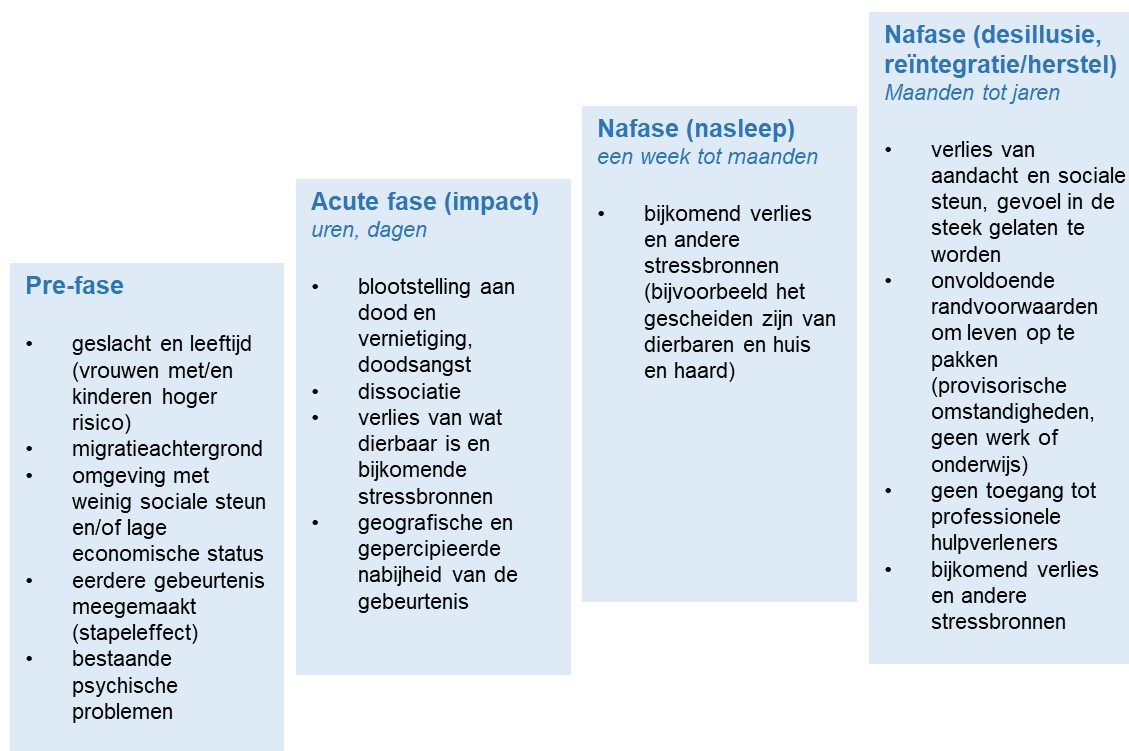
Op individueel niveau speelt bijvoorbeeld een jonge leeftijd een rol. Kinderen zijn extra kwetsbaar omdat hun coping-mechanismen in het omgaan met de gebeurtenis nog in ontwikkeling zijn en zij afhankelijk zijn van ouders of verzorgers voor bescherming. Wanneer deze bescherming ontbreekt, kan de blootstelling extra ingrijpend zijn. Ook de mate van blootstelling en de persoonlijke beleving van de gebeurtenis – zoals het ervaren van doodsangst – zijn van invloed.

Binnen de gemeenschap zijn factoren van belang zoals de beschikbaarheid van sociale steun en professionele begeleiding na afloop, maar ook de mate waarin mensen zich als gemeenschap sociaal verbonden voelen en in staat zijn om gezamenlijk te functioneren. Deze facetten zijn belangrijk voor de mate van veerkracht van getroffen en hun vermogen om te gaan met de gevolgen van rampen (11).

Op het niveau van de gemeenschap, maar ook op het niveau van de samenleving, is de mate van publieke aandacht en erkenning voor wat getroffen is overkomen belangrijk. Worden getroffen door hun omgeving geloofd, gehoord en gezien? Het gaat hierbij om het begrip erkenning (26).

Veel van deze risicofactoren spelen niet alleen een belangrijke rol bij het ontwikkelen en voorkomen van klachten, ze spelen ook bij de verwerking van de klachten en bij het komen tot herstel.

Figuur 2.3. *Risicofactoren per fase.*

Noot: Dit figuur is afkomstig uit de multidisciplinaire richtlijn voor rampen en crises (25).

3.3 Gevolgen naasten

De stoornis heeft niet alleen weerslag op de getroffen zelf, maar werkt ook door in de directe omgeving – zoals gezins- en familieleden, vrienden en collega's. Ook zij kunnen psychisch lijden onder de klachten van hun dierbare. Deze klachten kunnen het gezinsleven en dagelijks functioneren diepgaand verstoren en geleidelijk gaan overheersen. Ze vragen voortdurende aandacht en energie van het hele gezin, beïnvloeden sociale relaties en dagelijkse beslissingen, versmallen de sociale leefwereld en leiden tot spanningen en mentale belasting. Bij gezinsleden kan dit zelfs leiden tot een verschuiving in rollen, waarbij zij de functie van informele zorgverlener of mantelzorger op zich nemen (27), maar ook die van kostwinner en verantwoordelijke voor opvoeding kinderen (28). In extreme gevallen kan het leiden tot secundaire traumatisering door de indirecte blootstelling aan de traumatische gebeurtenis via verhalen van getroffenen.

3.4 Verwerking door steun, erkenning en zorg

Rampen en crises zijn door hun omvang per definitie collectieve gebeurtenissen. Ze raken niet alleen individuele getroffenen en hun dierbaren, maar ook gemeenschappen en samenlevingen als geheel. De rol van de gemeenschap en samenleving – inclusief de beschikbare opvang en (na)zorgmiddelen – speelt daarmee een belangrijke rol in hoe mensen omgaan met en herstellen van dergelijke potentieel traumatiserende gebeurtenissen. In dit onderzoek

beschouwen we ervaren sociale steun, maatschappelijke erkenning en de beschikbaarheid van professionele hulp als centrale pijlers voor het voorkomen en verwerken van psychotraumatische klachten en stoornissen. Wanneer deze pijlers ontbreken, kan dat de verwerking juist belemmeren (25).

Steun

Wanneer mensen ingrijpende gebeurtenissen meemaken, zijn zij vaak gebaat bij ondersteuning in de verwerking. Sociale steun komt meestal vanuit hechte persoonlijke relaties, zoals ouders, partners en gezinsleden, en daarnaast vanuit familie, vrienden, collega's of buurtgenoten. Deze steun kan praktisch, emotioneel of sociaal van aard zijn en uit zich bijvoorbeeld in hulp of advies, troost, begrip en een luisterend oor. Zo laat het sociale netwerk zijn betrokkenheid zien en ontstaat er ruimte om potentieel traumatische ervaringen te delen. Sociale steun wordt beschouwd als een belangrijke beschermende factor bij het voorkomen en verminderen van traumatische klachten (25,29).

Erkenning

Een bijzondere vorm van sociale steun komt uit de samenleving. Maatschappelijke erkenning – het publiekelijk erkennen van de gevolgen van een ingrijpende gebeurtenis door overheden, media en gemeenschappen – laat zien dat er begrip en medeleven is voor de getroffensten (29). Het horen, zien, respecteren en begrijpen ondersteunt de verwerking van traumatische gebeurtenissen (25). Wanneer dit uitblijft kan dat als onrecht worden ervaren.

Erkenning is meer dan het “geven” van begrip of excuses; het is een sociaal proces waarin relaties tussen getroffensten, verantwoordelijke instituties en de samenleving eerlijker en gelijkwaardiger kunnen worden en gestreefd wordt naar actieve betrokkenheid van getroffensten als kennisdragers van de geleefde ervaring bij het vormgeven van erkenning (30). Dit kan onder meer door het verhaal van getroffensten zichtbaar te maken en onderdeel te laten zijn van de collectieve herinnering, door herstel van vertrouwen tussen getroffensten en overheden, maar ook door hun actieve betrokkenheid bij het vormgeven van activiteiten waarin zij zich gehoord en gezien voelen.

Op het niveau van gemeenschappen kan erkenning helpen wanneer mensen of groepen binnen gemeenschappen tegenover elkaar zijn komen te staan. Mensen die wrok en gevoelens van onrecht ervaren, lopen het risico vast te blijven zitten in traumatische ervaringen en daardoor klachten te houden (31). Elkaar beter proberen te begrijpen – zonder dat af te dwingen – kan deze mensen of groepen helpen om klachten te verminderen en te herstellen.

Zorg

Wanneer posttraumatische klachten aanhouden en uitgroeien tot psychische stoornissen die het dagelijks functioneren belemmeren, kan professionele hulp noodzakelijk zijn. Professionele hulpverlening richt zich niet alleen op het verminderen van psychische klachten, maar ook op het bevorderen van herstel, maatschappelijke integratie en participatie, ofwel het helpt beter met klachten om te gaan in dagelijks leven en weer mee te kunnen doen op school, werk, in gezin, etc. Richtlijnen adviseren dan traumagerichte psychotherapie als voorkeursbehandeling (19). Traumagerichte behandelingen zijn gebaseerd op herhaalde en gecontroleerde

blootstelling aan de oorspronkelijke traumatische ervaring. Tot de aanbevolen psychotherapeutische interventies behoren onder andere cognitieve gedragstherapie (CGT), *eye movement desensitization and reprocessing* (EMDR) en narratieve exposure therapie (NET). Daarnaast kunnen vaktherapieën, zoals beeldende therapie en psychomotore therapie, en farmacotherapie ondersteunend worden ingezet, al is het bewijs voor de werkzaamheid van deze interventies beperkter.

3.5. Uitgangspunten onderzoek

Dit onderzoek naar de schoolgijzeling in Bovensmilde vertrekt vanuit bestaande wetenschappelijke inzichten over de aard en gevolgen van (potentieel) traumatische gebeurtenissen. De schoolgijzeling kwalificeert als een potentieel traumatische gebeurtenis: onverwacht, levensbedreigend en beangstigend. De meeste gegijzelden waren jonge kinderen en bevonden zich vanwege hun leeftijd in een kwetsbare positie voor de ontwikkeling van posttraumatische klachten. Naar verwachting zal het merendeel van de gegijzelden weinig tot geen blijvende klachten ondervinden van de gijzeling, terwijl een minderheid te maken krijgt met aanhoudende posttraumatische klachten die kunnen wijzen op (complexe) PTSS en leiden tot problemen in het functioneren binnen gezin, werk en sociale relaties. Voor de verwerking van de gijzeling zijn informele steun en professionele steun en zorg en erkenning belangrijke elementen. Het proces van verwerken en betekenisgeving van de gijzelervaringen bij voormalig gegijzelden kan hebben geleid tot positieve effecten, zoals posttraumatische groei. Het is daarnaast de verwachting dat een deel van de naasten van gegijzelden last heeft van de gijzeling. Ofwel doordat ze getuige waren van de gijzeling van hun dierbare (bijvoorbeeld als ouder, broer of zus), ofwel doordat hun dierbare klachten heeft ontwikkeld die leiden tot ervaren mantelzorgdruk of (mentale) klachten onder naasten.

4. Methoden

4.1 Onderzoeksopzet

Het onderzoek naar de gevolgen van de schoolgijzeling in Bovensmilde (1977) is opgezet als een *mixed-methods* studie, bestaande uit drie deelonderzoeken: (a) **vragenlijstonderzoek**, (b) **semigestructureerde interviews** en (c) **groepsbijeenkomsten**. De combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden maakt het mogelijk om zowel de breedte als de diepgang van de ervaringen van de betrokkenen te analyseren. Ter voorbereiding op de drie deelonderzoeken is een *doelgroep- en veldverkenning* uitgevoerd, een *contactpunt* opgezet en een *literatuurverkenning* uitgevoerd. Deze verkende beschikbare media-informatie en rapporten over de gijzeling en nasleep, met specifieke aandacht voor de context, ervaringen, problemen en behoeften van (voormalig) gegijzelden en hun naasten. Hoofdstuk 2 is gebaseerd op deze verkenning.

4.2 Doelgroepen

De centrale groepen (N=130) waar dit onderzoek om draaide, waren 105 gegijzelde leerlingen, 5 gegijzelde leraren en 20 leerlingen van Molukse afkomst die bij aanvang van de gijzeling naar huis zijn gestuurd.

Daarnaast zijn hun naasten uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek. In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen naasten van *toen* en naasten van *nu*. Met naasten van toen gaat het om degenen die de gijzeling destijds van dichtbij meemaakten, bijvoorbeeld als (stief- of pleeg-)ouder, broer of zus van een gegijzelde. Ook buurtbewoners, vrienden of personeel van de gegijzelde school vallen hieronder. Naasten van nu verwijst naar betrokkenen die de gijzeling zelf niet hebben meegemaakt en/of de gegijzelde destijds nog niet kenden. Dit betreft doorgaans leden van het huidige gezin van de oud-gegijzelde, zoals een partner of kind. Naasten jonger dan 16 jaar werden uitgesloten om hen te beschermen tegen de belasting van wetenschappelijk onderzoek.

Tot slot zijn ongeveer twintig leerlingen van Molukse afkomst uitgenodigd deel te nemen. Deze kinderen maakten de gijzelingsperiode niet vanuit school mee, omdat zij bij aanvang van de gijzeling naar huis werden gestuurd of omdat zij die schooldag om andere redenen al waren thuisgebleven.

4.3 Begeleiding en advies

Dit onderzoek werd begeleid door een Wetenschappelijke Begeleidingscommissie (BC) en Klankbordgroep (KG). De BC bestond uit een medewerker van het Ministerie J&V, medewerkers van het WODC en drie onafhankelijke externe onderzoekers. De BC bewaakte de voortgang, kwaliteit en onafhankelijkheid van het onderzoek en adviseerde op het gebied van onderzoek. De BC is in de loop van het onderzoek zes keer bijeengekomen. De BC werd voorgezeten door prof. dr. Maarten Kunst, hoogleraar Criminologie aan de Universiteit Leiden.

De KG bestond uit medewerkers van het WODC, een betrokkene met kennis van de gijzeling en getroffenen, communicatieadviseurs en dorpscontactambtenaren van de gemeente Midden-Drenthe, een strategisch beleidsadviseur van Slachtofferhulp Nederland (SHN), een communicatieadviseur van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, en de voorzitter van de projectgroep EOGB. De KG werd eveneens voorgezeten door prof. dr. Maarten Kunst. De KG fungeerde als klankbord voor de onderzoekers. De KG is in de loop van het onderzoek vijf keer bijeengekomen.

4.4 Voorbereidende fase

Medisch Ethische toetsing en Privacy Impact Assessment

In de voorbereidende fase van het onderzoek is de voorgestelde opzet ter toetsing voorgelegd aan het dagelijks bestuur van de Medisch Ethische Toetsingscommissie NedMec. Het dagelijks bestuur heeft geconcludeerd dat het voorstel geen formele medisch-ethische goedkeuring nodig heeft (protocolnummer 24-208/DB).

Omdat het onderzoek gevoelige onderwerpen raakt en persoonsgegevens verwerkt, is in de voorbereidingsfase met privacy officers van het WODC en het ministerie van JenV een Data Protection Impact Assessment (DPIA¹) uitgevoerd. De DPIA is goedgekeurd door de het WODC en het ministerie van JenV.

Doelgroep- en veldverkenning

Bij aanvang van het onderzoek waren er geen contactlijsten van oud-gegijzelden en hun naasten beschikbaar en het was niet bekend hoeveel draagvlak er was voor het onderzoek. Een gebrek aan contact tussen de onderzoekers, leerlingen en leraren zou kunnen leiden tot weerstand of onbegrip over het te starten onderzoek.

Daarom is in de voorbereidende fase van het onderzoek een *doelgroep- en veldverkenning* uitgevoerd. Hiervoor zijn samen met het projectteam Erkenning en Ondersteuning Getroffenen Bovensmilde (EOGB) en de KG potentiële *sleutelfiguren* geïdentificeerd. Het identificeren van sleutelfiguren verliep via groepsbijeenkomsten met het projectteam EOGB en de KG. Leden van de projectgroep en KG onderhielden ‘warme’ contacten met potentiële sleutelfiguren. Zij hebben aan potentiële sleutelfiguren gevraagd of de onderzoekers in contact met hen mochten treden. Bij akkoord verstrekten de afgevaardigden de contactgegevens van de sleutelfiguur aan de onderzoekers.

Potentiële sleutelfiguren die akkoord gaven op een contactmoment met de onderzoekers, zijn gebeld door het onderzoeksteam. Tijdens het eerste telefonische contact gaf de onderzoeker uitleg over het onderzoek, over het doel van de veld- en doelgroepverkenning, en over het doel van het gesprek met de sleutelfiguur. In het telefonische gesprek werd daarnaast nagegaan of de potentiële sleutelfiguur: fungeerde als vertegenwoordiger met een achterban van een groep getroffenen of een van de gemeenschappen in Bovensmilde; bereid was mee te denken over

¹ Een DPIA helpt om risico's voor de privacy van deelnemers in beeld te brengen en te zorgen dat die zo goed mogelijk worden beperkt.

de wervingsstrategie voor het onderzoek; bereid was om bij de aankondiging van het onderzoek informatie te delen met zijn of haar achterban. Ook is gevraagd of zij andere potentiële sleutelfiguren kenden waar de onderzoekers – op de wijze die eerder is beschreven – mee in contact konden komen. Op deze manier zijn nieuwe sleutelfiguren benaderd via reeds bestaande sleutelfiguren.

Deze aanpak heeft geresulteerd in een totaal van twaalf sleutelfiguren afkomstig uit de groepen gegijzelde leerlingen, gegijzelde oud-leerkrachten, ouders van leerlingen, en vertegenwoordigers van de Drentse en Molukse gemeenschappen.

Alle sleutelfiguren zijn door de onderzoekers telefonisch uitgenodigd voor deelname aan een (groeps)interview. Daarbij is tevens gevraagd of de sleutelfiguur het prettig zou vinden als één of meerdere naasten ter ondersteuning aanwezig waren bij het te volgen fysieke gesprek. Vervolgens werd een afspraak voor een fysiek gesprek ingepland op een plek naar wens van de sleutelfiguur. In deze reeks semigestructureerde (groeps)interviews tussen onderzoekers en sleutelfiguren is onderzocht hoe de sleutelfiguren tegenover het aanstaande onderzoek stonden, wat er volgens hen leefde binnen de doelgroepen, en welke (context)kenmerken van de getroffen een rol kunnen spelen bij de uitvoer van het onderzoek.

Contactpunt

Voor leerlingen, leraren, hun naasten en andere betrokkenen is een telefonisch contactpunt ingericht dat op werkdagen werd bemand door getrainde hulpverleners. Via het contactpunt konden (potentiële) deelnemers vragen stellen over het onderzoek en zich aanmelden voor meer informatie en de mogelijkheid tot deelname aan het onderzoek. Het contactpunt bood ook een luisterend oor voor getroffen en dacht mee over passende zorg- en hulpverlening. Het contactpunt maakte formeel geen onderdeel uit van het onderzoek en is separaat door het ministerie van JenV gefinancierd.

Literatuurverkenning

Er vond een (media) *literatuurverkenning* plaats naar de omstandigheden rondom de gijzeling en de ervaringen van de gegijzelden. Deze informatie vormde de basis voor de ontwikkeling van de vragenlijsten en interviewthema's. Het onderzoek had niet de intentie om een uitputtende analyse van alle media-uitingen te geven, maar om een overzicht te bieden van de thema's die spelen rondom de schoolgijzeling. Zie voor meer informatie over de aanpak en de gehanteerde mediabronnen onderdeel 1 uit het bijlagendocument.

4.5 Procedures

Wervingsstrategieën

In overleg met sleutelfiguren, de KG en de BC zijn wervingsstrategieën ontwikkeld en ingezet. Waarbij de communicatie-uitingen en brieven zijn opgesteld in samenwerking met de sleutelfiguren, om zo de voor potentiële deelnemers juiste relevantie, taal en toon te raken. De wervingsstrategieën bestonden uit: (a) een publieke aankondiging van het onderzoek via social media (LinkedIn), regionale en lokale media advertenties, flyers bij een lokale vereniging in Bovensmilde. (b) Via het contactpunt was er gelegenheid voor het stellen van vragen over het

onderzoek en mogelijkheid tot aanmelding. (c) Het informeren van (de achterban van) sleutelfiguren en huisartsen in de regio Bovensmilde en Assen.

Aanmelding onderzoek

Potentiële deelnemers konden zich aanmelden via een online formulier dat zich bevond op een ARQ-webpagina. Na aanmelding ontvingen zij een informatiebrief en begeleidende brief. In de brieven werd het doel, de opzet en de werkwijze van het onderzoek helder toegelicht. Per onderdeel (vragenlijst, interview, groepsgesprek) gaven deelnemers vooraf schriftelijk toestemming voor deelname. Deelname was volledig vrijwillig, en deelnemers bepaalden zelf aan welke onderdelen zij wilden meedoen. Voor deelname aan groepsgesprekken gold wel als vereiste dat deelnemers ook mee hadden gedaan aan het interviewonderdeel. De correspondentie (informatiebrieven en begeleidende brieven voor oud-leerlingen, oud-leraren en naasten) zijn vindbaar in het bijlagendocument, onderdeel 2. Correspondentie deelnemers. De toestemmingsformulieren zijn vindbaar in het bijlagendocument, onderdeel 3. Toestemmingsverklaringen.

4.6 Vragenlijstonderzoek

Ontwikkeling

Voor het vragenlijstonderzoek zijn twee afzonderlijke vragenlijsten ontwikkeld op basis van een literatuurverkenning: één voor oud-gegijzelde leerlingen en leraren (Vragenlijst Getroffenen), en één voor hun naasten (Vragenlijst Naasten). De vragenlijstthema's zijn gestoeld op een benadering van de schoolgijzeling als potentieel traumatiserend, met aandacht voor uiteenlopende (levensloop)ervaringen en klachtenbeloop. Daarnaast dienden de vragen antwoord te geven op de onderzoeksvragen. De combinatie van gekozen thema's levert inzicht in de complexe doorwerking van de gijzeling – zowel op het niveau van het individu als dat van de gemeenschap. Beide vragenlijsten zijn vooraf gepilot met oud-leerlingen en naasten. De definitieve vragenlijsten zijn vindbaar in het bijlagendocument.

Vragenlijst Getroffenen

In de Vragenlijst Getroffenen kwam aan bod: demografische gegevens, gijzelingservaringen, ontvangen en gemiste steun in de nasleep van de gijzeling, huidige kwaliteit van leven, mentale gezondheid en posttraumatische klachten, positieve persoonlijke veranderingen naar aanleiding van de gijzeling, ervaringen met formele hulpverlening en de rol van de gijzeling in de verhoudingen tussen Nederlandse en Molukse gemeenschappen. De vragenlijsten bevatten zowel door onderzoekers opgestelde items als onderstaande gevalideerde meetinstrumenten.

Manchester verkorte kwaliteit van leven meting (MANSA-12)

De MANSA-12 (32) bestaat uit 12 items die de huidige² kwaliteit van leven meten op een 7-puntsschaal, waarbij hogere scores wijzen op een hogere ervaren kwaliteit van leven. De items betreffen onder andere tevredenheid over, werk, huisvesting, veiligheid, vrije tijd, leefomstandigheden, financiën, vriendschappen, en lichamelijke en geestelijke gezondheid. De

² Met 'huidig' wordt bedoeld: ten tijde van het invullen van de vragenlijst.

vragenlijst is veelvuldig gebruikt en psychometrisch adequaat bevonden (33). In dit onderzoek is de interne consistentie hoog ($\alpha = .90$).

Mental Health Inventory-5 (MHI-5)

De MHI-5 (34) meet psychische gezondheid aan de hand van 5 items op een 6-puntsschaal over gevoelens van nervositeit, somberheid, kalmte, depressie en geluk in de afgelopen vier weken. De vragenlijst is onderdeel van de 'Short Format 36', een gezondheidsvragenlijst. De antwoordopties variëren van 'Voortdurend' tot 'Nooit'. De somscore loopt van 0 tot 100, waarbij hogere scores duiden op een betere psychische gezondheid. De MHI-5 is een veelgebruikt en geschikt instrument (34). De interne consistentie in dit onderzoek is hoog ($\alpha = .89$).

Internationale Trauma Vragenlijst (ITV-18)

De ITV-18 (35) is een zelfrapportage-instrument voor het meten van (complexe) PTSS volgens de *International Classification of Diseases* (ICD-11). Deze vragenlijst is gekozen vanwege het verhoogde risico op complexe PTSS bij vroegkinderlijke traumatisering. De gebruikte versie bevat 18 items, waaronder zes vragen over comorbide symptomen. Antwoorden worden gegeven op een 5-puntsschaal van "Helemaal niet" tot "Extreem veel". De ITV is in het Nederlands beschikbaar en psychometrisch adequaat bevonden (36). De interne consistentie in dit onderzoek is zeer hoog ($\alpha = .96$).

Posttraumatic Growth Inventory-Short Form (PTGI-SF)

De PTGI-SF (23,37) meet positieve psychologische veranderingen als gevolg van de schoolgijzeling. De vragenlijst bevat 10 items met een 6-puntsschaal van "Niet ervaren" tot "In zeer sterke mate ervaren". De scores lopen van 0 tot en met 50. Er bestaan geen afkapwaarden voor de PTGI, hogere scores duiden op meer posttraumatische groei. De oorspronkelijke 21-item lijst is in het Nederlands gevalideerd (38). De interne consistentie in dit onderzoek is hoog ($\alpha = .90$).

Social Acknowledgement Questionnaire (SAQ)

De SAQ (39,40) meet de mate waarin getroffen en begrepen voelen door hun sociale omgeving in relatie tot wat hen is overkomen (in dit onderzoek is dat de schoolgijzeling). De vragenlijst bestaat uit drie subschalen: erkenning door de samenleving, erkenning door de directe sociale omgeving (zoals werk, vrienden en lokale autoriteiten) en erkenning door familie. De vragenlijst bevat 16 items met een 6-puntsschaal (van "Helemaal mee oneens" tot "Helemaal mee eens"), met een aanvullende 'Niet van toepassing' optie voor vragen 10-16. Hogere scores duiden op een hogere mate van ervaren erkenning. Items die andersom waren geformuleerd, waarbij hogere scores duiden op een lage mate van ervaren erkenning, zijn omgepoold alvorens de schaalscores te berekenen. De interne betrouwbaarheid van de subschalen was hoog tot acceptabel ($\alpha = .90$ samenleving, $\alpha = .70$ directe sociale omgeving, $\alpha = .87$ familiekring).

Reconciliation Inventory (RI)

De RI (41) meet vergevingsgezindheid tussen leden van de Nederlandse en Molukse gemeenschappen (voor dit onderzoek was de vragenlijst aangepast aan de context van de schoolgijzeling). De vragenlijst bevat drie subschalen: 'openheid voor interactie', 'afwezigheid

van wraakgevoelens' en 'openheid voor conflictoplossing'. De vragenlijst is opgebouwd uit 18 items met een 5-puntsschaal (van "Helemaal mee oneens" tot "Helemaal mee eens"). Hogere scores staan voor meer bereidheid tot verzoening. De vragenlijst is nog niet gevalideerd in het Nederlands en is door de onderzoekers vertaald. De interne consistentie in dit onderzoek voor de subschalen is hoog ($\alpha = .94$ openheid voor interactie, $\alpha = .94$ afwezigheid van wraakgevoelens, $\alpha = .84$ openheid voor conflictoplossing).

Vragenlijst Naasten

In de Vragenlijst Naasten is onderscheid gemaakt tussen naasten van toen en naasten van nu (zie uitleg onderscheid onder kop 4.2). Bij naasten van toen zijn aanvullend vragen gesteld over hun eigen ervaringen met de gijzeling en nasleep en mogelijke posttraumatische klachten en groei door de schoolgijzeling. Aan naasten die pas later in contact kwamen met de leerling of leraar (naasten van nu) zijn deze vragen niet gesteld. Bij alle naasten is navraag gedaan naar mantelzorgervaringen en de eventuele druk die daarmee gepaard ging. De Vragenlijst Naasten bestond uit de onderstaande gevalideerde vragenlijsten.

Manchester verkorte kwaliteit van leven meting (MANSA-12)

De interne consistentie in dit onderzoek is hoog ($\alpha = .82$).

Mental Health Inventory-5 (MHI-5)

De interne consistentie in dit onderzoek is hoog ($\alpha = .93$).

Internationale Trauma Vragenlijst (ITV-18)

De interne consistentie in dit onderzoek is hoog ($\alpha = .96$).

Posttraumatic Growth Inventory-Short Form (PTGI-SF)

De interne consistentie in dit onderzoek is hoog ($\alpha = .92$).

Reconciliation Inventory (RI)

De interne consistentie in dit onderzoek voor de subschalen is hoog tot acceptabel ($\alpha = .90$ openheid voor interactie, $\alpha = .90$ afwezigheid van wraakgevoelens, $\alpha = .76$ openheid voor conflictoplossing).

Ervaren Druk door Informele Zorg (EDIZ)

De EDIZ (42) meet de belasting die naasten als mantelzorger kunnen ervaren door de zorg voor hun leerling of leraar met betrekking tot de gijzeling in Bovensmilde. In de lijst geven deelnemers voor negen stellingen aan in welke mate de stelling op hen van toepassing is. De items worden gemeten op een 5-puntsschaal, waarbij hogere scores staan voor veel druk. De somscore loopt van 0 tot 9. De vragenlijst maakt gebruik van verschillende afkapwaarden, waarbij score 0-3 staat voor weinig druk, 4-6 voor matige druk en 7-9 voor veel druk. De EDIZ is wetenschappelijk gevalideerd (16). De interne consistentie in dit onderzoek is hoog ($\alpha = .92$).

Procedure en analyse

Deelnemers ontvingen per e-mail een link naar hun digitale vragenlijst. Indien de vragenlijst nog niet was gestart of volledig was ingevuld, ontvingen deelnemers na twee weken een

reminder. Alle vragenlijsten zijn afgenomen tussen 30 september 2024 en 28 februari 2025. Data zijn opgeschoond en geanalyseerd in SPSS, versie 27. Alle analyses zijn beschrijvend, correlatieel of vergelijkend (onafhankelijke t-toets).

Respons

Gegijzelde oud-leerlingen

Aan het vragenlijstonderzoek namen 45 (43%) van de 105 gegijzelde leerlingen deel. Van de overige 60 leerlingen, was van enkelen bekend dat zij afzagen van deelname vanwege bijvoorbeeld fysieke gezondheidsproblemen, psychische belasting of de vrees emotioneel uit balans te raken. Eén leerling gaf bij aanvang aan wel deel te willen nemen aan het interviewonderdeel, maar niet aan de vragenlijst. Van de overige non-respondenten is niet bekend waarom zij van deelname afzagen. Mogelijke verklaringen zijn dat zij niet via de gehanteerde wervingskanalen zijn bereikt, inmiddels zijn overleden, of geen behoefte hebben aan het onderzoek.

Eerder onderzoek naar gijzelingen in de periode 1974–1977 rapporteerde een responspercentage van 64% onder benaderde ex-gegijzelden (p. 47) (1). Gezien het verstreken tijdsbestek van 48 jaar, het ontbreken van directe contactgegevens en de gevoeligheid van het onderwerp, wordt het huidige responspercentage als relatief hoog beschouwd. De mate waarin deze respondentengroep representatief is voor de totale populatie gegijzelde leerlingen, kan echter niet worden vastgesteld.

De deelnemerskenmerken staan in tabel 4.6.1. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers was 57 jaar. De groep bestond uit grofweg evenveel vrouwen als mannen. De meeste deelnemers waren gehuwd, samenwonend, en betaald werkzaam. Bijna een kwart van de deelnemers was geheel of gedeeltelijk arbeidsongeschikt. De deelnemers vertegenwoordigden een breed scala aan opleidingsniveaus.

Van de deelnemende leerlingen was 36% (n=16) ten tijde van de gijzeling tussen de 5 en 8 jaar oud, en 64% (n=29) tussen de 9 en 12 jaar oud.

Naasten

In totaal namen 25 naasten deel aan het vragenlijstonderzoek. Het gaat om 11 naasten van toen en 14 naasten van nu. De deelnemerskenmerken staan in Tabel 4.6.2. Tien van de deelnemers zijn partners van gegijzelde leerlingen of leraren. Negen waren bloed- en aanverwanten, zoals (pleeg- of stief)ouders, kinderen, broers, of zussen van oud-gegijzelde deelnemers. De overige zes deelnemers bestonden uit naasten zonder familieband, onder wie buurtbewoners en vrienden. De gemiddelde leeftijd was 59 jaar. De groep bestond uit grofweg evenveel vrouwen als mannen. De meesten waren gehuwd.

In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen naasten van *toen* en naasten van *nu*. Met naasten van toen gaat het om degenen die de gijzeling destijds van dichtbij meemaakten, bijvoorbeeld als ouder, broer of zus van een gegijzelde. Naasten van nu verwijst naar betrokkenen die de gijzeling zelf niet hebben meegemaakt en/of de gegijzelde destijds nog niet

kenden. Dit betreft doorgaans leden van het huidige gezin van de voormalig gegijzelde, zoals een partner of kind. Het komt ook voor dat partners de gegijzelde al kenden ten tijde van de gijzeling.

Oud-leraren

Drie leraren hebben deelgenomen aan het onderzoek, waarvan er één gegijzeld is geweest. De twee andere leraren zijn niet gegijzeld geweest, maar waren wel betrokken bij de ontwikkelingen van de gijzeling en bij de nasleep van de gijzeling. De deelnemende leraren zijn gemiddeld 80 jaar oud. Vanwege het kleine aantal deelnemers en ter bescherming van hun anonimiteit, worden geen verdere demografische gegevens of individuele vragenlijstresultaten gerapporteerd. In plaats daarvan wordt in de hoofdstukken *Resultaten Vragenlijsten en Resultaten Interviews* op basis van de resultaten een beeld geschetst van hun ervaringen.

Leerlingen van Molukse komaf of leerlingen uit de buurt

Drie van de deelnemende leerlingen waren tijdens de gijzeling niet op school aanwezig of werden bij aanvang naar huis gestuurd. Vanwege het kleine aantal deelnemers en ter bescherming van hun anonimiteit, worden van hen geen demografische gegevens of individuele vragenlijstresultaten gerapporteerd. In plaats daarvan wordt in de hoofdstukken *Resultaten Vragenlijsten en Resultaten Interviews* op basis van de resultaten een beeld geschetst van hun ervaringen. Niet alle deelnemers namen deel aan alle onderdelen, waardoor in deze onderdelen over wisselende aantallen wordt gerapporteerd.

Tabel 4.6.1 Kenmerken gegijzelde oud-leerlingen. (N = 45)

<i>Leeftijd (M, SD) in jaren</i>	Oud-leerlingen	
	56.7	1.7
Sekse	N	%
Man	22	49
Vrouw	23	51
Burgerlijke staat		
Gehuwd	32	71
Ongehuwd	7	16
Gescheiden	6	13
Samenstelling huishouden		
Samenwonend met partner en kind(eren)	18	40
Samenwonend met partner zonder kind(eren)	18	40
Alleenstaand	4	9
Overig	5	11
Hoogst voltooide opleiding		
Geen opleiding of lager of voorbereidend beroepsonderwijs	11	24
Middelbaar (algemeen) beroepsonderwijs	15	33
Hoger beroeps-, algemeen/voorbereidend wetenschappelijk onderwijs	14	31
Wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	5	11
Huidige arbeidspositie*		
Betaald werkzaam	31	69
Arbeidsongeschikt (volledig/gedeeltelijk)	11	24
Netto-Inkomen van uw huishouden		
Geen inkomen of minder dan modaal	10	22
1 tot 2 keer modaal	17	38
Meer dan 2 keer modaal	6	13
Wil ik liever niet beantwoorden	12	27
Woongebied		
In de omgeving Bovensmilde	21	47
Buiten omgeving Bovensmilde	24	53

Noot. Door afronding kan het op 99-101% uitkomen. *Meerdere antwoorden mogelijk. Groepen van n<4 worden niet weergegeven i.v.m. privacy).

Tabel 4.6.2 Kenmerken Naasten. (N = 25)

	Naasten	
<i>Leeftijd (M, SD) in jaren</i>	58.6	18.6
<i>Sekse</i>	N	%
Vrouw	14	56
Man	11	44
<i>Burgerlijke staat</i>		
Gehuwd	17	68
Ongehuwd	6	24
<i>Samenstelling huishouden</i>		
Samenwonend met partner en kind(eren)	10	40
Samenwonend met partner zonder kind(eren)	10	40
Anders	5	20
<i>Hoogst voltooide opleiding</i>		
Lager onderwijs	5	20
Middelbaar onderwijs	7	28
Hoger of wetenschappelijk onderwijs	13	52
<i>Huidige arbeidspositie*</i>		
Betaald werkzaam	13	52
Met pensioen	9	36
Anders (arbeidsongeschikt, werkloos)	4	16
<i>Netto-Inkomen van uw huishouden</i>		
Minder dan modaal	7	28
1 tot 2 keer modaal	8	32
Meer dan 2 keer modaal	4	16
Wil ik liever niet beantwoorden	6	24
<i>Woongebied</i>		
In de omgeving Bovensmilde	15	60
Buiten omgeving Bovensmilde	10	40
<i>De persoon die de gijzeling heeft meegemaakt is mijn...</i>		
Partner	10	40
(Pleeg- of stief)ouder, kind of broer of zus	9	36
Anders	6	24

Noot. Door afronding kan het op 99-101% uitkomen. N<4 worden niet weergegeven. *Meerdere antwoorden mogelijk.

4.7 . Interviewonderzoek

Inhoud interviews

Om inzicht te krijgen in ervaringen, problemen en behoeften gerelateerd aan de gijzeling, zijn semigestructureerde interviews afgenomen. De deelnemer was leidend in wat hij of zij wilde vertellen. Centraal stonden het persoonlijke verhaal van de deelnemer en de betekenis die hij of zij daaraan gaf. Tijdens de interviews is gebruik gemaakt van topiclijsten. De topiclijsten voor interviews met oud-leerlingen, oud-leraren en naasten, zijn te vinden in respectievelijk onderdeel 5.1, 5.2 en 5.3 van het bijlagendocument. De interviews richtten zich op de thema's: gevolgen van de gijzeling, copingstrategieën, ontvangen steun en hulpverlening, ervaren erkenning of miskenning, de rol van de gemeenschap rondom de gebeurtenis, en gijzelingservaringen. De aandacht ging vooral uit naar de periode na de gijzeling (nasleep, levensloop, huidige situatie) en niet naar de gijzeling zelf, tenzij de geïnterviewde dit wenste. Deze keuze was gemaakt om geïnterviewden zo veel mogelijk te beschermen voor negatieve reacties op traumatische herinneringen (van slag raken, herbeleven).

Procedure

Voor het uitvoeren van de interviews werden ervaren hulpverleners uit het ARQ IVP psychotraumatheapeuten netwerk ingezet. Deze interviewers zijn gewend om ingrijpende gebeurtenissen te bespreken, zijn getraind in de gespreksvoering en omgang met kwetsbare individuen, en zijn bekend met psychotrauma. Ze werden getraind in de gebeurtenissen omtrent de gijzeling in Bovensmilde, de topiclijst, en in de wijze waarop de data veilig en met oog voor de privacy van de betrokkenen verzameld kon worden.

De interviews vonden doorgaans plaats bij de geïnterviewden thuis. Een enkeling sprak liever op een andere locatie af, zoals op de praktijk van de interviewer of in een nabijgelegen buurthuis.

Ieder interview werd, nadat de deelnemer daarvoor toestemming had gegeven, opgenomen op een voice recorder. De gesprekken werden beveiligd opgeslagen en versleuteld verstuurd door de interviewer naar de onderzoekers. Het was mogelijk voor geïnterviewden om na afloop van het onderzoek een digitale kopie te ontvangen van het interview (de opname en/of het transcript). De interviews met oud-leerlingen en -leraren duurden gemiddeld 76 minuten. De interviews met naasten duurden gemiddeld 53 minuten.

De opnamen werden bewerkt tot audiobestanden en zijn gestuurd naar transcriptieservice Transcript Online. ARQ werkt vaker met deze service samen voor het transcriberen van audiobestanden. Er is specifiek voor deze service gekozen vanwege de ISO-certificatie voor kwaliteit en informatiebeveiliging. Transcript Online heeft de transcripten na gebruik vernietigd.

Voor het beveiligd verzenden van bestanden werd gewerkt met Zivver. Zivver is een dienst waarmee beveiligde (encrypted) e-mails verzonden kunnen worden en voldoet aan alle wetgeving inzake privacy- en gegevensbescherming.

Na afloop van ieder interview besprak de interviewer de mogelijkheid tot deelname aan een groepsbijeenkomst met de geïnterviewde deelnemers. Deelnemers konden aangeven of zij geïnteresseerd waren in meer informatie en de mogelijkheid tot deelname.

Als interviewers op basis van het interview aanleiding zagen voor verdere zorg en ondersteuning of als er sprake was van een hulpvraag vanuit de geïnterviewde, konden interviewers de deelnemers adviseren contact op te nemen met het contactpunt zodat meegedacht kon worden met de toeleiding naar passende zorg.

Analyse

De interviews zijn geanalyseerd vanuit een inductieve data-oriëntatie, wat betekent dat enkel vanuit de data tot conclusies is gekomen. De analyse vond plaats volgens de methode Thematic Analysis [T.A.] (43). Deze methode is gekozen vanwege de gestructureerde analyse-aanpak. De achterliggende theoretisch-filosofische benadering van de analyse, was het kritisch realisme. Dit betekent dat allereerst de gedachten, belevingen en ervaringen van de geïnterviewden centraal stonden. De werkelijkheid zoals door de geïnterviewden weergegeven kreeg in deze ronde volledige focus. Anderzijds is de tekst ook *kritisch* doorgenomen. Dit fungeerde als interpretatieslag van de onderzoekers, wat betekent dat de onderzoekers hebben nagedacht over mogelijke andere aannames achter hetgeen door de geïnterviewden is gezegd. Met andere woorden zorgde deze analyseaanpak ervoor dat zowel aandacht is gegeven aan de semantische (expliciete) als de latente (impliciete) betekenis van dat wat door de deelnemers is gezegd. De interviews van getroffen en de interviews van hun naasten zijn los van elkaar geanalyseerd vanwege de uiteenlopende ervaringen en perspectieven.

Bij de analyse zijn allereerst alle interviews gelezen. Vervolgens is gestart met het coderen van de interviews. Bij het bepalen wanneer te stoppen met coderen van interviews is het uitgangspunt geweest wanneer (a) de gecodeerde data voldoende diepgang en variatie biedt om iedere onderzoeksvraag volledig te beantwoorden en (b) nieuwe interviews weinig tot geen nieuwe inzichten toevoegen. Deze werkwijze waarborgt voldoende 'information power' voor het beantwoorden van de vragen (43).

Bij het analyseren van de interviews viel op dat bloed- en aanverwanten uitvoeriger en vanuit persoonlijke ervaringen ingingen op de impact van de gijzeling, zowel op henzelf als op hun leerling of leraar. Interviews met niet bloed- of aanverwante naasten boden vooral een meer beschouwend perspectief op de gijzeling. Deze interviews bevatten waardevolle reflecties op hoe de gijzeling verliep en de rol van de media, maar sloten minder aan bij het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Daarom is ervoor gekozen na de eerste analyse om deze interviews niet te coderen. De codeboom is te vinden in onderdeel 5.4 Codeboom interviews van het bijlagendocument.

Respons

In totaal spraken 46 leerlingen en leraren en 21 van hun naasten hun interesse uit in een interview. Na het informeren van de geïnteresseerde potentiële deelnemers hebben in totaal 57 personen ingestemd met deelname aan een interview: 36 leerlingen, 3 leraren en 18 naasten. Van deze naasten betrof het 15 bloed- of aanverwanten en 3 niet-bloed- of aanverwanten.

Aangedragen redenen voor potentiële deelnemers om af te zien van deelname aan het interview waren drukte, ziekte, vrees voor de emotionele belasting, en verlies van interesse. De interviews vonden plaats tussen december 2024 en april 2025.

4.8 Groepsbijeenkomsten

De groepsbijeenkomsten in dit onderzoek waren gebaseerd op de kwalitatieve methode Participatory Learning Activities (PLA). Deze methode is gestoeld op principes als interactie, actieve betrokkenheid en gedeelde verantwoordelijkheid voor de uitkomsten. De uitgangspunten waren: een respectvolle omgang met elkaar zonder oordeel, ruimte voor uiteenlopende perspectieven zonder consensusverplichting, en het centraal stellen van de behoeften van deelnemers met zo min mogelijk sturing vanuit de onderzoekers. Doel van de groepsbijeenkomsten was de behoeften van deelnemers – zoals eerder ingebracht via vragenlijsten en interviews – uit te diepen en gezamenlijk te verkennen welke oplossingsrichtingen bij deze behoeften passen.

Procedure

Vorbereiding

Deelnemers werden benaderd op basis van hun interesse, geuit tijdens het interview. In telefonische gesprekken met de onderzoeker konden zij vragen stellen en voorkeuren aangeven rondom de opzet van de bijeenkomsten. Deelnemers zijn ingedeeld in groepen op basis van hun voorkeuren wat betreft de tijd, plaats en locatie van het gesprek, voorkeuren voor deelname aan groepen met mensen met vergelijkbare opvattingen over steun en erkenning, of juist uiteenlopende opvattingen over steun en erkenning.

Er zijn vijf bijeenkomsten georganiseerd: vier voor leerlingen en leraren en één speciaal voor naasten. De groepssessies vonden plaats in besloten setting in Zwolle, Assen en Beilen, in de periode maart tot en met mei 2025. Elke bijeenkomst duurde circa drie uur. De uitnodiging voor de groepsbijeenkomsten zijn vindbaar in onderdeel 2.5 Uitnodiging groepsbijeenkomst van het bijlagendocument.

Ieder gesprek werd geleid door een gespreksleider³. De gespreksleiders zijn zorgvuldig voorbereid op hun rol in het groepsgesprek en kregen van de onderzoekers uitleg over de schoolgijzeling in Bovensmilde, het onderzoek, het programma van de bijeenkomst en mogelijke reacties van deelnemers. Naast de gespreksleider was een onderzoeker vanuit ARQ aanwezig. De onderzoeker opende de bijeenkomst met een kennismakingsronde en lichtte de voorlopige belangrijkste resultaten van het onderzoek toe. Hierna nam de onderzoeker een observerende en notulerende rol aan.

³ De gespreksleiders hadden een achtergrond in hulpverlening of training – zoals trainer, GZ-psycholoog of klinisch psycholoog – en hadden kennis van gesprekstechnieken en groepsdynamieken. De gespreksleiders waren werkzaam bij ARQ IVP of afkomstig uit het ARQ IVP psychotraumatheapeuten netwerk.

Uitvoering

Na een kennismakingsronde gaf de onderzoeker een korte toelichting op de belangrijkste resultaten uit de eerdere onderzoeksfasen. Vervolgens bespraken deelnemers in drie gespreksrondes een reeks stellingen over mogelijke oplossingen, verdeeld over de thema's: zorg en ondersteuning, begrip en erkenning, en gemeenschappen Bovensmilde. Een overzicht van de gebruikte stellingen is vindbaar in onderdeel 6.1 Stellinglijst groepsbijeenkomsten met oud-leerlingen en oud-leraren en onderdeel 6.2 Stellinglijst groepsbijeenkomst met naasten van het bijlagendocument.

Middels post-its konden deelnemers hun mening over de stellingen aangeven. Per thema werden alle stellingen op losse post-its geschreven en geplakt bij 'belangrijk positief', 'belangrijk negatief', of 'niet belangrijk'. Daarmee werd eerst een onderscheid gemaakt tussen welke stellingen of oplossingen deelnemers wel en welke stellingen ze niet belangrijk vonden, en vervolgens of de stelling voor hen positief of negatief voelde. Daarbij was geen consensus noodzakelijk; alle overwegingen werden genotuleerd. Tijdens drie rondes, gescheiden door pauzes, werd er met alle aanwezigen gesproken over hun meningen over de stellingen. Het doel daarbij was proberen te komen tot zo concreet mogelijke oplossingsrichtingen.

De prioritering van aangedragen oplossingen was geen expliciet onderwerp van gesprek, maar werd indirect zichtbaar via de mate van relevantie die deelnemers aan specifieke oplossingen toekenden ('belangrijk' versus 'niet belangrijk'). Deelnemers konden daarbij aangeven wanneer een oplossing voor hen persoonlijk niet van toepassing of niet relevant was.

Analyse

Tijdens de discussie over oplossingsrichtingen maakte de onderzoeker schriftelijk aantekeningen. Deze aantekeningen focusten zich op de gesprekken en uitspraken van deelnemers over de stellingen. Vrijwel direct na ieder gesprek werden de aantekeningen uitgewerkt tot korte gespreksverslagen. Na dit voor alle vier de bijeenkomsten voor leerlingen en leraren gedaan te hebben, zijn de gespreksverslagen gebundeld. Vervolgens is in overleg tussen twee onderzoekers besproken welke concrete aanbevelingen er op basis van de groepsgesprekken, de interviews en de vragenlijsten gemaakt konden worden. Bij het groepsgesprek voor naasten werd dezelfde analyseaanpak gehanteerd.

Respons

Iedere deelnemer die na afloop van het interview had aangegeven open te staan voor informatie over de groepssessie, heeft een uitnodiging ontvangen. Dit ging om 34 leerlingen en leraren en 11 naasten. Hiervan deden uiteindelijk 18 leerlingen en één leraar en zes naasten (één broer, twee partners en drie kinderen van getroffen) mee aan de groepsbijeenkomsten. Redenen voor deelnemers om niet mee te doen, waren drukte of de wens om na het interview de deelname aan het onderzoek af te ronden.

5. Resultaten Vragenlijsten

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van het vragenlijstonderzoek. De deelnemers aan het vragenlijstonderzoek zijn ingedeeld in vier groepen getroffen: (1) voormalig gegijzelde leerlingen, (2) naasten, (3) leraren (zowel gegijzelden als niet-gegijzelden), en (4) leerlingen van Molukse komaf. Voor elke groep worden de uitkomsten afzonderlijk besproken aan de hand van verschillende thema's: ervaringen tijdens de (nasleep van de) gijzeling, gevolgen van de gijzeling, ervaringen met hulpverlening, steunbehoeften, ervaren erkenning, rol van de gemeenschap bij de verwerking van de schoolgijzeling. De resultaten gaan het meest uitgebreid in op de gegijzelde leerlingen en naasten. Vanwege het beperkt aantal deelnemende leraren en leerlingen van Molukse komaf, schetsen we beknopt de belangrijkste resultaten. Het kleine aantal deelnemers maakt verdere diepgang niet mogelijk.

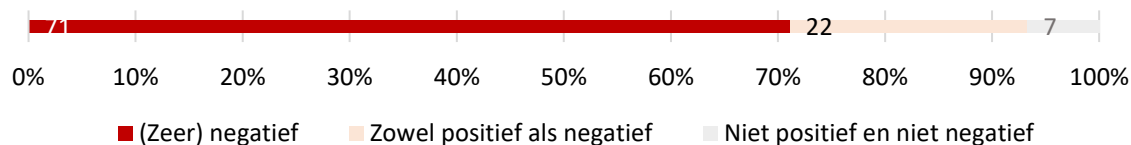
In de vragenlijsten is door middel van open vragen stil gestaan bij oplossingsrichtingen bij het verwerken van de gijzeling. Deze resultaten zijn niet opgenomen in dit hoofdstuk, maar gebruikt ter voorbereiding van de groeps gesprekken naar oplossingsrichtingen. De resultaten zijn opgenomen in het bijlagendocument, onderdeel 4.3 Oplossingsrichtingen vragenlijst oud-leerlingen en oud-leraren en in onderdeel 4.4 Oplossingsrichtingen vragenlijst naasten.

5.1 Gegijzelde Oud-leerlingen

5.1.1 De Gijzeling en Nasleep

Terugblik gijzeling

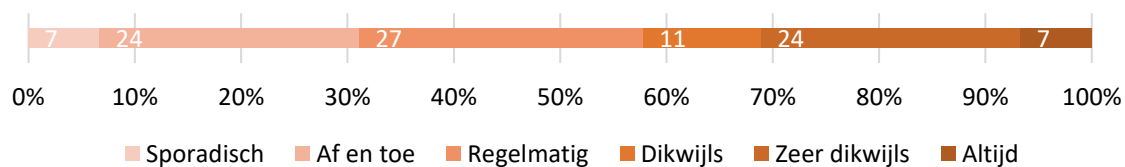
Op de stelling '**Hoe kijkt u in het algemeen terug op de gijzeling?**' geeft ruim zeven op de tien deelnemers aan (zeer) negatief terug te kijken op de gijzeling. Ruim een op de vijf blikt met gemengde gevoelens (zowel positief als negatief) terug. Enkelen blikken niet positief en niet negatief terug. Geen enkele deelnemer blikt positief terug op de gijzeling (Figuur 5.1.1.1).

Figuur 5.1.1.1 Hoe kijkt u in het algemeen terug op de gijzeling? (N = 45)

Terugdenken

Op de stelling '**Denkt u nog wel eens terug aan de gijzeling?**' geeft de meerderheid van de deelnemers (acht op de tien) aan regelmatig of vaker terug te denken aan de gijzeling. Enkelen (7%) geven aan dat sporadisch te doen. Bijna een kwart (24%) denkt er af en toe aan terug. De grote meerderheid (69%) denkt regelmatig of zelfs vaker terug aan de gijzeling (Figuur 5.1.1.2).

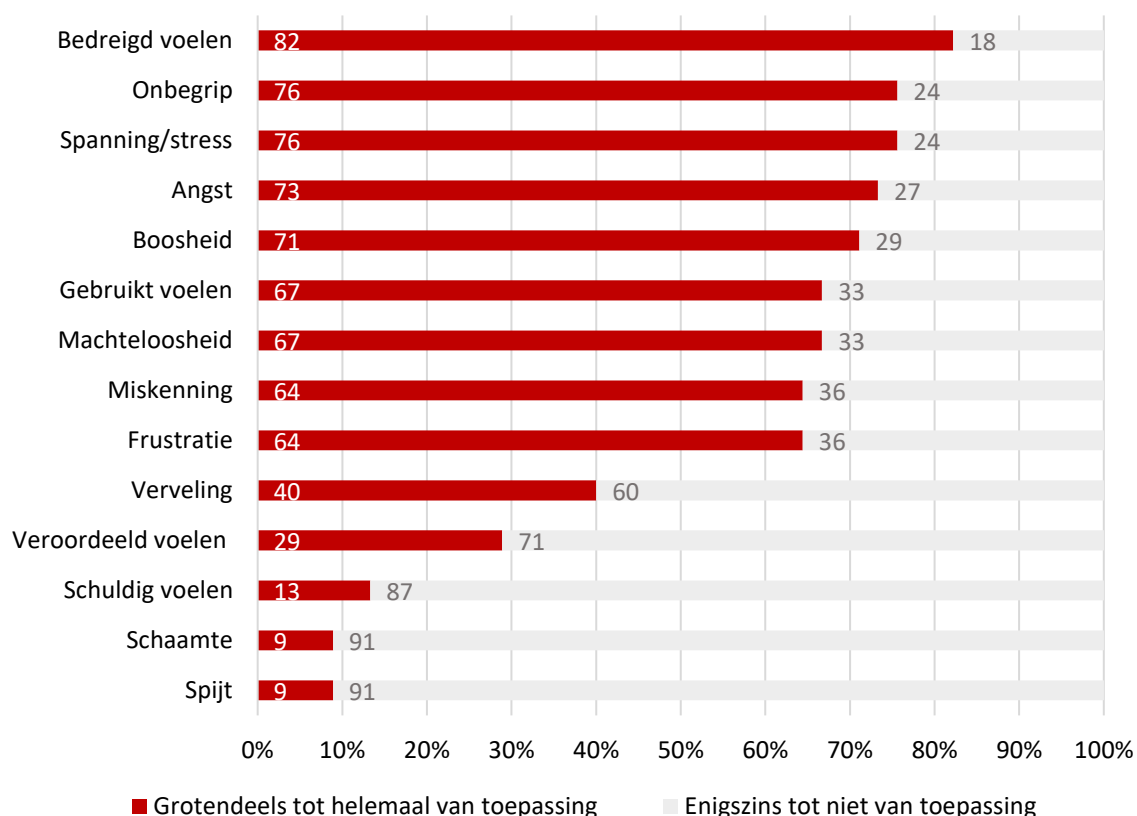

Figuur 5.1.1.2 Denkt u nog wel eens terug aan de gijzeling? (N = 45)

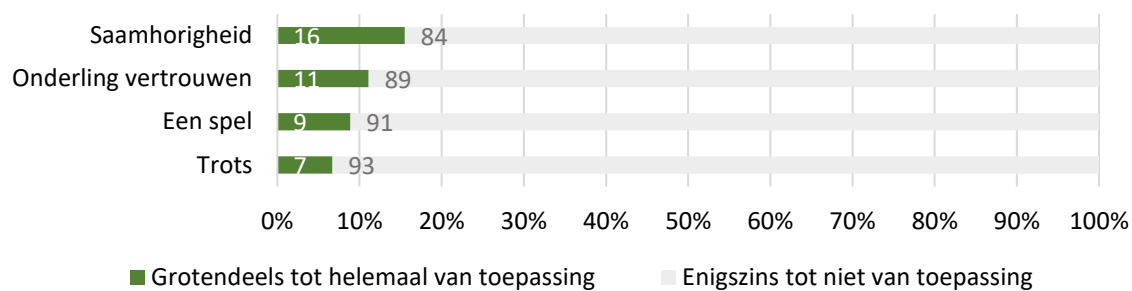
Gijzelervaringen

Een grote meerderheid (73-82%) van de deelnemers vindt negatieve termen zoals '*bedreigd voelen*', '*onbegrip*', '*spanning/stress*', en '*angst*' passend om de gijzeling te beschrijven. Ook termen als '*boosheid*', '*gebruikt voelen*', '*machteloosheid*', '*miskenning*' en '*frustratie*' worden door de meeste deelnemers als passend omschreven.

Positieve termen als '*saamhorigheid*', '*onderling vertrouwen*', '*een spel*' en '*trots*' worden ook herkend, maar slechts door een minderheid (7-16%) als toepasselijk ervaren. Figuren 5.1.1.3a en 5.1.1.3b geven weer in hoeverre bepaalde termen als passend bij de gijzeling werden gezien.

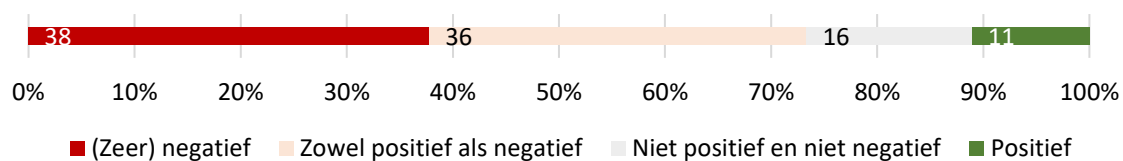
Figuur 5.1.1.3a Hoe oud-leerlingen de schoolgijzeling hebben ervaren: toepasselijkheid negatieve termen. (N = 45)

Figuur 5.1.1.3b Hoe oud-leerlingen de schoolgijzeling hebben ervaren: toepasselijkheid positieve termen. (N = 45)

Terugblik eerste periode na de gijzeling (Nasleep)

Op de stelling '**Hoe was de eerste periode na de gijzeling voor u?**' geeft bijna vier op de tien deelnemers aan de nasleep als uitsluitend (zeer) negatief ervaren te hebben, maar geeft ook één op de tien aan dat deze periode positief was. Ruim een derde blik met gemengde gevoelens (zowel positief als negatief) op deze periode terug en 16% is neutraal (Figuur 5.1.1.4).

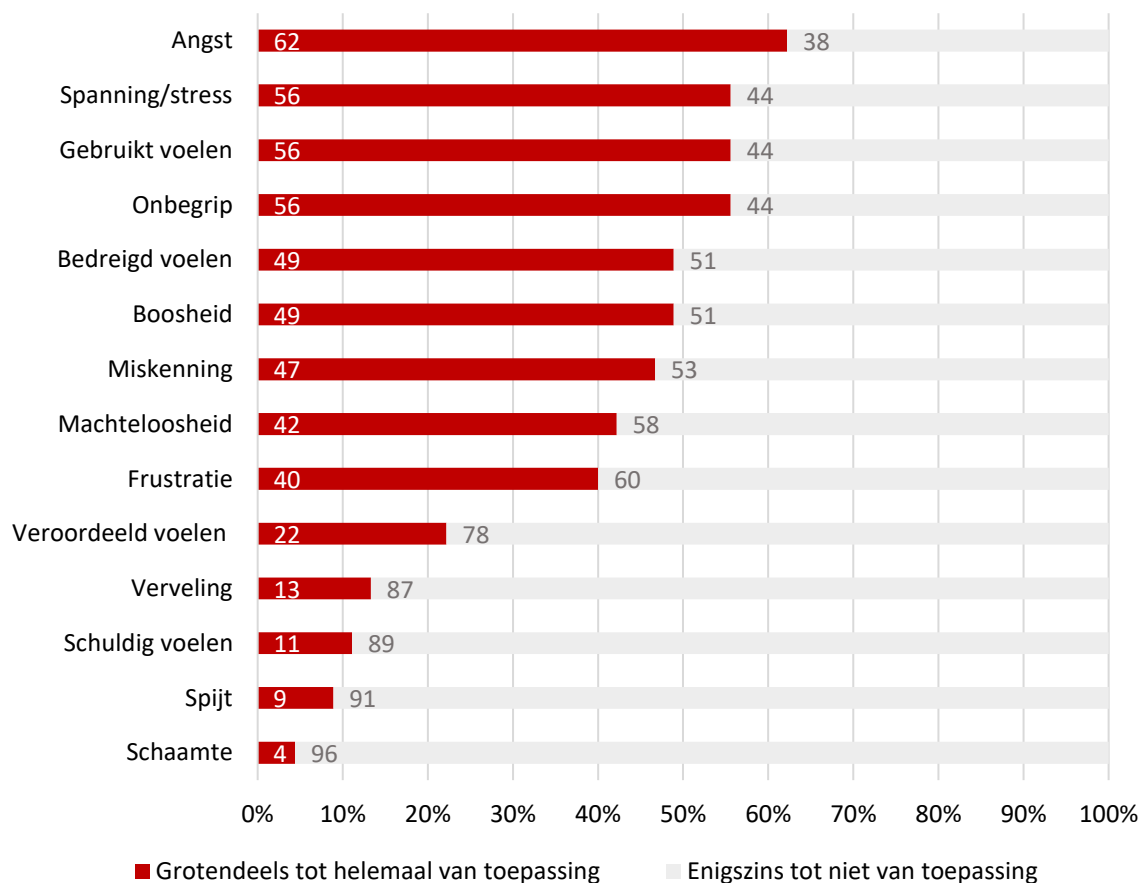

Figuur 5.1.1.4 Hoe was de eerste periode na de gijzeling voor u? (N = 45)

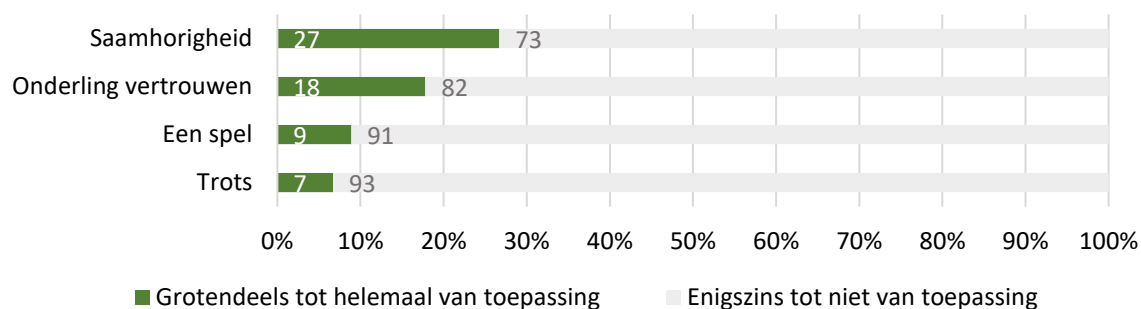
Ervaringen in de nasleep

Voor ruim de helft (56-62%) van de deelnemers zijn de woorden '*angst*', '*spanning en stress*', '*gebruikt voelen*' en '*onbegrip*' het meest passend qua omschrijving voor de nasleep. Ook termen als '*bedreigd voelen*', '*boosheid*' en '*miskenning*' zijn voor de bijna de helft (47-49%) een toepasselijke omschrijving voor deze periode.

Positieve termen zoals '*saamhorigheid*' en '*onderling vertrouwen*' worden door 18-27% van de deelnemers als toepasselijk beschouwd. De termen '*een spel*' en '*trots*' worden door enkelen beschouwd als een passende beschrijving van de nasleep. Figuren 5.1.1.5a en 5.1.1.5b geven weer in hoeverre bepaalde termen als toepasselijk worden gezien voor de nasleep.

Figuur 5.1.1.5a Hoe oud-leerlingen de eerste periode na de schoolgijzeling (nasleep) hebben ervaren: toepasselijkheid negatieve termen. (N = 45)

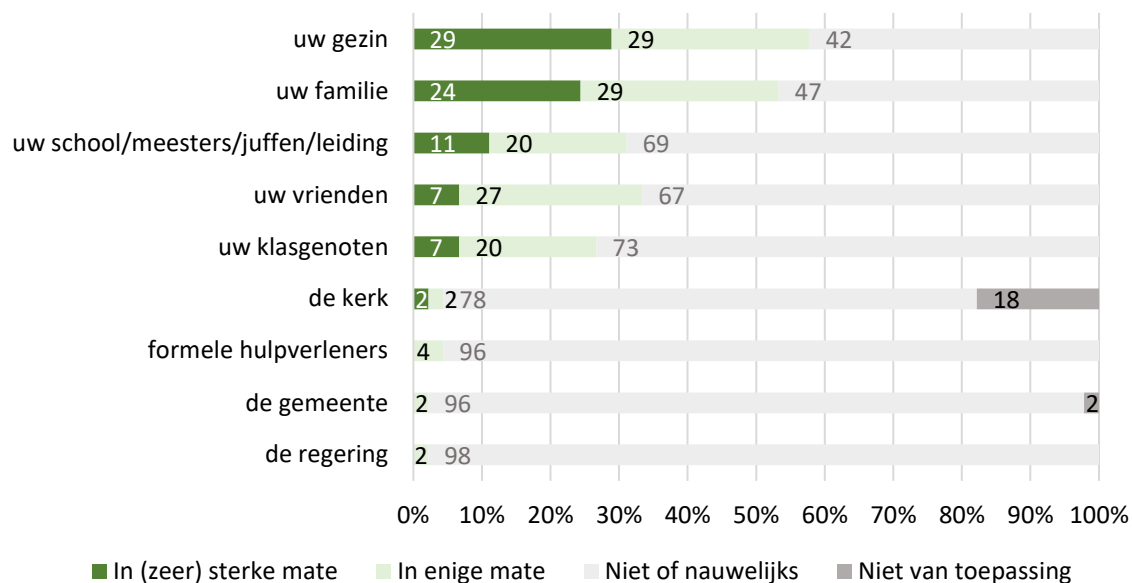

Figuur 5.1.1.5b Hoe oud-leerlingen de eerste periode na de schoolgijzeling (nasleep) hebben ervaren: toepasselijkheid positieve termen. (N = 45)

Ervaren steun in de nasleep

Figuur 5.1.1.6 toont de mate van steun die de deelnemers ervoeren van uiteenlopende steunbronnen in de nasleep. Het eigen gezin en de familie worden het vaakst genoemd als een bron van steun, namelijk door ruim de helft. De school, onderwijzers, vrienden en klasgenoten werden door een minderheid als enigszins tot in sterke mate steunend ervaren. De kerk,

formele hulpverleners, de gemeente en de regering werden slechts door een enkeling als steunend ervaren in de nasleep.

Figuur 5.1.1.6 Van wie heeft u destijds [in de nasleep] steun ervaren? Van.... (N = 45).

Gemiste steun in de nasleep

In een open vraag is aan deelnemers gevraagd van wie zij steun hebben gemist in de nasleep. Van de 45 deelnemers hebben 32 (71%) deze vraag beantwoord. Het vaakst (n=10) wordt genoemd dat steun werd gemist van: 'het gezin, ouders, familie, thuis' gevolgd door 'formele hulpverleners' (n=9), 'overheid' (n=7) en 'school en onderwijzers' (n=7). 'Lotgenoten en klasgenoten' en de 'gemeente' worden het minst vaak genoemd (n=2). Een aanzienlijke groep (n=7) geeft aan dat ze destijds steun van 'iedereen in hun omgeving' hebben gemist. Uit de toelichtingen bleek dat er vanuit thuis, de school, klasgenoten en de overige sociale omgeving nauwelijks aandacht was voor de gijzeling en hoe hiermee om te gaan. Er werd (bewust) niet over gesproken.

"Er werd bij thuiskomst niet over de gijzeling gesproken. Niet in gezin, school, omgeving."

"Ik wist niet dat ik hulp nodig had. Niet over praten was het beste zeiden ze toen."

"Er werd gezwegen, het was er niet of mocht er niet zijn."

"Motto was: als je het er niet over hebt dan is het er niet."

Naast steun in de informele sfeer, ontbrak het een aantal van deze deelnemers aan professionele ondersteuning.

"[Ik heb] nooit een hulpverlener gezien, ook niets aangeboden [gekregen]."

“Ze hadden professionele hulp moeten aanbieden en daarop aandringen. Op die leeftijd kun je nog niet zelf beoordelen wat je nodig hebt.”

“Ik heb niet het gevoel gehad dat er iemand of een instantie [voor me] was. Niemand die mij het gevoel gaf dat ik werd begrepen.”

Sommige deelnemers gaven aan dat hun ouders in de nasleep van de gijzeling onvoldoende steun ontvingen van hulpverleners, waardoor zij hun kinderen niet goed konden ondersteunen. Daarbij werd onder meer verwezen naar hulp bij het bespreekbaar maken van de gijzeling, ondersteuning in het verwerkingsproces en praktische steun bij financiële problemen binnen het gezin als gevolg van de stress rond de gijzeling.

“Ouders hadden steun moeten hebben om hun kinderen goed op te vangen en om te leren praten over angsten. Angsten van de kinderen maar zeker ook over hun eigen angsten.”

“Naast de stress van drie gegijzelde kinderen raakte ons gezin in financiële problemen door de gijzeling.”

“Als ouders beter hadden geweten hoe ze er mee om hadden moeten gaan, dan was het voor de [voormalig gegijzelde] kinderen ook beter geweest.”

Tot slot benadrukken de deelnemers dat zij destijds ondersteuning vanuit de overheid misten. De financiële tegemoetkoming van 1000 gulden wordt gezien als een afkoopsom, zonder dat er daadwerkelijke aandacht of zorg aan de gegijzelden werd geboden.

“De overheid dacht zich er met een schaamteloze 1000 gulden van af te maken. Wij kinderen zouden er wel overheen groeien. Tot op de dag van vandaag ben ik nog niet genoeg gegroeid om me eroverheen te zetten.”

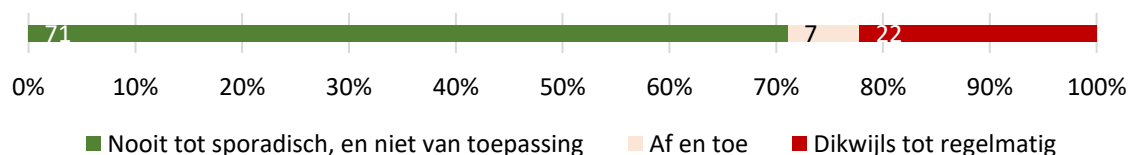
Er waren ook mensen die aangaven dat er wél voldoende steun was, of dat zij de gijzeling zelf hebben verwerkt. Het volgende citaat laat zien dat niet iedereen duidelijk steun heeft gemist:

“Op zich was er voor toen voldoende steun mogelijk en beschikbaar. Kan niet zeggen of er iets is gemist.”

Spanning tussen inwonersgroepen tijdens de nasleep

Deelnemers is gevraagd of zij in de nasleep van de schoolgijzeling discriminatie hebben meegemaakt. Het gaat hierbij om discriminatie zoals die *destijds*, bijna vijftig jaar geleden, werd ervaren in de directe nasleep van de gijzeling en de spanningen tussen gemeenschappen. Deze resultaten geven geen beeld van de huidige situatie rondom discriminatie. Onder discriminatie verstaan we het anders behandelen, achterstellen of uitsluiten van mensen op basis van persoonskenmerken, zoals afkomst of overtuigingen.

Ruim twee derde van de deelnemers gaf aan in de nasleep van de gijzeling nooit of slechts sporadisch met discriminatie te maken te hebben gehad. Minder dan een derde rapporteerde wél discriminatie te hebben ervaren (Figuur 5.1.1.8).

Figuur 5.1.1.8 Heeft u discriminatie meegemaakt in de eerste periode na de gijzeling? (N = 45)

Van de 45 deelnemers hebben er 14 (31%) in een open vraag aangegeven door wie ze zich gediscrimineerd voelden. Uit hun antwoorden blijkt dat deze ervaringen vooral gerelateerd zijn aan de sociale onrust die volgde op de gijzeling. Zo meldden leerlingen dat jongeren uit de Molukse gemeenschap uit waren op confrontaties. Andere deelnemers gaven aan dat zij destijds – en soms nog steeds – het gevoel hadden dat de gemeente en overheid beleid voerden ten gunste van inwoners van Molukse komaf, met als doel de onrust te verminderen.

“[In de nasleep van de gijzeling was] de Molukse jeugd regelmatig op confrontatie uit.”

“Er heerste angst voor de Molukse bewoners en dit was voelbaar onder de gemeenschap, maar ook bij de gemeente in beslissingen nemen.”

Daarentegen waren er ook deelnemers die getuige waren van negatieve bejegening van inwoners van Molukse afkomst door personen van Nederlandse afkomst in de nasleep van de gijzeling, of zelf negatieve reacties ervoeren doordat zij contact onderhielden met inwoners van Molukse afkomst.

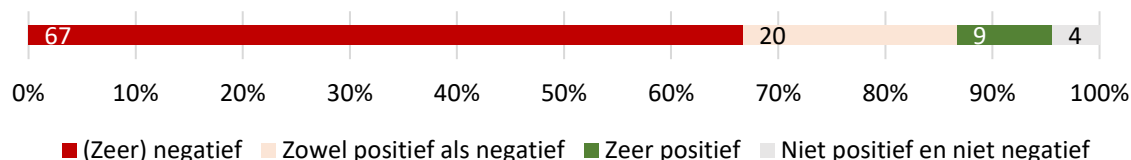
“[Ik ervoer discriminatie] door klasgenoten. Ik ging na de gijzeling nog steeds naar de Molukse wijk. Dat werd niet door iedereen [in mijn klas] gewaardeerd.”

“Ik heb mij niet gediscrimineerd gevoeld, maar ik maakte dagelijks mee dat met name mensen in Bovensmilde afkomstig uit het 'oude gedeelte' zich discriminerend uitlieten over de Molukkers.”

5.1.2 Gevolgen van de gijzeling

Invloed gijzeling op de levensloop

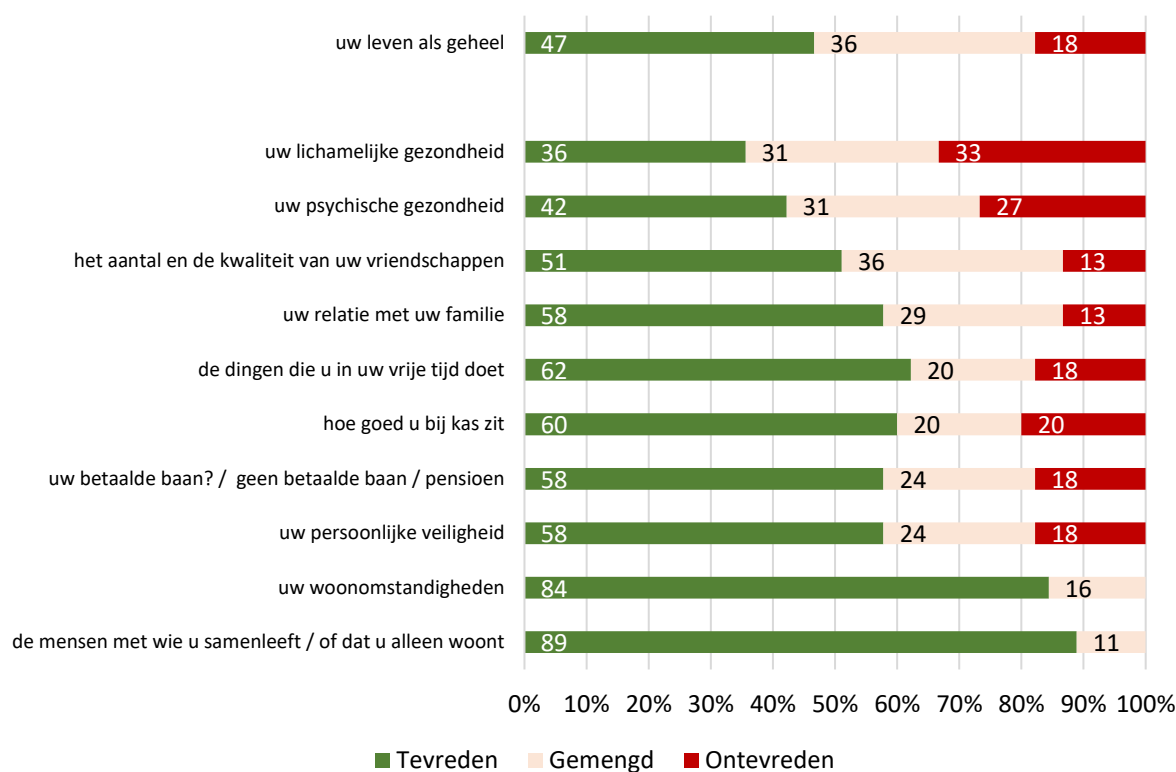
Figuur 5.1.2.1 toont hoe de deelnemers de invloed van de gijzeling op hun leven ervaren. Ruim twee derde van de deelnemers ervaart deze invloed als uitsluitend (zeer) negatief. Een op de vijf ervaart deze invloed zowel positief als negatief en een kleine minderheid (minder dan een op de tien) beschrijft de invloed als uitsluitend (zeer) positief. Voor enkelen heeft de gijzeling geen duidelijke positieve of negatieve invloed op hun leven gehad.

Figuur 5.1.2.1 Hoe heeft de gijzeling invloed gehad op uw leven? (N = 45)

Huidige kwaliteit van leven

De huidige⁴ kwaliteit van leven is gemeten met de MANSA-12 (Figuur 5.1.2.2). Bijna de helft van de deelnemers is tevreden over hun kwaliteit van leven. Ruim een derde heeft daar gemengde gevoelens over, en bijna een op de vijf is ontevreden. De meeste ontevredenheid is gemeten op het gebied van lichamelijke gezondheid en mentale gezondheid.

Figuur 5.1.2.2. Percentage (%) deelnemende gegijzelde oud-leerlingen met (on)tevreden of gemengde gevoelens over de eigen kwaliteit van leven (MANSA-12, N = 45)

Huidige mentale gezondheid

De huidige mentale gezondheid in de afgelopen vier weken is beoordeeld met de MHI-5. Deze vragenlijst meet over de afgelopen vier weken gevoelens van nervositeit, somberheid, kalmte, depressie en geluk. De schaal loopt van 0 tot 100. Hogere scores zijn gunstiger en duiden op de afwezigheid van angst- en stemmingsklachten.

⁴ Onder 'huidig' wordt verstaan: het moment waarop de vragenlijst werd ingevuld.

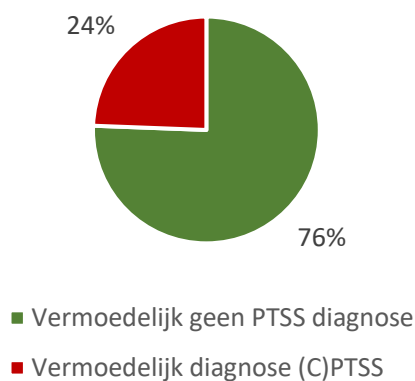
De gemiddelde MHI-5-score van deelnemende leerlingen ($M=59,9$; $SD=19,9$), was significant lager dan die van naasten ($M=70,7$; $SD=19,6$), $t(69)=-2,20$, $p=.03$, $d=0,55$. Wat erop duidt dat de mentale gezondheid van leerlingen slechter was dan die van naasten.

In vergelijking met normgegevens uit de algemene bevolking (7) scoren de deelnemende leerlingen ($M=59,9$; $SD=19,9$) significant lager dan Nederlanders *zonder angst- of stemmingsstoornissen* ($M=85,6$; $SD=11,8$), $t(44,2)=-8,65$, $p<.0001$, $d=2,15$. Wat erop duidt dat de mentale gezondheid van aan het onderzoek deelnemende leerlingen slechter was dan die van Nederlanders uit de algemene bevolking zonder angst- en stemmingsklachten. Hun gezondheidsscores zijn vergelijkbaar met die van Nederlanders *met een enkelvoudige angst- of stemmingsstoornis* ($M=61,9$; $SD=18,4$, $p=.52$).

Huidige posttraumatische klachten

De aanwezigheid van een mogelijke huidige posttraumatische stressstoornis (PTSS) is gemeten met de ITV (Figuur 5.1.2.3). De meerderheid, ruim driekwart van de deelnemers, rapporteerde in de maand voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst weinig tot geen PTSS-klachten. Bijna een kwart rapporteerde wel zodanig ernstige klachten dat er sprake kan zijn van vermoedelijke (complexe) PTSS.

Onder de deelnemers die boven de afkapwaarde voor vermoedelijke PTSS scoorden, kwam complexe PTSS (8,9%) minder vaak voor dan PTSS (15,6%). Complexe PTSS wordt gekenmerkt door dezelfde kernsymptomen als PTSS – zoals ongewilde herbelevingen, actieve vermijding van traumatische herinneringen en overmatige waakzaamheid – én door aanvullende symptomen: problemen met emotieregulatie, een negatief zelfbeeld en moeite met het aangaan en onderhouden van sociale relaties.

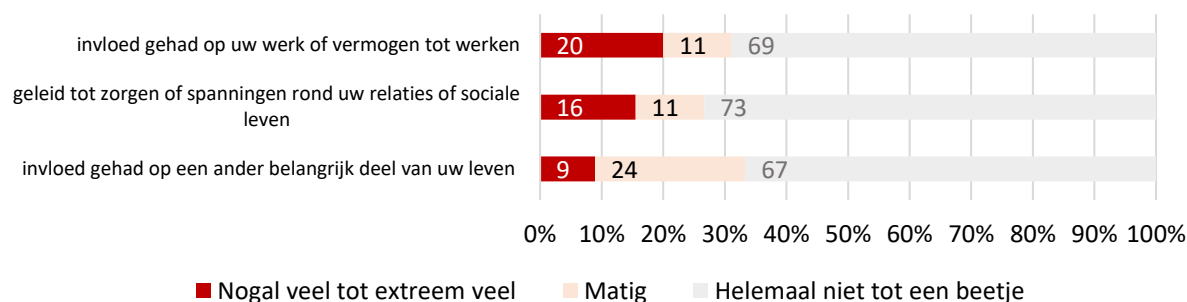

Figuur 5.1.2.3 Verdeling deelnemers op basis van de aanwezigheid van vermoedelijke (complexe) PTSS ($N = 45$).

Huidig functioneren

Om zicht te krijgen op het functioneren in het dagelijks leven, is gevraagd naar problemen die deelnemers in de afgelopen maand hebben ervaren door posttraumatische klachten die zij toeschrijven aan de schoolgijzeling. Bij de grote meerderheid van de deelnemers hebben de

klachten helemaal geen of slechts een beetje invloed gehad. Echter zijn er ook deelnemers bij wie dit anders lag. Zo geeft een op de vijf aan dat de klachten het werkvermogen (extreem) veel beïnvloedden. Eén op de zes ervaart (extreem) veel zorgen of spanningen in relaties of het sociale leven. Bij bijna één op de tien beïnvloeden de klachten een ander belangrijk levensdomein (extreem) veel. Daarnaast geeft één op de tien deelnemers aan matige belemmeringen te ervaren in hun werk, en nog eens één op de tien geeft aan dat dit ook voor sociaal functioneren geldt (Figuur 5.1.2.4).

Figuur 5.1.2.4 *Hebben de bovengenoemde problemen in de afgelopen maand.... (N = 45)*

5.2.1. Huidige posttraumatische groei

Het meemaken van (potentieel) traumatiserende gebeurtenissen kan positieve persoonlijke veranderingen teweegbrengen. Dit fenomeen staat bekend als posttraumatische groei. Deze veranderingen werden gemeten met de PTGI, waarbij hogere scores duiden op meer groei. De hoogst haalbare score op deze lijst is 50 punten. Gemiddeld scoren de deelnemers $M=14,1$ punten ($SD=10,6$). Dit duidt op een (heel) klein beetje posttraumatische groei.

5.1.3 Ervaringen hulpverlening

Ervaringen met hulpverlening

Van de 45 deelnemers heeft ruim vier op de tien professionele hulp gekregen voor psychische klachten door de gijzeling. Ook vier op de tien deelnemers hebben geen professionele hulp gekregen of gezocht. Een zeer kleine minderheid (ruim een op de tien) had wel een hulpbehoefte, maar heeft zelf geen hulp gezocht, of wel gezocht maar niet gevonden. De redenen om geen hulp te zoeken waren: wonen in het buitenland waar de kennis van de gijzeling ontbreekt, geen vertrouwen in hulp, het zoeken van steun in de eigen sociale kring. Enkele deelnemers weten niet of ze destijds hulp hebben gekregen.

Van de 20 deelnemende gegijzelde leerlingen die professionele hulp kregen voor mentale of psychische klachten door de gijzeling, ontvingen de meesten ($n=12$, 60%) traumagerichte psychotherapie, (EMDR, exposure, CGT, IR, of NET), de helft ($n=10$, 50%) medicatie en de helft ($n=10$, 50%) namen deel aan lotgenotencontacten. Zie tabel 5.1.3.1 voor een overzicht van alle verkregen ondersteuning.

Tabel 5.1.3.1 *Wat voor behandeling of ondersteuning heeft u gekregen? (N = 20)*

	%
Traumagerichte psychotherapie	60
Medicatie	50
Lotgenotencontact	50
POH-GGZ/POH-SOM	35
Huisarts	30
Niet-traumagerichte psychotherapie	25
Maatschappelijk werk	15
Anders (voorbeelden zijn alternatieve geneeswijzen, verslavingszorg, lichaamsgerichte zorg, zorg i.v.m. overspannenheid)	25

Noot. Meerdere antwoorden mogelijk.

Bijna alle deelnemers die hulp of ondersteuning kregen geven aan dat dit in hun beleving heeft bijgedragen aan hun herstel. Op de open vraag wat aan behandeling of ondersteuning heeft geholpen, geven deelnemers aan dat het hielp met:

- *Praten over (traumatische) ervaringen tijdens de schoolgijzeling*
- *Omgaan met PTSS, nachtmerries, angst- en andere mentale klachten*
- *Verminderen van stress en burn-out*
- *Verminderen van boosheid en haatgevoelens*
- *Psycho-educatie en normalisatie van gevoelens als gevolg van de schoolgijzeling*
- *Vergroten van zelfinzicht*
- *Ervaren van meer innerlijke rust*
- *Beter functioneren in werk en in relaties*

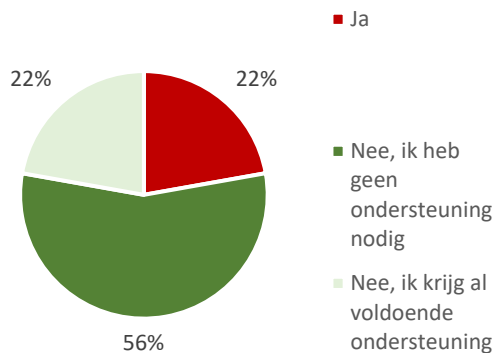
Meerdere deelnemers geven aan dat ze nog steeds werken aan hun herstel of dat terugval op de loer ligt. Eén op de tien deelnemers geeft aan dat de hulp of ondersteuning niet bijdroeg aan hun herstel. Eén deelnemer geeft aan dat eerdere hulp hem verder in de put heeft geholpen vanwege de incompetentie van de hulpverlening. Een andere deelnemer geeft aan dat de hulpverlening niet wist hoe ze met de voormalig gegijzelde leerlingen om moest gaan, daarbij speelde ook wantrouwen vanuit deelnemer richting de hulpverlening een rol.

“Enerzijds doordat de hulpverlening niet goed wist hoe hiermee om te gaan, anderzijds door mijn eigen wantrouwen.”

“In het verleden heb ik ooit hulp gezocht. Die hebben mij verder de put in geholpen door hun, in mijn ogen, incompetentie.”

Huidige steunbehoeften

Ruim driekwart van de deelnemers heeft momenteel geen behoefte aan steun op een van de levensgebieden van de MANSA-12, of ontvangt hier al steun voor. Een minderheid, ongeveer een op de vijf deelnemers, heeft momenteel wel behoefte aan ondersteuning (Figuur 5.1.3.2).

Figuur 5.1.3.2 Heeft u op dit moment hulp nodig op één of meer levensgebieden? (N = 45)

Van de 10 deelnemers met een huidige steunbehoefte is deze in de meeste gevallen (N=8, 80%) (deels) gerelateerd aan de schoolgijzeling. In de overige gevallen (20%) is de steunbehoefte niet gerelateerd aan de schoolgijzeling, of is het voor de deelnemer onzeker of er een verband is met de schoolgijzeling. Van acht van de in totaal 45 vragenlijstdeelnemers is dus bekend dat zij een hulpbehoefte hebben die verband houdt met de gijzeling.

Op een open vraag naar hulpbehoeften geven deelnemers aan ondersteuning te wensen bij de verwerking van de gijzeling en bijbehorende angstklachten, overmatige waakzaamheid, terugkerende angstaanvallen, het beter begrijpen van de gebeurtenis en financiële hulp en/of ondersteuning op werk.

“Het een plaats geven van de gijzeling! Heb sterk het gevoel dat de angst [en andere klachten] erger worden.”

“Ik heb EMDR gehad maar merk dat de angstaanvallen terugkomen. Ik zou opnieuw in therapie willen.”

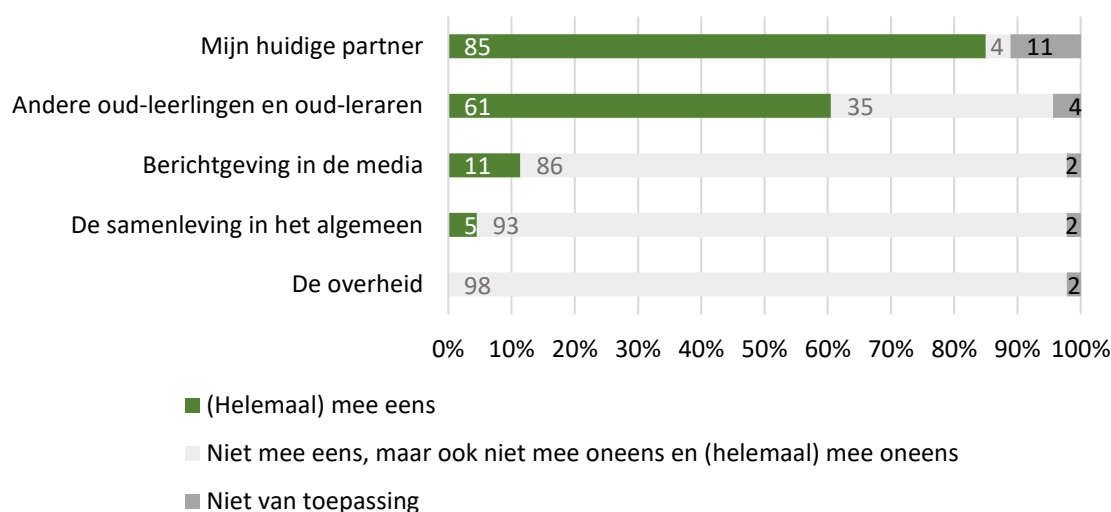
“Mijn werk is te zwaar. Weet niet hoe het verder moet. Ik ben op.”

5.1.4 Waardering en erkenning

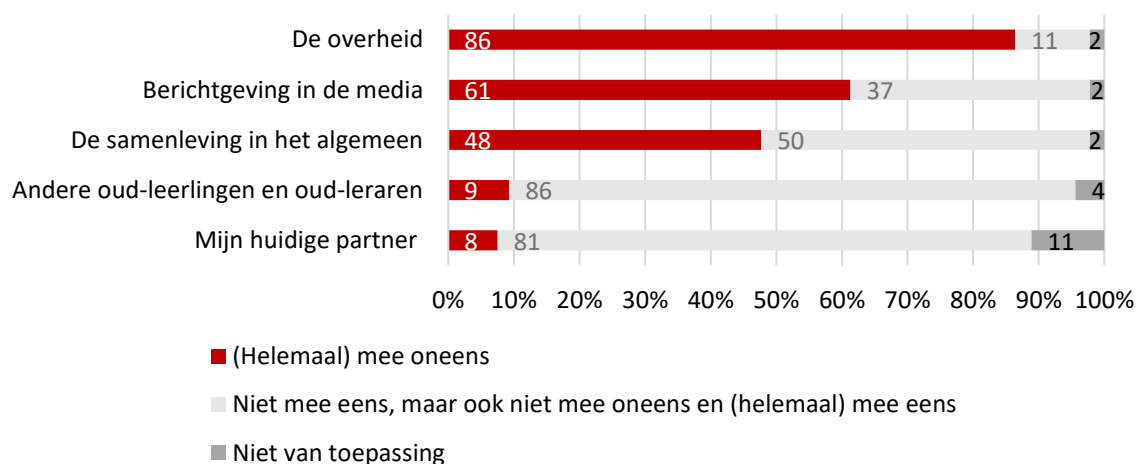
Ervaren waardering

De overgrote meerderheid (85%) van de deelnemers met een partner geeft aan zich gewaardeerd te voelen door zijn of haar partner bij het omgaan met de gevolgen van de gijzeling. Daarnaast voelt de meerderheid zich gewaardeerd door lotgenoten (Figuur 5.1.4.1a).

Naast deze ervaren waardering, blijkt ook dat een meerderheid van de deelnemers (86%) zich niet gewaardeerd voelen door de overheid. De meeste deelnemers ervaren ook geen waardering vanuit de media en bijna de helft voelt zich niet gewaardeerd door de samenleving in het algemeen. Enkel geven aan zich niet gewaardeerd te voelen door hun lotgenoten of hun partner (Figuur 5.1.4.1b).

Figuur 5.1.4.1a *Ervaren waardering door betekenisvolle anderen (N = 45)*

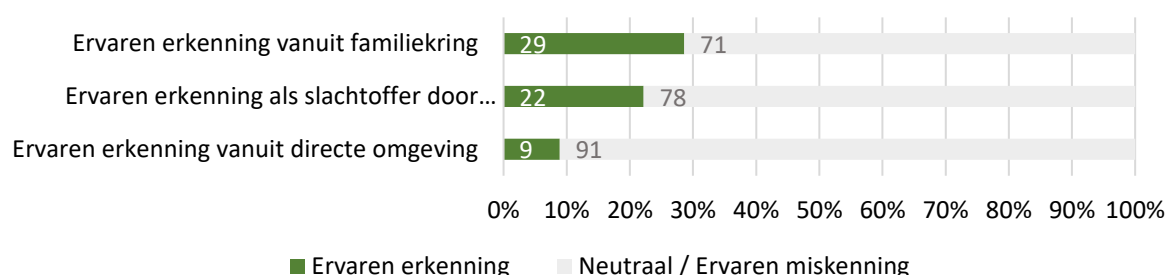

Figuur 5.1.4.1b *Ervaren gebrek aan waardering door betekenisvolle anderen (N = 45)*

Ervaren erkenning

Met de SAQ-vragenlijst is gemeten in hoeverre de deelnemers erkenning en begrip ervoeren vanuit hun sociale omgeving voor hetgeen hen is overkomen en de moeilijke omstandigheden waarin zij verkeren. De schaal onderscheidt drie dimensies van sociale erkenning: erkenning door de bredere samenleving, erkenning vanuit de directe sociale omgeving (werk, vrienden en lokale autoriteiten), en erkenning vanuit de familiekring.

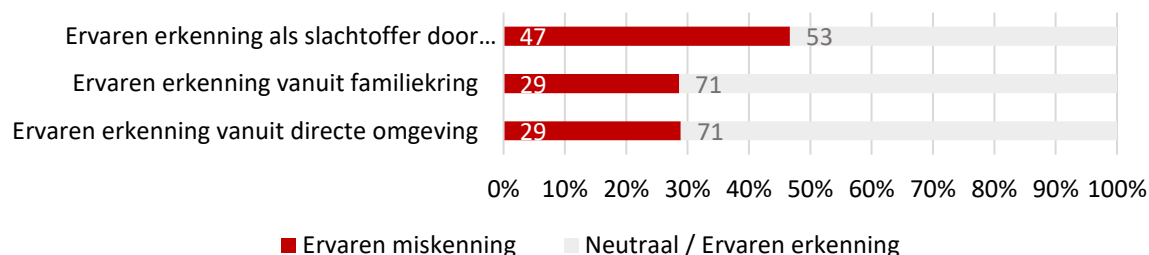
Bijna een derde (29%) van de deelnemers voelt zich door de eigen familie erkend in wat hen met de schoolgijzeling is overkomen. Ruim een op de vijf (22%) voelt zich erkend als slachtoffer van de schoolgijzeling door de samenleving. Bijna een op de tien (9%) voelt zich erkend door hun directe sociale omgeving (Figuur 5.1.4.2a).

Figuur 5.1.4.2a *Ervaren erkenning gemeten met de SAQ. (N = 45)*

Noot: Op de schaal 'Ervaren erkenning vanuit familiekring' waren 3 missings ($n = 39$)

Bijna de helft van de deelnemers voelt zich miskend als slachtoffer van de gijzeling door de samenleving. Drie op de tien deelnemers voelt zich miskend door de directe sociale omgeving en een even groot aantal voelt zich miskent vanuit hun familiekring (Figuur 5.1.4.2b).

Figuur 5.1.4.2b *Ervaren miskenning gemeten met de SAQ. (N = 45)*

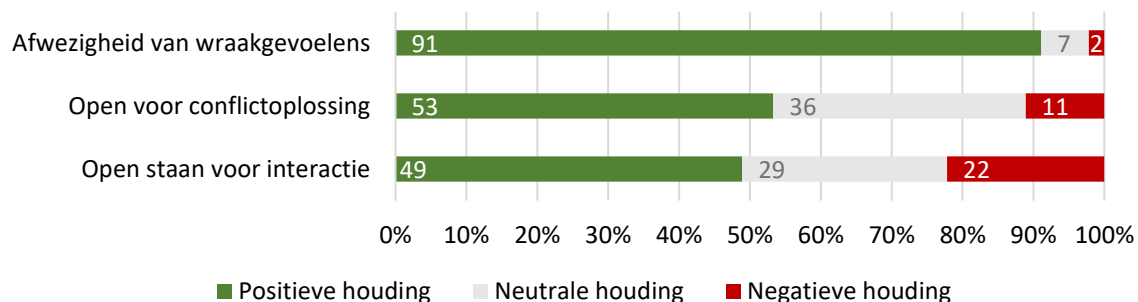
Noot: Op de schaal 'Ervaren erkenning vanuit familiekring' waren 3 missings ($n = 39$)

5.1.5 Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Verzoeningsgezindheid

De RI-vragenlijst meet de bereidheid tot verzoening tussen gemeenschappen na schokkende gebeurtenissen. De RI brengt drie dimensies van verzoening in kaart: openheid voor interactie, afwezigheid van wraakgevoelens en bereidheid tot conflictoplossing.

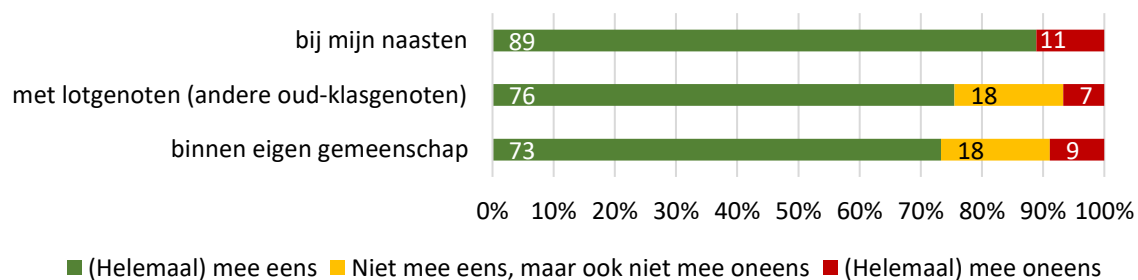
Uit de resultaten blijkt dat bijna alle gegijzelde leerlingen (ruim negen op de tien deelnemers) geen wraakgevoelens koesteren jegens de Molukse gemeenschap. Ook staat ruim de helft van de deelnemers positief tegenover het aangaan van contacten met de Molukse gemeenschap. Nog eens bijna de helft staat open voor het zoeken naar gezamenlijke oplossingen voor de gevolgen van de gijzeling. Een kleine minderheid staat niet open voor gesprekken met de Molukse gemeenschap (22%) of is niet bereid tot conflictoplossing (11%) of heeft wraakgevoelens (2%). Figuur 5.1.5.1 biedt een overzicht van de resultaten, waarbij deelnemers zijn onderverdeeld naar een positieve, neutrale of negatieve houding ten opzichte van verzoening.

Figuur 5.1.5.1 Bereidheid tot verzoening gemeten met de RI. (N = 45)

Bespreekbaarheid schoolgijzeling

Figuur 5.1.5.2 toont de resultaten van drie stellingen over de mate waarin deelnemers hun mening over de schoolgijzeling durfden te uiten. Bijna alle deelnemers voelen zich vrij om hierover te spreken met hun naasten. Ook ruim driekwart voelt zich vrij hun mening te delen met lotgenoten en binnen hun gemeenschap. Slechts een minderheid (7-11%) voelt zich niet vrij om hun mening te uiten bij naasten, bij klasgenoten en binnen hun gemeenschap.

Figuur 5.1.5.2 Ik durf mijn mening over de gijzeling te uiten... (N = 45)

5.1.6 Samenhang

Tabel 5.1.6 geeft inzicht in de samenhang tussen de uitkomstmaten onder de deelnemende leerlingen. Er is een zeer sterke significante positieve correlatie tussen ervaren kwaliteit van leven (MANSA) en mentale gezondheid (MHI). Beide maten vertonen een zeer sterke negatieve samenhang met de gerapporteerde impact van de schoolgijzeling (ITV), wat erop wijst dat ernstigere ervaren posttraumatische stressklachten gepaard gaan met een lagere algehele kwaliteit van leven en slechtere mentale gezondheid.

Een positievere houding ten opzichte van de Molukse gemeenschap – gekenmerkt door afwezigheid van wraakgevoelens (RI AW) en openheid voor interactie (RI OI) en bereidheid te zoeken naar gemeenschappelijke conflictoplossing (RI OC) – hangt matig significant samen met een betere ervaren kwaliteit van leven en mentale gezondheid, en met minder ervaren posttraumatische stressklachten.

Posttraumatische groei (PTGI) hangt matig maar significant positief samen met openheid voor interactie en conflictoplossing, wat suggereert dat deelnemers die meer posttraumatische groei rapporteren ook meer bereid zijn tot dialoog en komen tot gezamenlijke oplossingen voor de verwerking van de schoolgijzeling met de Molukse gemeenschap.

Vanwege schendingen van de assumptie van normaliteit voor een deel van de uitkomstmaten zijn de analyses herhaald met een niet-parametrische toets (Spearman's rho). Deze leidden tot vergelijkbare resultaten, met uitzondering van de relatie tussen posttraumatische groei (PTGI) en openheid tot interactie, die in de niet-parametrische analyse niet langer significant was. De correlatiematrix is desondanks gerapporteerd, aangezien grotere steekproeven doorgaans robuust zijn tegen schendingen van de normaliteitsassumptie.

Tabel 5.1.6. Samenhang tussen uitkomstmaten (N = 45)

Uitkomstmaat		MANSA	MHI	ITV	PTGI	RI AW	RI OI	RI OC
Kwaliteit van leven	MANSA	-	.80**	-.70**	.03	.46**	.40**	.40**
Mentale gezondheid	MHI	.80**	-	-.75**	.06	.36*	.47**	.49**
PTSS	ITV	-.70**	-.75**	-	-.14	-.43**	-.48**	-.46**
Posttraumatische groei	PTGI	.03	.06	-.14	-	.11	.30*	.33*
Afwezigheid wraakgevoelens Molukse gemeenschap	RI AW	.46**	.36*	-.43**	.11	-	.66**	.65**
Openheid voor interactie met Molukse gemeenschap	RI OI	.40**	.47**	-.48**	.30*	.66**	-	.88**
Openheid voor conflictoplossing met Molukse gemeenschap	RI OC	.40**	.49**	-.46**	.33*	.65**	.88**	-

Noot: Voor de MANSA, MHI, PTGI en RI geldt dat hogere scores wijzen op een beter ervaren algemene kwaliteit van leven, betere mentale gezondheid, meer posttraumatische groei, en een positievere houding ten aanzien van de Molukse gemeenschap — waaronder minder wraakgevoelens en meer openheid voor interactie en conflictoplossing. Hogere scores op de ITV wijzen op ernstigere posttraumatische stressklachten. * $p < .05$. ** $p < .01$. Correlatiematrix sterkte: Zwak is .10-.30, Matig is .30-.50, Sterk is .50-.70 Zeer sterk is .70-1.00.

5.1.7 Conclusie

De resultaten van het vragenlijstonderzoek onder voormalig gegijzelde leerlingen geven inzicht in hun ervaringen tijdens en na de schoolgijzeling. Een meerderheid (71%) kijkt negatief terug op de gijzeling en nasleep, en beschrijft deze periode met gevoelens van bedreiging, angst, stress en onbegrip.

In de nasleep werd er maar in beperkte mate steun ervaren, en als die werd ervaren, dan het vaakst van het eigen gezin. Steun werd het vaakst in hoge mate ervaren van het eigen gezin (29%) en familie (24%), waarbij 42% respectievelijk 47% aangaf nauwelijks tot geen steun van het gezin en familie te hebben ervaren. Andere bronnen, zoals school, vrienden, klasgenoten, kerk, hulpverlening, gemeente en overheid, werden door leerlingen zelden als steunend ervaren. Verder blijkt dat tijdens de nasleep 22% van de deelnemers regelmatig zelf spanning heeft ervaren of getuige is geweest van spanningen tussen inwonersgroepen van Bovensmilde; bijvoorbeeld vanwege gezochte confrontaties of nare bejegeningen.

Bijna de helft van de deelnemende gegijzelden (47%) is op dit moment tevreden over de eigen algehele eigen kwaliteit van leven. Bijna een op de vijf (18%) is ontevreden over de eigen algehele kwaliteit van leven, met name wat betreft de lichamelijke en psychische gezondheid.

Ruim driekwart (76%) van de deelnemende gegijzelden op basis van dit vragenlijstonderzoek rapporteert geen indicatie voor (complexe) PTSS naar aanleiding van de gijzeling. Een kwart (24%) rapporteert dusdanig ernstige klachten dat er sprake is van vermoedelijke (complexe) PTSS.

Ruim een kwart tot een derde (27-33%) van de deelnemende leerlingen geeft aan dat posttraumatische klachten die zij toeschrijven aan de schoolgijzeling (extreem) veel invloed hebben op hun werkvermogen, sociaal functioneren of ander levensterrein. Gemiddeld gezien hebben de deelnemers weinig posttraumatische groei in relatie tot de schoolgijzeling ervaren.

Ruim 40% van de deelnemende gegijzelde leerlingen heeft in de loop van het leven professionele hulp ontvangen, doorgaans psychotrauma behandeling, medicatie of lotgenotencontact. Vrijwel alle deelnemers geven aan dat deze hulp heeft bijgedragen aan hun herstel. Momenteel heeft 22% een behoefte aan ondersteuning.

De meerderheid van de deelnemers voelt zich niet gewaardeerd door de overheid (86%), door berichtgeving in de media (61%) en bijna de helft door de samenleving (48%). Bijna de helft (47%) voelt zich miskend als slachtoffer van de gijzeling. Deelnemende gegijzelden voelen zich doorgaans wel gewaardeerd door hun partner of lotgenoten.

De overgrote meerderheid van de deelnemende gegijzelde leerlingen (91%) koestert geen wraakgevoelens richting de Molukse gemeenschap. Ongeveer de helft van de deelnemers staat open voor gesprekken (49%) en het zoeken naar gezamenlijke oplossingen (53%) voor de verwerking van de gijzeling.

De resultaten over de samenhang tussen de uitkomstmaten laten zien dat een hogere ervaren kwaliteit van leven en betere mentale gezondheid sterk samenhangen met minder posttraumatische stressklachten. Daarnaast gaat een positievere houding ten opzichte van de Molukse gemeenschap gepaard met een hogere kwaliteit van leven, betere mentale gezondheid en minder posttraumatische stressklachten, en met meer gerapporteerde posttraumatische groei.

5.2 Naasten

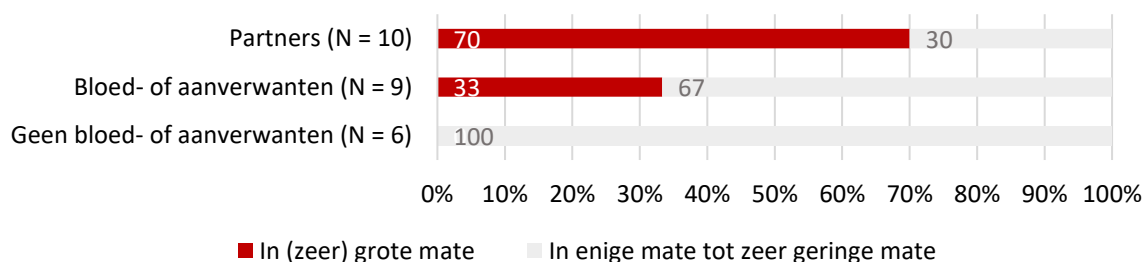
Deze paragraaf beschrijft de ervaringen van de 25 deelnemende naasten met de gijzeling en nasleep, de weerslag op hun kwaliteit van leven, mogelijke klachten, meegemaakte (posttraumatische) groei, behoeften aan steun en erkenning, en mogelijke oplossingsrichtingen voor de klachten en problemen die zij ervaren. De paragrafen ‘Ervaren steun in de nasleep’, ‘Gemiste steun in de nasleep’, ‘Spanning tussen inwonersgroepen tijdens de nasleep’, ‘Posttraumatische klachten’, ‘Functioneren’, en ‘Ervaringen met hulpverlening’ hebben enkel betrekking op de naasten van *toen*⁵.

5.2.1 Gijzeling en nasleep

Rol gijzeling in huidige leven

Op de vraag ‘In welke mate speelt de gijzeling een rol in uw huidige leven?’ geeft vier op de tien deelnemers aan dat de gijzeling een (zeer) grote rol speelt.

Onder de deelnemende naasten zijn het vooral de partners bij wie de gijzeling nog steeds een (zeer) grote rol in hun leven speelt. Bij de grote meerderheid van deze deelnemende naasten (zeven op de tien) is dit het geval. Voor bloed- en aanverwanten geldt dit voor een derde van de deelnemers. Bij geen enkele deelnemer die geen bloed- of aanverwant is, speelt de gijzeling een grote rol. Zie Figuur 5.2.1.1 voor een overzicht van de mate waarin de gijzeling per subgroep een rol in het leven speelt.

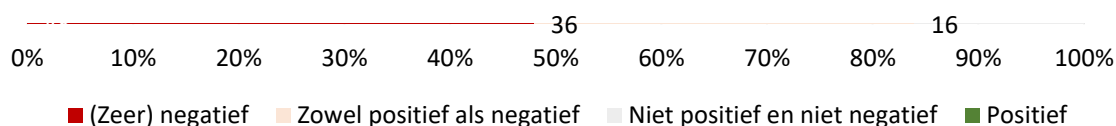

Figuur 5.2.1.1 In welke mate speelt de gijzeling een rol in uw huidige leven? (N = 25)

⁵ In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen naasten van *toen* en naasten van *nu*. Met naasten van *toen* gaat het om degenen die de gijzeling destijds van dichtbij meemaakten, bijvoorbeeld als (stief- of pleeg-)ouder, broer of zus van een gegijzelde. Ook buurtbewoners, vrienden of personeel van de gegijzelde school vallen hieronder. Naasten van *nu* verwijst naar betrokkenen die de gijzeling zelf niet hebben meegemaakt en/of de gegijzelde destijds nog niet kenden. Dit betreft doorgaans leden van het huidige gezin van de voormalig gegijzelde, zoals een partner of kind.

Invloed van de gijzeling op de levensloop

Figuur 5.2.1.2 toont de invloed van de gijzeling op de levensloop. Bijna de helft van de deelnemers geeft aan dat de invloed uitsluitend negatief is. Ruim twee derde benoemt dat de gijzeling zowel positieve als negatieve invloeden heeft op hun leven. Voor een op de zes deelnemers heeft de gijzeling geen invloed op hun leven. Voor geen van de deelnemers is de invloed van de gijzeling uitsluitend positief.

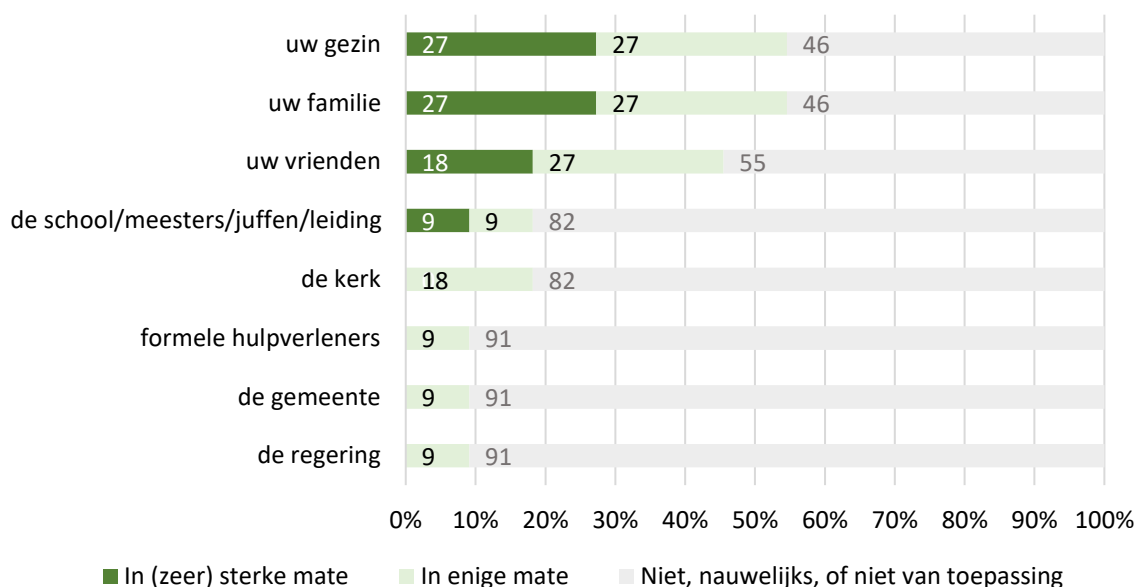

Figuur 5.2.1.2 Hoe heeft de gijzeling invloed gehad op uw leven als naaste? (N = 25)

Ervaren steun in de nasleep

Elf deelnemende naasten woonden ten tijde van de schoolgijzeling in Bovensmilde of kenden hun gegijzelde leerling of leraar. Aan deze naasten van toen werd gevraagd in welke mate zij steun ervoeren van verschillende groepen in de nasleep.

Het eigen gezin en de familie worden het vaakst genoemd als bronnen van steun. Ruim de helft van de deelnemers ervoer destijds in enige tot sterke mate sociale steun uit deze twee kringen. Bijna de helft geeft aan in enige tot sterke mate steun te hebben ervaren van vrienden. Vanuit de school(leiding) en onderwijzers voelde bijna een op de vijf deelnemers zich in enige tot sterke mate gesteund. Een kleine minderheid (9-18%) van naasten ervoer in enige mate steun van de kerk, formele hulpverleners, de gemeente en de regering (Figuur 5.2.1.3).

Figuur 5.2.1.3 In hoeverre heeft u in de eerste periode na de gijzeling steun gehad van..(N = 11)

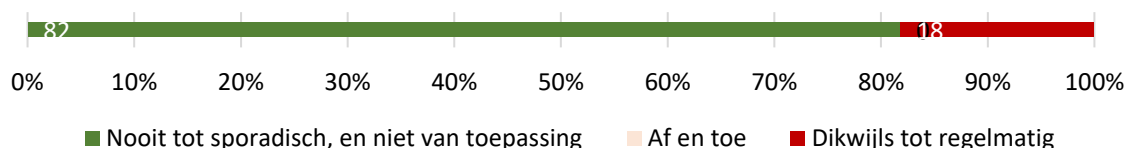
Gemiste steun in de nasleep

In een open vraag is de elf deelnemende naasten van toen gevraagd van wie zij steun hebben gemist in de eerste periode na de gijzeling. Van de 11 deelnemers die ten tijde van de schoolgijzeling in Bovensmilde woonden of een gegijzelde leerling of leraar kenden, hebben zes (54%) deze vraag beantwoord. De steun die destijds het vaakst werd gemist was: steun voor het gezin, met name voor de voormalig gegijzelde gezinsleden, steun van de gemeente, steun van formele hulpverleners en steun vanuit vrienden en gezin.

Spanning tussen inwonersgroepen tijdens de nasleep

Aan de elf deelnemende naasten van toen is gevraagd of zij in de nasleep van de gijzeling discriminatie hebben meegemaakt. Discriminatie verwijst naar het ongelijk behandelen, achterstellen of uitsluiten van mensen op basis van persoonskenmerken, zoals afkomst of overtuigingen. Van de 11 deelnemende naasten die ten tijde van de schoolgijzeling in Bovensmilde woonden en een gegijzelde leerling of leraar kenden, gaf ruim 80% aan nooit tot sporadisch met discriminatie te maken gehad te hebben. De overige deelnemers gaven aan wel discriminatie meegemaakt te hebben tijdens de nasleep. Eén van de deelnemers gaf in een open vraag aan dat dit ging om het waarnemen van discriminatie tegen inwoners van Molukse komaf (Figuur 5.2.1.4).

“Niet ik, maar Molukkers werden gediscrimineerd.”

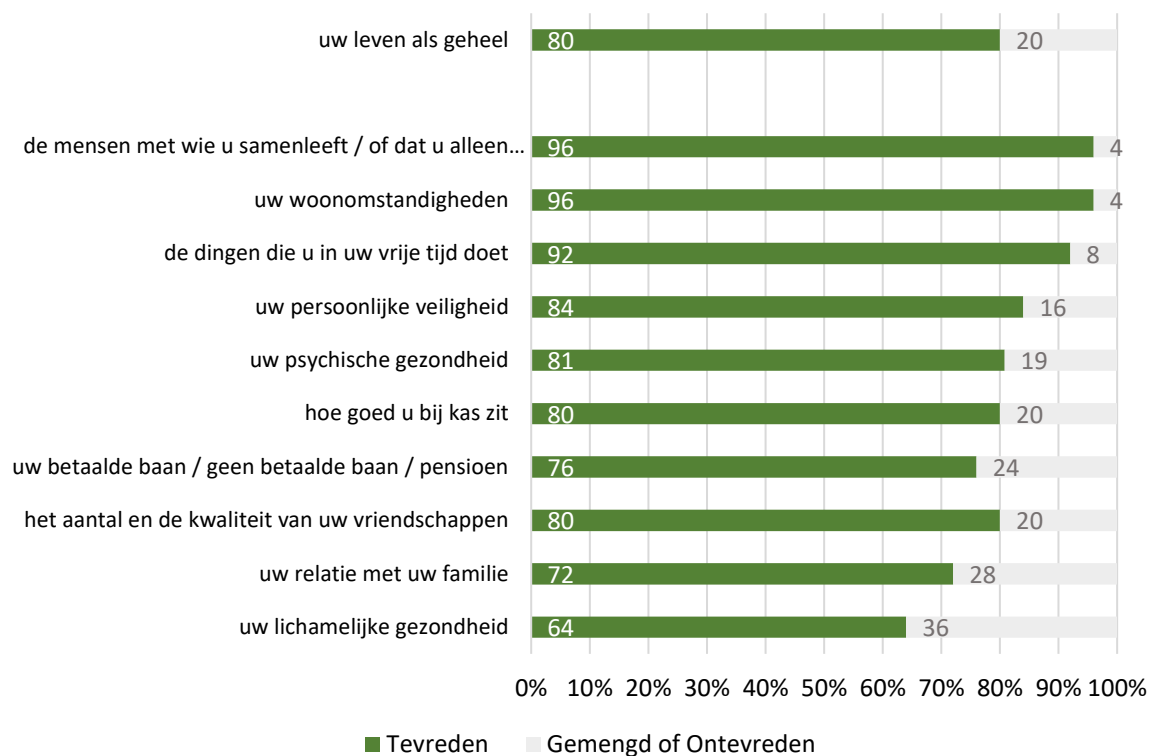
Figuur 5.2.1.4 Heeft u discriminatie meegemaakt in de eerste periode na de gijzeling? (N = 11)

Let op: de bovenstaande tekst heeft betrekking op discriminatie zoals die *destijds* werd ervaren, bijna vijftig jaar geleden, in de directe nasleep van de schoolgijzeling en spanningen tussen gemeenschappen. Het geeft geen beeld van de huidige situatie rondom discriminatie.

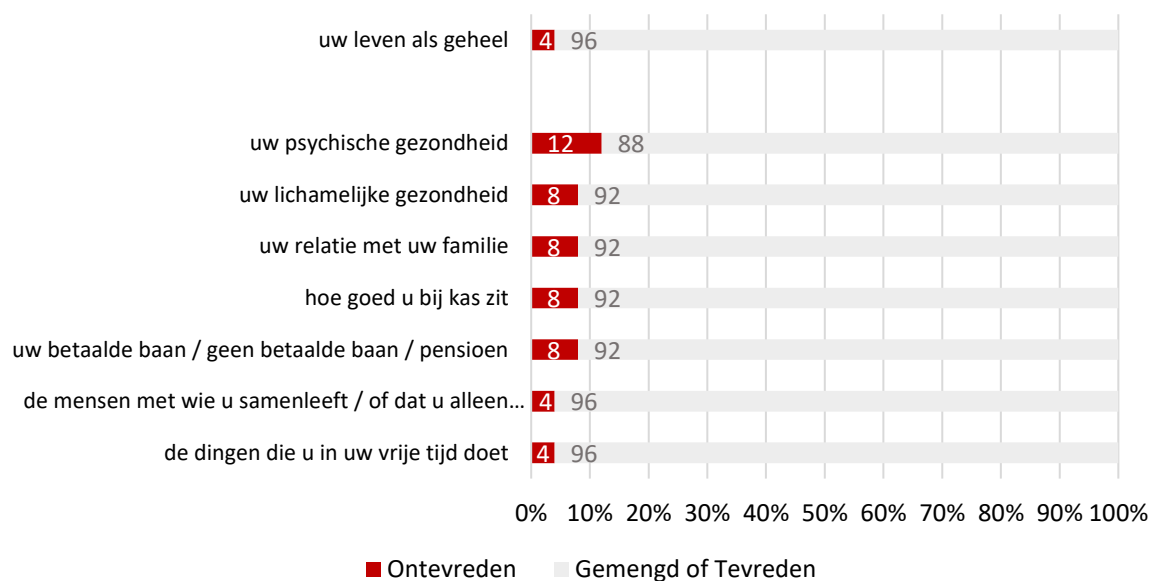
5.2.2 Gevolgen van de gijzeling

Ervaren kwaliteit van leven

Op het moment van het invullen van de vragenlijst gaf de overgrote meerderheid van alle deelnemende naasten (vier op de vijf) op de MANSA-12 vragenlijst aan tevreden te zijn met hun kwaliteit van leven. Een op de zeven had gemengde gevoelens en een enkeling was zeer ontevreden. Figuren 5.2.2.1a en 5.2.2.1b geven een overzicht van de ervaren kwaliteit van leven per domein. Op afzonderlijke levensdomeinen werd de meeste ontevredenheid gerapporteerd over de psychische gezondheid. Het betrof een kleine minderheid van alle naasten (ruim een op de tien).

Figuur 5.2.2.1a Percentage (%) deelnemende naasten met tevreden gevoelens over de eigen kwaliteit van leven (MANSA-12, N = 25)

Figuur 5.2.2.1b Percentage (%) deelnemende naasten met ontevreden gevoelens over de eigen kwaliteit van leven (MANSA-12, N = 25)

Huidige mentale gezondheid

De huidige mentale gezondheid in de afgelopen vier weken is beoordeeld met de MHI-5, een vragenlijst die gevoelens van nervositeit, somberheid, kalmtte, depressie en geluk meet. De

schaal loopt van 0 tot 100, waarbij hogere scores wijzen op een betere mentale gezondheid en de afwezigheid van angst- en stemmingsklachten.

De gemiddelde MHI-5-score van deelnemende naasten ($M=70,7$; $SD=19,6$), was significant hoger dan die van de deelnemende voormalig gegijzelde leerlingen ($M=59,9$; $SD=19,9$), $t(69)=2,20$, $p=.03$, $d=0,55$. Wat erop duidt dat de mentale gezondheid van deelnemende naasten beter was dan die van de deelnemende leerlingen.

In vergelijking met normgegevens uit de algemene bevolking (7) scoren de deelnemende naasten ($M=70,7$; $SD=19,6$) significant lager dan Nederlanders *zonder angst- of stemmingsstoornissen* ($M=85,6$; $SD=11,8$), $t(24,08)=-3,80$, $p<.0001$, $d=1,26$. Wat erop duidt dat de mentale gezondheid van aan het onderzoek deelnemende naasten slechter was dan die van Nederlanders uit de algemene bevolking zonder angst- en stemmingsklachten. Echter, de gezondheidsscores van deelnemende naasten zijn significant hoger (= beter) dan die van Nederlanders met een enkelvoudige angst- of stemmingsstoornis ($t(26,8)=-2,22$; $M=62,8$; $SD=19,3$, $p=.04$, $d=0,48$).

Mantelzorg

De mate waarin mantelzorgers onder druk staan – oftewel te maken hebben met (over)belasting – is gemeten met EDIZ vragenlijst. Op basis van bestaande afkapwaarden kunnen deelnemers worden gecategoriseerd in drie groepen: weinig druk, matige druk en hoge druk. Van alle 25 deelnemende naasten ervaart 12% ($n=3$), matige tot hoge druk door mantelzorgwerk aan hun gegijzelde, 44% ($n=11$) ervaart geen of weinig mantelzorgdruk en 44% ($n=11$) verleent geen mantelzorg aan hun gegijzelde.

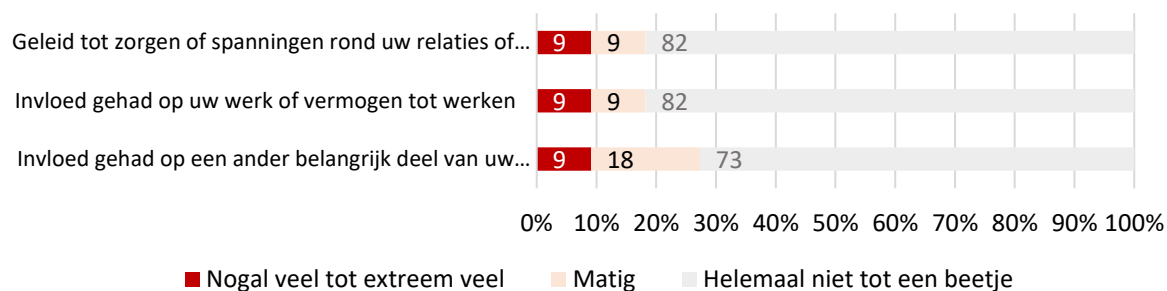
Posttraumatische klachten

De mogelijke aanwezigheid van een posttraumatische stressstoornis (PTSS) als gevolg van de schoolgijzeling werd gemeten met de ITV vragenlijst. Deze lijst brengt PTSS-klachten over de afgelopen maand in kaart. Deze lijst is enkel voorgelegd aan de 11 deelnemende naasten van toen, dus naasten die tijdens de gijzeling in Bovensmilde woonden of een gegijzelde leerling of leraar toen al kenden. Van deze deelnemers ervaart de overgrote meerderheid weinig tot geen PTSS-klachten. Een enkeling rapporteert zodanig ernstige klachten dat sprake is van een vermoedelijke diagnose van (complexe) PTSS.

Functioneren

Drie van de 11 deelnemers die tijdens de gijzeling in Bovensmilde woonden of destijds al een leerling of leraar kenden, rapporteren matige tot ernstige beperkingen in het dagelijks functioneren als gevolg van posttraumatische klachten door de schoolgijzeling.

Figuur 5.2.2.2 toont in welke domeinen deze klachten zich voordoen. Enkele deelnemers ervaren dat de klachten (extreem) veel negatieve invloed hebben op hun werkvermogen en tot aanzienlijke zorgen of spanningen leiden binnen hun relaties en sociale omgeving. Daarnaast geeft een kwart aan dat de klachten matig tot (extreem) veel invloed hebben op een ander belangrijk aspect van hun leven.

Figuur 5.2.2.2 *Hebben de bovengenoemde problemen in de afgelopen maand.... (N = 11)*

Ervaringen met hulpverlening

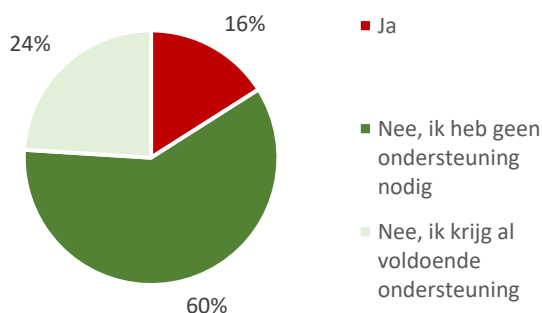
Van de 11 deelnemers die tijdens de gijzeling in Bovensmilde woonden of destijds al hun gegijzelde kenden, ontvingen vier (36%) professionele hulp voor psychische klachten als gevolg van de gijzeling. De hulp bestond uit: lotgenotencontact (n=2), traumagerichte therapie (n=2), medicatie (n=1), maatschappelijk werk (n=1), praktijkondersteuner (POH) huisarts GGZ (n=1), de huisarts (n=1), en alternatieve geneeswijzen (n=1).

Voor de meerderheid (n=3) van hen had deze hulp een positief effect. Het heeft vooral geholpen met het bespreekbaar maken van de schoolgijzeling bij niet direct getroffen en bij het verwerken van secundaire posttraumatische klachten door de gijzeling. Voor één deelnemer had de hulp geen effect.

5.2.3 Huidige steunbehoeften

Aan alle deelnemende naasten (n=25) is gevraagd of hulp nodig is op één of meer levensgebieden. De overgrote meerderheid (84%) van deze deelnemers heeft momenteel geen behoefte aan steun op één van de levensgebieden van de MANSA-12, of ontvangt hier al steun voor. Een op de zes deelnemers heeft wel behoefte aan ondersteuning (Figuur 5.2.3).

Van de vier deelnemers met een huidige steunbehoefte is deze in de helft van de gevallen (n=2, 50%) (deels) gerelateerd aan de schoolgijzeling. In de overige gevallen is de steunbehoefte niet gerelateerd aan de schoolgijzeling, of is het onduidelijk of de steunbehoefte hieruit voortkomt.

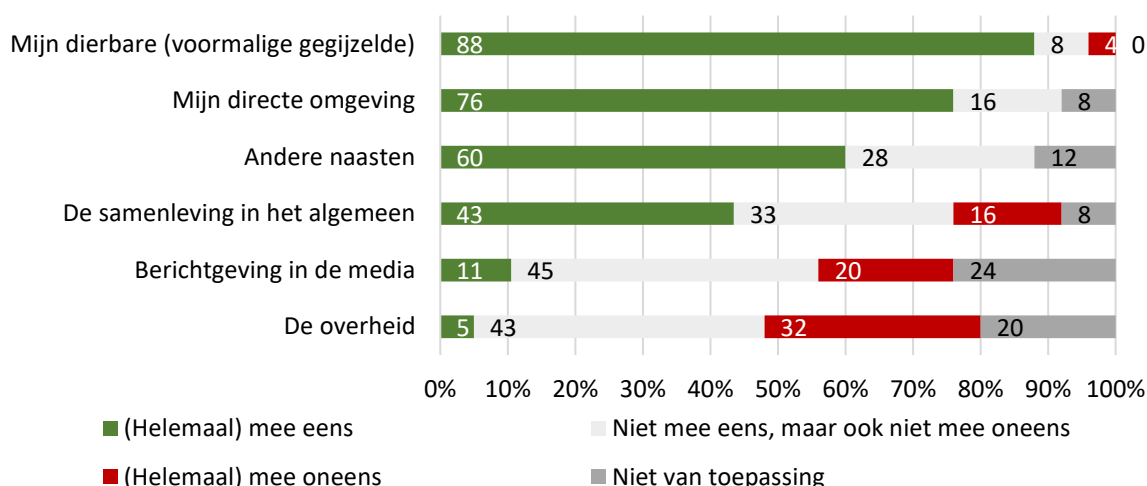
Figuur 5.2.3 *Heeft u op dit moment hulp nodig op één of meer levensgebieden? (N = 25)*

Op een open vraag over hun hulpbehoefte geven deelnemers aan ondersteuning te wensen bij de verwerking van eigen mentale problemen en bij het leven met – en zorgen voor – een partner met ernstige posttraumatische problematiek.

“Het is ingewikkeld samen te leven met een zeer getraumatiseerd mens....stemmingswisselingen, somberheid, psychoses maken het [samenleven] intens lastig. Ondanks zijn frustraties, woede en somberheid weigert hij, na slechte [hulp]ervaringen, verdere hulp.”

5.2.4 Waardering

De meerderheid (88%) van de deelnemende naasten voelt zich gewaardeerd door hun voormalig gegijzelde dierbare. Daarnaast voelt de meerderheid zich gewaardeerd door hun directe omgeving (76%) en door andere naasten (68%) (lotgenoten). Een minderheid van de deelnemers voelt zich gewaardeerd door berichtgeving in de media (11%) en de overheid (5%). Een derde (32%) zijn het (helemaal) oneens met de stelling dat de overheid hen waardeert (Figuur 5.2.4).

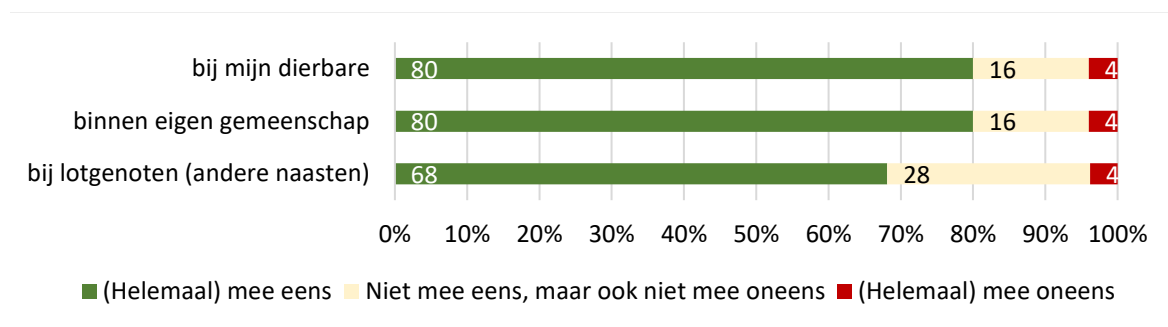

Figuren 5.2.4 Ik voel mij gewaardeerd door... (N = 25)

5.2.5 Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Bespreikbaarheid schoolgijzeling

De meerderheid (88%) van alle deelnemende naasten durft binnen hun gemeenschap openlijk over de gijzeling in Bovensmilde te praten. Ook voelt 80% van de deelnemende naasten zich vrij om hun mening over de gijzeling te uiten bij hun voormalig gegijzelde dierbare, binnen hun gemeenschap en bij lotgenoten (andere naasten van mensen die de gijzeling hebben meegemaakt). Een minderheid van de deelnemende naasten is enigszins geremd in het uiten van een mening (16-28%); ze zijn het niet eens, maar ook niet oneens met de stellingen dat ze hun mening kunnen geven. Een enkeling durft zijn of haar mening over de gijzeling niet te uiten. Figuur 5.2.5.1 toont de resultaten van deze stellingen.

Figuur 5.2.5.1 *Ik durf mijn mening over de gijzeling te uiten...* (N = 25)

Verzoening

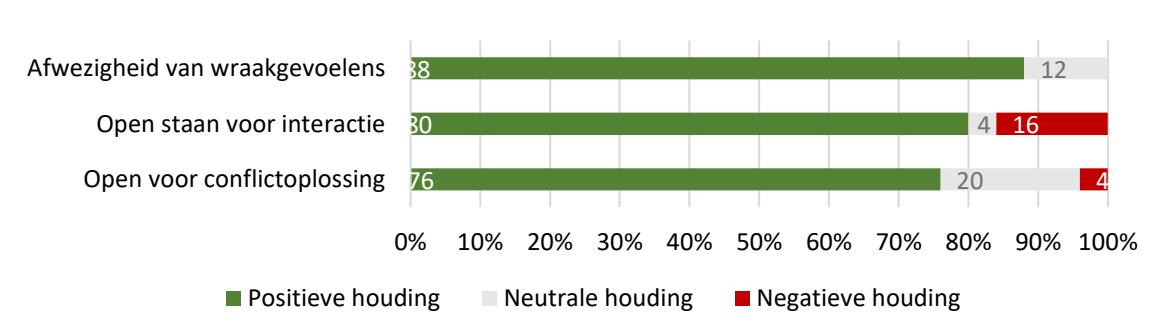
De RI-vragenlijst meet de bereidheid tot verzoening tussen gemeenschappen na schokkende gebeurtenissen. De RI brengt drie dimensies van verzoening in kaart: openheid voor interactie, afwezigheid van wraakgevoelens en bereidheid tot conflictoplossing. Zie Figuur 5.2.5.2 voor een overzicht van de uitkomsten.

Alle deelnemende naasten voelen zich onderdeel van de Nederlandse gemeenschap. Een kleine minderheid voelt zich eveneens onderdeel van de Molukse gemeenschap (ruim een op tien).

Uit de resultaten blijkt dat de overgrote meerderheid (bijna negen op de tien) van de deelnemers geen wraakgevoelens koestert jegens de Molukse gemeenschap. Een enkeling (4%) neemt hierin een neutrale houding in.

De overgrote meerderheid (vier op de vijf) van deelnemers staat positief tegenover het aangaan van contacten met de Molukse gemeenschap en ruim driekwart staat open voor het zoeken naar gezamenlijke oplossingen voor de gevolgen van de schoolgijzeling. Een zesde van de deelnemers heeft een negatieve houding tegenover het aangaan van contacten met de Molukse gemeenschap en een enkeling heeft een negatieve houding tegenover het zoeken naar conflictoplossingen.

Deelnemers die zich identificeren met de Nederlandse en Molukse gemeenschap rapporteren allen een afwezigheid van wraakgevoelens, staan open voor het aangaan van de interactie tussen de gemeenschappen en voor het zoeken naar gezamenlijke oplossingen.

Figuur 5.2.5.2 *Bereidheid tot verzoening gemeten met de RI.* (N = 25)

5.2.6 Conclusie

Bij vier op de tien naasten die deelnamen aan dit vragenlijstonderzoek (ouders, broers, zussen, kinderen, partners, niet-bloedverwanten) speelt de schoolgijzeling nog steeds een grote rol in hun huidige leven. Vooral voor deelnemende partners van voormalig gegijzelden (70% van deze partners) is dit het geval. Bijna de helft van alle deelnemende naasten (48%) ervaart de invloed van de gijzeling als uitsluitend negatief; en niemand van hen ervaart de invloed als uitsluitend positief.

De meerderheid van de deelnemende naasten (80%) is tevreden over de eigen kwaliteit van leven. Een kleine minderheid is ontevreden (4%). Ontevredenheid uit zich het vaakst op het gebied van psychische gezondheid (12%). De gemiddelde mentale gezondheidsscore van naasten ligt significant hoger dan die van gegijzelde leerlingen, wat erop wijst dat naasten hun mentale gezondheid als beter ervaren. De meerderheid van de deelnemende naasten is geen mantelzorger of ervaart weinig druk als mantelzorger; een minderheid (12%) ervaart matige tot hoge druk door mantelzorg aan hun gegijzelde.

Posttraumatische klachten komen onder de deelnemende naasten weinig voor; slechts een enkeling voldoet aan de criteria voor een vermoedelijke (complexe) PTSS. Drie deelnemers rapporteren beperkingen in het dagelijks functioneren als gevolg van posttraumatische klachten. Enkeligen hebben professionele hulp ontvangen, met overwegend positieve ervaringen.

De overgrote meerderheid van de deelnemende naasten heeft momenteel geen hulpbehoefte of ontvangt al ondersteuning. Een minderheid (16%) heeft een actuele behoefte aan ondersteuning, in de helft van de gevallen gerelateerd aan de schoolgijzeling.

De meeste naasten voelen zich gewaardeerd door hun dierbare (leerling of leraar, 88%), hun directe omgeving (familie, vrienden, burens, collega's) (76%) en door lotgenoten (60%). Waardering vanuit berichtgeving in de media of vanuit de overheid wordt zelden ervaren.

De meerderheid van de naasten toont bereidheid tot verzoening: zij staan open voor contact met de Molukse gemeenschap (80%) en voor het zoeken naar gezamenlijke oplossingen (76%) voor de verwerking van de schoolgijzeling. Wraakgevoelens zijn afwezig.

5.3 Perspectieven van oud-leraren

Deze paragraaf gaat in op de ervaringen van de leraren. Eén van deze drie leraren maakte de gijzelingsperiode vanuit de school mee, de andere twee docenten verbleven niet in de school tijdens de gijzelingsperiode.

5.3.1 De gijzeling en nasleep

De leraren blikken ambivalent terug op de gijzeling: ze herinneren zich zowel positieve als negatieve aspecten. Tijdens de gijzeling ervoeren enkele leraren – los van elkaar – een sterke onderlinge samenhang.

De gegijzelde leraar voelde zich tijdens de gijzeling in hoge mate verantwoordelijk, terwijl één van de andere leraren vooral een diep gevoel van machteloosheid ervoer. De situatie werd door deze twee deelnemers als sterk bedreigend ervaren en ze voelden zich boos en bang over wat er gebeurde. De gegijzelde leraar denkt nog regelmatig terug aan de schoolgijzeling, terwijl de overige, niet-gegijzelde collega's dat in veel mindere mate doen.

De deelnemers ervoeren in de nasleep veel boosheid over hetgeen was gebeurd. De mate van steun door de regering, hulpverleners, kerk, collega's, vrienden en familie liep uiteen van niet aanwezig tot in sterke mate voelbaar. Er werd steun geput uit collega's en de school(leiding), of uit familie. Steun van de gemeente werd als wisselend ervaren; een deelnemer ervoer deze wel, een andere niet.

Op de vraag of discriminatie werd ervaren, zijn de antwoorden verschillend. Eén deelnemer gaf aan dat het hebben van contacten en het brengen van bezoeken aan de Molukse wijk niet breed gewaardeerd werd. De andere deelnemers rapporteerden geen van dergelijke ervaringen.

5.3.2 Gevolgen van de gijzeling

De gijzeling had zowel een positieve als negatieve invloed op het verdere leven van de deelnemende leraren. Zo is gevraagd in hoeverre de leraren positieve persoonlijke veranderingen (posttraumatische groei) hebben ervaren. De antwoorden hierop wisselen; de één ervaart dit in kleine mate, twee anderen hebben dit enigszins of in grote mate gevoeld. De PTGI scores waren: 22, 30 en 36.

Elk van de deelnemende leraren is over het geheel genomen tevreden over hun huidige kwaliteit van leven. De huidige mentale gezondheid in de afgelopen vier weken is beoordeeld met de MHI-5. Deze vragenlijst meet over de afgelopen vier weken gevoelens van nervositeit, somberheid, kalmte, depressie en geluk. De schaal loopt van 0 tot 100. Hogere scores zijn gunstiger en duiden op de afwezigheid van angst- en stemmingsklachten. De MHI-5 scores waren: 72, 80 en 84. Er zijn geen indicaties van een huidige PTSS bij de deelnemende leraren, ze rapporteren allen weinig tot geen posttraumatische klachten.

5.3.3 Ervaringen met formele hulp en ondersteuning

Een aantal van de deelnemende leraren geeft aan dat er ervaring is geweest met hulpverlening, destijds. Een heeft zelf professionele hulp gehad, de twee andere deelnemers niet. Een leraar gaf aan dat er psychologische begeleiding was voor het onderwijsteam op school in het omgaan met fricties tussen gegijzelde en niet-gegijzelden. Ook zijn er ervaringen

geweest met lotgenotencontact en de huisarts die enigszins hebben geholpen als uitlaatklep en soms ter verduidelijking van de problematiek.

5.3.4 Erkenning

Eén leraar voelt zich erkend en gewaardeerd door de overheid en door de media; de twee anderen zijn hierover neutraal. Twee leraren voelen zich erkend en gewaardeerd door de samenleving; de derde is hierover neutraal. Alle deelnemers voelen zich erkend en gewaardeerd door hun oud-collega's, partners en/of dierbaren.

Alle deelnemende leraren durfden te praten over de gijzeling, hun mening te uiten en te delen met andere leerlingen en leraren.

5.3.5 Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Alle deelnemende leraren stonden positief tegenover interactie en tegenover het zoeken naar oplossingen met de Molukse gemeenschap, en ervoeren geen wraakgevoelens.

5.4 Perspectieven van niet-gegijzelde oud-leerling en leerlingen van Molukse komaf

Deze paragraaf gaat in op de vragenlijstresultaten van twee leerlingen van Molukse komaf die na aanvang van de gijzeling naar huis zijn gestuurd of thuis waren tijdens de gijzeling. Eén van hen heeft de volledige vragenlijst ingevuld, de andere leerling alleen de terugblik op de gijzeling. Daarnaast gaat de paragraaf in op de bevindingen van een niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde.

5.4.1 Gijzeling en nasleep

De twee deelnemende leerlingen van Molukse afkomst rapporteren dat ze zich tijdens de gijzeling onbegrepen en veroordeeld voelden. Ze omschrijven deze periode als 'beangstigend' en 'bedreigend'. Dezelfde gevoelens overheersten in de nasleep, in onverminderd hoge mate. Voor de overige vragen zijn er antwoorden van één deelnemende leerling.

De leerling die de vragenlijst volledig heeft ingevuld rapporteert zich in sterke mate gesteund te hebben gevoeld in de nasleep door gezin, familie en vrienden, maar heeft destijds geen steun ervaren van klasgenoten, de school(leiding) en onderwijzers, de gemeente, de regering en hulpverleners. Op school was er geen aandacht voor de gijzeling; er werd niet over gesproken in de klas of onderling met klasgenoten. De leerling miste aandacht vanuit de school.

Op de vraag of in de eerste periode na de gijzeling discriminatie is meegemaakt, gaf de leerling aan dat dit dikwijls het geval was, bijvoorbeeld door andere klasgenoten of oudere leerlingen uit het voortgezet onderwijs (van een andere school).

De niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde kenmerkte de gijzeling in termen als 'schaamte', 'spijt', 'spanning', 'frustratie' en 'onbegrip'. Het gezin van deze deelnemer kreeg jaren na de gijzeling te maken met bedreigingen, waaronder brandbommen die tegen het ouderlijk huis werden geplaatst. Deze leerling rapporteert zich niet of nauwelijks gesteund te hebben gevoeld tijdens de nasleep vanuit alle steunbronnen.

5.4.2 Gevolgen van de gijzeling

De gijzeling had zowel positieve als negatieve gevolgen voor de deelnemende leerling van Molukse afkomst die de vragenlijst volledig heeft ingevuld. Deze leerling rapporteert in sterke mate positieve persoonlijke veranderingen als gevolg van de ervaring (posttraumatische groei). De leerling is over het algemeen tevreden over de kwaliteit van leven. De leerling scoort relatief hoog op ervaren mentale gezondheid. Er zijn geen aanwijzingen voor posttraumatische stressstoornis.

De niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde is tevreden en ontevreden over de eigen algehele kwaliteit van leven. Deze leerling rapporteert weinig positieve persoonlijke veranderingen als gevolg van de schoolgijzeling. Er is een vermoedelijke indicatie van PTSS. De posttraumatische klachten hebben een matig tot grote invloed op het vermogen van de leerling om te werken en sociaal functioneren.

5.4.3 Hulp, steun en erkenning

De leerling van Molukse afkomst die de vragenlijst volledig heeft ingevuld voelde zich gesteund door de eigen partner, familiekring en door de samenleving in het algemeen. Deze leerling voelde zich niet erkend door de overheid en berichtgeving in de media, en was ambivalent over erkenning uit de samenleving en vanuit andere oud-klasgenoten. De leerling heeft geen ervaring met en geen behoefte aan formele hulp.

De niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde, heeft in het verleden traumagerichte therapie ontvangen. Deze behandeling heeft niet geholpen. De leerling heeft momenteel geen behoefte aan steun.

5.4.4 Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

De leerling van Molukse afkomst die de vragenlijst volledig heeft ingevuld durft binnen de Molukse gemeenschap over de gijzeling te praten en diens mening te delen, evenals met naasten en andere leerlingen. De deelnemer staat positief tegenover meer toenadering tussen de Nederlandse en Molukse gemeenschap. In een open vraag stelt de deelnemer voor in gesprek te gaan met vroegere klasgenoten, om elkaar te horen en te begrijpen wat de weerslag van de gijzeling was op eenieder. De leerling die nabij de school woonde voelt zich niet vrij over diens ervaringen te praten binnen de eigen gemeenschap.

6. Resultaten interviews

Hoofdstuk 6 bevat de resultaten van de interviews met: (1) voormalig gegijzelde leerlingen, (2) naasten, (3) oud-leraren, (4) één leerling van Molukse afkomst, (5) en overige perspectieven van omwonenden. Eerst worden de resultaten van de gegijzelde leerlingen in drie centrale thema's besproken: De context en gevolgen van de gijzeling, Begrip en onbegrip en Betekenisgeving.

6.1 Gegijzelde oud-leerlingen

6.1.1 Thema 1: De context en gevolgen van de gijzeling

In de interviews is stilgestaan bij de persoonlijke ervaringen van de gegijzelde leerlingen tijdens en na de gijzeling. Hoe beleefden zij deze ingrijpende gebeurtenis? Hoe werden zij opgevangen? Wat waren én zijn de gevolgen voor hun studie, werk en gezinsleven? De uiteenlopende antwoorden op deze vragen brachten steeds scherper in beeld welke gevolgen de gijzeling had en heeft, en in welke context deze zich afspeelden.

Gijzelervaringen

Verschillende leerlingen herinneren het zich nog haarscherp: op 23 mei 1977 kregen ze de schrik van hun leven toen gewapende mannen hun schoolgebouw binnendrongen. De plotselinge dreiging, de onzekerheid over wat er ging gebeuren en het gebrek aan controle maakten hen angstig. In de dagen die volgden, groeide bij velen de spanning. Samen met slaapgebrek, pijntjes en beginnende infecties ontstond er een gevoel van ongemak en machteloosheid. Een deelnemer blikt terug:

“Er had maar weinig hoeven te gebeuren of er was echt wat gebeurd. Die spanning voel je. ... Die vrijdag, volgens mij was het de laatste nacht, hebben wij luchtbedden gekregen. Toen dacht ik, we zijn er voorlopig nog niet uit. Want als je nachten op de grond ligt en je krijgt een luchtbed, dan zit je hier nog wel even. En ook naar de wc gaan ging onder begeleiding van zo iemand [een gijzelnemer]. Je voelt gewoon dat het niet oké is en dat het een benarde situatie is.”

De ervaringen waren niet voor iedereen hetzelfde. Sommige leerlingen bleven relatief kalm tijdens de gijzeling en ervoeren geen paniek. Enkelen namen een troostende of beschermende rol op zich. Hoewel de omstandigheden niet altijd prettig waren en de situatie best spannend was, ervoeren zij geen intense angst. Een deelnemer verwoordt dit gevoel als volgt:

“Ik vond het heel spannend, maar meer in uitdagende zin. Het was niet beangstigend.”

Voor de ene deelnemer werd de gijzeling gedomineerd door angst en onveiligheid, terwijl andere deelnemers de gebeurtenis vooral als spannend beleefden. Daartussen bevonden zich andere ervaringen, zoals het voelen van boosheid, verwarring of allerlei wisselende emoties.

Nasleepervaringen

Net zoals de gijzeling zelf op uiteenlopende manieren werd beleefd, verschilden ook de ervaringen in de periode erna per persoon. Het thuiskomen bij familie, de situatie in het dorp en op school voelden voor sommige leerlingen anders aan dan vóór de gijzeling. Voor andere deelnemers leek alles juist weer hetzelfde als voorheen. Terwijl de één de veranderingen als logisch of passend ervoer, waren die voor de ander juist verwarrend. En waar de één houvast ervoer in de continuïteit van het dagelijks leven, was dit voor de ander juist ongemakkelijk; het leven kon na zoiets ingrijpends toch niet zomaar weer doorgaan? Deze paragraaf beschrijft de ervaringen in de maanden direct na de gijzeling.

Ziekenhuis en thuiskomst

Na vier en vijf dagen kwam er voor de leerlingen een einde aan de gijzeling. Voor een aantal kinderen volgde eerst een ziekenhuisopname. Zij hadden tijd nodig om van ziekte of vermoeidheid te herstellen. Ze snakten doorgaans naar het moment waarop ze écht weer vrij waren. Voor klasgenoten die geen ziekenhuisopname nodig hadden, volgde de thuiskomst.

Diverse deelnemers herinneren zich het warme welkom van hun ouders, broertjes, zusjes, opa's en oma's. De blijdschap over de terugkeer overheerste in de gezinnen van diverse deelnemers.

Dorp en school

Deelnemers weten nog goed dat er in de weken na de gijzeling een ongewone sfeer in het dorp hing. De gijzeling had tot onrust en verdeeldheid geleid tussen sommige Bovensmildegers van Nederlandse en Molukse komaf. De gespannen sfeer kon onverwacht omslaan in boosheid en uitmonden in opstootjes of scheldpartijen. De veiligheidsmaatregelen die in de weken na de gijzeling werden ingevoerd vanwege de onrust, maakten dat Bovensmilde in die tijd wel “oorlogsgebied” leek.

“Wij leefden in een soort oorlogsgebied. Overal was marechaussee, je kon [het dorp] niet in, je kon er niet uit. Wij hebben een week bij mijn opa en oma geslapen omdat het niet veilig was in ons eigen dorp. Want de Molukkers die woonden daar en wij woonden daar. ... Die situatie vond ik misschien nog wel onveiliger dan de school[gijzeling] zelf.”

Ook herinneren deelnemers zich dat de situatie op school veranderd was. Lessen vonden plaats op een andere locatie, waar eveneens sprake was van spanning en beveiliging. Er werden veel schoolreisjes georganiseerd. Sommige deelnemers kijken positief op deze tijd terug; het was voor hen fijn om weer door te kunnen met het normale schoolritme en aan de extra uitjes hebben ze goede herinneringen overgehouden. Anderzijds herinneren de deelnemers zich ook dat de sfeer in de klas veranderde. Sommige kinderen leken vaker dan vóór de gijzeling boos, onrustig of verdrietig te zijn.

De deelnemende leerlingen benadrukken hoe de zichtbare veranderingen in het dorp en op school in schril contrast stonden met de manier waarop over de gijzeling werd gesproken. De forse aanwezigheid van politie en ME'ers en de onrust in de weken na de gijzeling

weerspiegelden de uitzonderlijke heftigheid van de gebeurtenis, terwijl men anderzijds deed alsof er niks gebeurd was.

“Ik vond het heel eng toen we weer naar school moesten. We moesten naar een noodgebouw in Assen. Daar werden we onder begeleiding heen gebracht met politie of ME om de school heen. Toen we eindelijk een nieuwe school kregen, kregen we er een groot hek omheen met prikkeldraad. Dat hek ging op slot als iedereen er was en pas open als we naar huis mochten.”

Ervaringen later in het leven

In de interviews blikten de leerlingen terug op de gevolgen van de gijzeling voor de verdere loop van hun leven. Deze paragraaf gaat in op hoe de deelnemers de jaren na de gijzeling hebben ervaren, tot op de dag van hun interview.

Welzijn

Voor sommige deelnemers verdween de gijzeling vrij snel naar de achtergrond. Zij hebben weinig last ervaren als gevolg van de gijzeling.

“Het heeft mij dingen gekost in mijn leven, maar terugkijkend heb ik daar relatief weinig last van. Er zijn momenten geweest dat ik liever wat opener en makkelijker was geweest en minder muren had gehad, maar dat is wat het is. ... Mijn kwaliteit van leven is er niet anders door geworden.”

Andere deelnemers noemen een grotere emotionele en sociale impact. Voor veel van hen is het, na zoveel jaren, nog steeds lastig om over de gijzeling en de gevolgen ervan te praten. Het onderwerp oprakelen roept zoveel pijn, angst, boosheid en verdriet op dat zwijgen soms de makkelijkste weg lijkt. Tegelijkertijd voelt dit vermijden van het gesprek voor deelnemers als een last; het leidt tot eenzaamheid of zelfs tot een schuldgevoel tegenover naasten.

Met betrekking tot de veranderingen sinds de gijzeling opperen deelnemers dat het verlies van controle destijds later in het leven heeft geleid tot een sterke behoefte om regie over situaties te willen houden. Het leidt ook tot het vermijden van situaties die gevoelens van onzekerheid en onveiligheid op kunnen roepen, zoals het reizen met het openbaar vervoer, het volgen van het nieuws, of het bezoeken van Bovensmilde.

“Ik kan niet zonder auto want in een bus ga ik niet zitten, in een trein ga ik niet zitten en in een taxi ga ik niet zitten. Doe ik gewoon niet. Ik ga nog liever lopend dan dat ik met een van die drie middelen moet.”

Sommige geïnterviewden noemen de invloed van de gijzeling op hun leven voor hen glashelder. Alleen al het zien van beelden die hen doen terugdenken aan het moeten zingen van ‘Van Agt, wij willen leven’, is onverdraaglijk. De spanning die zij destijds ervoeren bleef na afloop onverminderd aanwezig en uitte zich in hun latere leven door bijvoorbeeld voortdurende hyper-alertheid, schrikachtigheid en gespannenheid.

“Altijd nachtmerries, alert zijn, nog steeds. Gewoon continu aanstaan... altijd beducht op gevaar. Ik zit nu [tijdens het interview] ook te luisteren, wat er op de gang gebeurt, dat blijft.”

“Ik ben veel meer op mijn hoede. Ik stap nooit ontspannen een ruimte in. Ik ben altijd aan het focussen; waar kan ik eruit? Het is nooit ontspannen, het is een ‘way of life’ geworden. Ik doe het ongemerkt, maar ik ben er altijd mee bezig.”

De drang naar regie en controle zijn niet altijd voldoende om gevoelens van onveiligheid en spanning te voorkomen. Deze gevoelens kunnen op willekeurige momenten toch de kop opsteken; onder de douche, tijdens een ontmoeting op het werk of in een onverwachte situatie op straat. De (continue) spanning die sommige deelnemers rapporteren kan gepaard gaan met fysieke (stress)klachten, zoals spierspanningen, slaapproblemen en griepachtige verschijnselen.

Hoewel de gevolgen niet voor iedereen even zwaar zijn geweest, heeft een deel van de leerlingen chronisch emotioneel, fysiek en sociaal last van de gijzeling. Hun klachten fluctueerden over de tijd; in bepaalde fasen van hun leven hadden klachten de overhand, in andere perioden raakten ze meer op de achtergrond. Sommige leerlingen zijn gediagnosticeerd met posttraumatische stressstoornis (PTSS).

Studie en werk

Na het voltooien van de basisschool volgde het voortgezet onderwijs. Sommige deelnemers herinneren zich hoe ze de jaren hadden afgeteld; zij wilden het schoolleven zo snel mogelijk achter zich laten. Het was sinds de gijzeling voor hen lastig om geconcentreerd en gemotiveerd te blijven voor het schoolwerk en in de schoolse structuur mee te komen. Anderen liepen tijdens hun vervolgstudie tegen deze problemen aan en hadden grote moeite om een opleiding te starten of af te ronden. Dit gold niet voor iedereen; er zijn ook deelnemers die terugkijken op een fijne school- en studietijd.

Voor veel deelnemers volgde na de school of studie de stap naar het werkende leven. Sommige deelnemers zijn tevreden over hun loopbaan. Zij sluiten niet uit dat de gijzeling zelfs positieve effecten gehad kan hebben op het uitoefenen van hun werk of op de keuze voor hun vakgebied. Anderen zien naast de positieve effecten ook dat de gijzeling problematische sporen heeft achtergelaten. Voor sommige van hen is het lastig om door ziekte of vermoeidheid ten gevolge van de gijzeling altijd op 100% te functioneren. Het komt ook voor dat bepaalde omgevingen, zoals donkere ruimtes, een angst of spanning oproepen, waardoor het niet lukt het werk altijd goed uit te voeren. Werken was én is niet altijd makkelijk:

“Je moest eens weten hoe hard ik moet werken [door mijn klachten] om dit werk te doen. Ik vind het heel leuk werk, dus dat is het niet, maar ik vind het zwaar.”

Weer anderen ondervonden zulke ernstige fysieke of mentale klachten door de gijzeling dat zij gedeeltelijk of geheel moesten stoppen met werken of van baan moesten veranderen. Soms

ontstonden werkconflicten doordat betrokkenen moeite kregen met autoriteit of anderen niet meer konden vertrouwen.

“Die [gijzeling, red.] heeft een hele hoop stuk gemaakt. Ikzelf indirect door mijn gedrag. Als de gijzeling er niet was geweest, dan had ik nu een andere baan gehad. Dat durf ik wel te zeggen.”

Privéleven

Naarmate zij ouder werden, ontwikkelden de leerlingen een eigen leven en vonden zij hun weg in studie en werk. Sommige deelnemers leerden hun partner kennen. Dit kon een keerpunt zijn bij het omgaan met de gevolgen van de gijzeling. Waar de gijzeling vóór het ontmoeten van de partner – bewust of onbewust, direct of indirect – het leven bemoeilijkte, vonden deze deelnemers in hun partner een uitlaatklep en stabiele basis die nodig was bij het verwerken van de gijzeling. Andere deelnemers hadden echter grote moeite met het aangaan van relaties; de gijzeling had hun vermogen tot vertrouwen, hechting en het opbouwen van duurzame banden beschadigd.

Sommige leerlingen die gevoelens van onveiligheid hebben ervaren, droegen deze mee in hun latere rol als ouder. Hun bezorgdheid over de veiligheid van hun eigen kinderen beïnvloedde hun opvoedkeuzes en gedrag. Zo illustreert een deelnemer hoe de gijzeling doorwerkte in de beslissing over de schoolkeuze van haar kinderen:

“Ik had [voor mijn kinderen] een school die vrij stond uitgekozen, zodat deze aan alle kanten omsingeld zou kunnen worden [door het leger of politie] zodat mijn kinderen gered zouden kunnen worden. ... Dat was een manier waarop ik ermee omging. Constant als ik vrij was, was ik aan het monitoren dat er niks gek in de buurt van de school was.”

Omgaan met de gevolgen

Deelnemers vonden en vinden desondanks hun manieren om met de gevolgen om te gaan. Door de jaren heen hebben ze geleerd wat hen helpt in moeilijke momenten en wanneer steun vanuit de omgeving ontbreekt of niet voldoende is. Sommigen houden hun stress verborgen achter een kalme uitstraling, om te voorkomen dat anderen over iets gevoelig beginnen. Anderen vonden steun in het bezoeken van de schoollocatie of in de dempende werking van medicatie of middelen.

“Ik kan mijn hele verhaal doen, maar hij begrijpt dat niet. Dan doe ik het liever niet en hou ik het globaal. Dat beschermt ook een beetje mezelf doordat ik niet diep hoeft te gaan en vind ik prettig.”

Daarnaast zijn er leerlingen die aangeven dat het zich verdiepen in de geschiedenis en de perspectieven van de Molukse gemeenschap hen heeft geholpen bij het verwerken van de gijzeling. De kennis over de gebeurtenis bracht rust, heeft ideeën veranderd en veel vragen rondom de gijzeling beantwoord. Ook het aangaan van contact met de Molukse gemeenschap

heeft sommige deelnemers geholpen bij het verwerken van de gijzeling. Het contact verminderde gevoelens van wrok en onbegrip bij de deelnemers:

“Er kwam contact met de Molukse wijk en met Molukse bewoners. We luisterden naar elkaar, wilden elkaars verhalen en elkaars pijn horen. Niet iedereen hoor, maar een aantal mensen wel. ... Dat is een heel proces geweest, dat als je het daar met elkaar over kunt hebben en samen iets kan maken wat heel mooi is.”

6.1.2 Thema 2: Begrip en onbegrip

In thema 1 bleek dat de gijzeling op uiteenlopende manieren werd ervaren en leidde tot diverse gevolgen. Thema 2 richt zich op de wijze waarop de omgeving omging met de leerlingen tijdens de gijzeling, in de nasleep ervan en in de jaren daarna. Sommige handelingen vanuit de omgeving oogstten veel waardering onder de leerlingen, terwijl andere handelingen juist leidden tot een diep gevoel van miskennis. De resultaten uit dit thema schetsen een beeld van de invloed van deze handelingen op de verwerking van de schoolgijzeling.

Begrip en onbegrip tijdens de gijzeling en de nasleep

De eerste ervaringen met steun ontstonden tijdens de gijzeling. Veel deelnemers herinneren zich hoe hun leerkrachten voor hen klaarstonden. Er was veel respect voor de wijze waarop de meesters en juffen, ondanks hun eigen spanningen, steun en bescherming boden aan de kinderen die dat hard nodig hadden.

“Die leerkrachten hebben zo’n overlevingsdrang gehad om voor kinderen te zorgen. Zij hebben zich om ons bekommerd. Ik voelde me daar geborgen.”

De rol van thuis tijdens de nasleep

Na de gijzeling speelde het thuisfront een belangrijke rol in het gezien, gehoord en begrepen worden. Sommige leerlingen kwamen thuis in een omgeving waar, als daar behoefte aan was, ruimte was om over de gijzeling te praten. Er was begrip voor de emoties die ze als kind ervoeren. Deze leerlingen zien de open houding van hun ouders als een belangrijke basis voor de gezonde verwerking van de gijzeling. Andere leerlingen wilden hun normale leven zo snel mogelijk weer oppakken. Voor hen was het dagelijkse ritme een houvast om de gijzeling achter zich te laten. Een deelnemer zegt daarover:

“Ik weet nog wel dat ik de eerste weken soms niet kon slapen. Dan kwam ik beneden en had ik het over de gijzeling met mijn ouders. Dat was wel lekker, maar het ebde ook weg. Op een gegeven moment ging het normale leven zijn gang weer. We gingen weer naar school en hadden het er minder over.”

Voor andere deelnemers kwam het hervatten van het normale leven achteraf te snel. De gijzeling en daarmee gepaarde onveiligheid zat vers in hun geheugen, waardoor slapen lastig was en het leren op school niet goed meer lukte.

“Na de gijzeling heb ik een hele lange periode gehad dat ik mij alleen maar veilig voelde als ik speelgoedwapens onder mijn kussen had.”

Tegelijkertijd was praten over de ervaring niet altijd eenvoudig. Soms vonden gezinsleden niet de juiste woorden of de moed om het onderwerp aan te snijden. Soms wisten de kinderen zelf niet hoe ze erover moesten beginnen en of ze er eigenlijk wel over wilden praten. Doorgaan met het leven leek dan de enige optie, hoe verwarrend dat ook voelde.

“We praatten er thuis niet over, dus ik kon niet vertellen dat ik niet wilde dat anderen het wisten. Als ze dat wisten, dan werd ik daar boos over ... Het was niet iets wat open gecooïd kon worden. Dat had eigenlijk [wel] moeten gebeuren.”

Voor sommige deelnemers voelde het zwijgen alsof er geen ruimte was voor de weerslag die de gijzeling op hen had. Het zwijgen heeft hun verwerkingsproces negatief beïnvloed. Zij kregen het idee dat ze de schoolgijzeling maar snel moesten vergeten en dragen dat gevoel nog steeds met zich mee.

De rol van hulpverlening tijdens de nasleep

Veel deelnemers hebben het gevoel dat gepaste nazorg tijdens de nasleep ontbrak. Voor sommigen kwam de hulp überhaupt nauwelijks op gang, bijvoorbeeld omdat hun ouders vonden dat het niet nodig was. Anderen kregen wel hulp aangeboden, maar vonden deze onvoldoende afgestemd op hun behoeften als kind. Het gevoel nergens heen te kunnen of niet begrepen te worden door een hulpverlener, heeft bij veel deelnemers het idee versterkt dat hun leed als kind niet werd erkend.

“Toen ben ik naar [hulporganisatie] geweest maar dat vond ik helemaal niks. Ik moest tekenen en muziek maken. Ik hou niet van tekenen en muziek maken. Ik hou niet van in de belangstelling staan en iets moeten doen terwijl een ander naar mij kijkt. Dat vind ik heel vervelend, dus ik vond [de hulp] echt drama.”

Het kwam ook voor dat deelnemers destijds wél toegang hadden tot passende hulp die voorzag in hun behoeften. Ze blikken hier tevreden op terug:

“Bij ons thuis hebben we in die weken, maanden, eerste halfjaar daarna gesproken met maatschappelijk werkers. ... Ik weet precies met wie, daar heb ik leuke gesprekken mee gehad.”

Maatschappelijke miskenning tijdens de nasleep

Deelnemers vermoeden dat hun jonge leeftijd een grote rol speelde in het gebrek aan steun na de gijzeling. Thuis, op school en in de bredere maatschappij heerste de overtuiging dat de weerslag van zo'n gebeurtenis op kinderen beperkt zou zijn. Hierdoor voelden zij weinig erkenning en toegang tot hulp. Een schrijnend voorbeeld hiervan is het afdoen van de gijzeling als een “schoolreisje”. Vermoedelijk gebeurde dit met de beste intenties om kinderen en ouders

leed te besparen, maar volgens de leerlingen droeg het er juist aan bij dat de ernst van de gijzeling werd gebagatelliseerd.

“Ach het zijn maar kinderen, als je het er maar niet over hebt, zijn ze het zo weer vergeten. ... Zeg maar dat het een vervelend schoolreisje was.”

Een ander voorbeeld van ervaren miskenning was de financiële tegemoetkoming van 1000 gulden die de gegijzelde kinderen van de overheid kregen. Hoewel dit bedrag officieel bedoeld was als tegemoetkoming voor de geleden schade, voelde het voor velen als “zwijggeld”. Alsof een nieuwe fiets of speelgoedtrein het trauma moest verdoezelen. Dit wordt tot op de dag van het interview door diverse deelnemers als pijnlijk ervaren. Men wilde, volgens de deelnemers, niet onder ogen zien wat de gijzeling daadwerkelijk met de jonge kinderen had gedaan.

“Na de gijzeling zijn we allemaal afgescheept met 1.000 gulden. En klaar. Dan houd je je maar stil.”

“Een trauma kun je niet afkopen met geld.”

Een andere deelnemer vulde aan dat ook de afhandeling van de gijzeling meer op de kinderen had mogen worden afgestemd, bijvoorbeeld de overgang naar de nieuwe school:

“De school moet de ultieme veilige plek zijn waar je naartoe kan. De school is gewoon platgereden met pantserwagens. Er is daarna op geen enkele manier een soort van markering geweest van afscheid van het oude gebouw naar het nieuwe gebouw. Dat zou hebben geholpen, hoe moeilijk het ook was geweest.”

Hoewel er voldoende uitjes werden georganiseerd voor de kinderen, werden leuke tradities, zoals een schoolafscheid en het voetbaltoernooi, plots afgelast. Het voelde alsof over hun behoeften als kinderen heen werd gewalst, zonder dat ze zich hiertegen konden verdedigen. Bovendien, praten over de gijzeling gebeurde nauwelijks. Daarmee waren de gijzeling en de gevolgen voor de leerlingen zichtbaar en voelbaar, en tegelijk ontastbaar en onbespreekbaar. Deze tegenstrijdigheid leidde tot verdriet, frustratie en verwarring.

“Wat een aantal jongetjes diep raakte in die tijd was, we zouden kampioen met voetballen worden. Maar de competitie is vanwege de gijzeling niet uitgespeeld. Nou dan moet je bij elfjarige jongetjes komen.”

Andere tijdsgeest: Begrip voor de context van toen

De manier waarop de omgeving reageerde, steunend of afwijzend, beïnvloedde hoe leerlingen met de gijzeling omgingen. Tegelijkertijd spreken de deelnemers genuanceerd over de context waarin hun ervaringen plaatsvonden: de tijdgeest was toen anders. Hulpverlening was minder toegankelijk dan nu en de beschikbare ondersteuning sloot niet aan bij de gesloten of nuchtere cultuur van sommige Drentse gezinnen. Hoewel deelnemers oog hebben voor de tijd en plaats waarin hetgeen hen overkwam zich afspeelde, en begrip toonden voor de beperkingen in steun

en erkenning destijds, neemt dit besef niet weg dat zij zich vandaag de dag nog onbegrepen en miskend kunnen voelen.

Later in het leven

In de loop van hun leven hebben de deelnemende leerlingen zowel erkenning als miskenning ervaren. Sommigen vonden steun bij betekenisvolle anderen. De geboden hulp van de juiste mensen op de juiste momenten zorgde ervoor dat de ingrijpende herinneringen, de pijn en het verdriet van de gijzeling naar de achtergrond verdwenen. Andere deelnemers voelen zich tot op de dag van het interview onrechtvaardig behandeld door het gebrek aan erkenning voor hun leed. In deze paragraaf wordt ingegaan op de ervaringen rondom erkenning en miskenning in de loop van het leven en de gevolgen daarvan voor de getroffen.

Begrip en onbegrip in het werkende leven

Op het werk is er niet altijd ruimte voor de belemmeringen die sommige deelnemers hebben ten gevolge van de gijzeling. Zo geldt voor sommige deelnemers dat wanneer zij aangeven behoefte te hebben aan een verandering in rooster of werkomgeving waardoor spanningen zouden kunnen verminderen, hier niet direct begrip voor is. Dit leidt soms tot extra stress of draagt bij aan het gevoel niet serieus genomen te worden. Ook kan het zijn dat trauma-gerelateerde klachten zoals paniekaanvallen zorgen voor de wens tot extra ziekteverzuim, waar ook niet altijd ruimte voor wordt geboden:

“Ik voel me op mijn werk weleens aangevlogen. Dan komt alles op mij af en moet ik weg. Mijn werkgever geeft mij daar vrijheid in als ik zeg dat ik me niet lekker voel, maar het kost mij mijn vrije uren.”

Tegenover deze negatieve ervaringen beschrijven deelnemers ook situaties waarin collega's en leidinggevenden juist veel begrip tonen. Een simpel gebaar van een collega die een lastige taak overneemt. Een leidinggevende die ruimte biedt voor aanpassingen in het rooster. Het maakt voor veel deelnemers een groot verschil. In zo'n omgeving voelen de deelnemers zich gesteund en erkend, waardoor het werken prettig blijft.

“Doordat ik bij hun [collega's] zoveel begrip en ruimte kreeg, maakte het dat ik dingen durfde te doen. Als het niet lukt kan ik zonder problemen een stap terug doen en nemen ze het over. Dat maakt dat ik op mijn werk ontspannen ben.”

Hulpverleningservaringen later in het leven

In de hulpverlening die sommige deelnemers op latere leeftijd zochten, spelen ervaringen met (on)begrip een grote rol. Sommige deelnemers zochten op latere leeftijd hulp om hun klachten te verminderen. Voor sommigen vormde therapie een waardevolle steun: het verlichtte klachten en hielp bij het omgaan met pijnlijke emoties. Een andere deelnemer rapporteert dat het krijgen van een officiële diagnose, zoals PTSS als gevolg van de schoolgijzeling, helpend was. Het gaf niet alleen erkenning, maar ook herkenning. Het gaf woorden aan het jarenlang ervaren van negatieve gedachten en emoties.

“Ik liep nog net niet met een groot bord door de stad van, kijk eens wat ik heb [na het verkrijgen van een formele diagnose], maar ik was wel heel blij. Erkenning van dat het toch misschien iets anders is [wat er met me aan de hand is] dan alleen maar [de labels] druk, agressief en wild.”

Toch is de hulpverlening lang niet door iedereen positief ervaren. Lange wachttijden en onduidelijke procedures gaven sommige leerlingen het gevoel dat hun situatie niet serieus werd genomen. In gesprek met hulpverleners botsten zij soms op onbegrip; hulpverleners stapten te snel over de weerslag van de gijzeling heen. Dergelijke ervaringen ontmoedigen het aangaan en zoeken van hulpverlening, zelfs bij ernstige mentale klachten.

Sociale omgeving

Situaties van onbegrip hebben bij verscheidene leerlingen het gevoel versterkt dat de ernst van de gijzeling niet werd begrepen. Dit leidde er toe dat zij de herinneringen maar wegstopten of zich er voor schaamden. Het werd steeds lastiger om ruimte voor hun behoeften te vragen of om openlijk te praten over wat hen was overkomen. Sommige deelnemers konden deze belemmeringen op den duur deels loslaten, vaak door het begrip dat ze wél uit hun omgeving of juist door wildvreemden ontvingen. Wanneer zij voelden dat er ruimte was om hun ervaringen en gevoelens te delen, bracht dat verlichting. Bovendien bleek dat het openlijk bespreken van de gevolgen van de gijzeling niet alleen henzelf hielp, maar ook hun omgeving. Door uitleg te geven over bepaalde reacties of gedragingen, kregen anderen beter inzicht in de blijvende gevolgen van de gijzeling. Een begripvolle omgeving maakt een groot verschil:

“[Voorheen] mocht het je niets doen, mocht het niet besproken worden. Dat die ruimte er ineens was [om het erover te hebben] en het gevoel te krijgen van: oké, het mag iets met je doen – dat was heel bijzonder.”

Molukse gemeenschap

Hoewel deelnemers benadrukken dat zij de gijzelnemers niet gelijkstellen aan de gehele Molukse gemeenschap of aan individuele Molukse personen, benoemen deelnemers het ervaren van erkenning en miskenning in contact met de Molukse gemeenschap.

Voor sommige deelnemers overheerst het gevoel dat er onvoldoende erkenning is gekomen vanuit de Molukse gemeenschap voor de impact van de gijzeling op de gegijzelde kinderen. Veel deelnemers geven aan begrip te hebben voor de wens van Molukkers om in actie te komen vanwege de onprettige en onrechtvaardige behandeling van hun (voor)ouders door Nederland. Tegelijkertijd vinden ze het onverteerbaar dat de gijzelnemers kozen om jonge kinderen als middel te gebruiken. Gezien de Molukse afkomst van de gijzelnemers, hadden deze deelnemers gehoopt op meer gebaren van spijt en begrip uit de Molukse gemeenschap voor de gegijzelde leerlingen.

“Ik vind ook dat Nederlanders niet goed gehandeld hebben. Maar geeft dat het recht om ons te gijzelen? Dat [antwoord] mis ik.”

Voor de meeste deelnemers is het duidelijk dat de meerderheid van de Molukse gemeenschap de gijzelingsactie niet steunde. Toch raakt het een aantal van hen diep wanneer mensen met een Molukse achtergrond zich huns inziens onvoldoende van de gijzeling distantieëren. Dit roept een sterk gevoel van miskenning op. Vooral wanneer om genoegdoening of vergeving voor de gijzelnemers wordt gevraagd, terwijl de leerlingen nog met de gevolgen van de gijzeling kampen en ervaren dat aan hun leed geen recht wordt gedaan.

“Ik merk dat ik heel veel boosheid in me heb. Vooral op momenten dat nabestaanden van de kapers genoegdoening willen, excuses willen, geld willen. Dan denk ik, hallo, zij stapten met dat geweer de school en de trein in, wij niet.”

Andere deelnemers voelen juist erkenning en begrip vanuit de Molukse gemeenschap. Deze deelnemers verdiepten zich bijvoorbeeld in de historische context en gingen in gesprek met Molukse mensen. Deze gesprekken beantwoordden veel vragen en verminderden gevoelens van wrok en pijn. Hierdoor gingen sommige deelnemers anders aankijken tegen de gijzelingskwesie. Zij ontwikkelden een groeiend besef dat de gijzeling niet alleen slachtoffers en daders kent, maar ook twee gemeenschappen die zich sindsdien vaak onbegrepen hebben gevoeld. Dit inzicht werd een drijfveer om zowel de goede daden als het leed van alle betrokken partijen te erkennen.

“Ik heb nu contact met Molukse mensen en we hebben het er veel over. We hebben huiskamerfestivals gedaan. We hebben heel veel gedaan om elk verhaal aan te horen en ik merk dat mij dat geholpen heeft qua ontwikkeling en dat ik het gevoel heb dat mijn verhaal ertoe doet en gehoord mag worden.”

Overheid en gemeente

Veel deelnemers voelen zich om uiteenlopende redenen miskend door de Nederlandse overheid. Bovenaan staat het gevoel dat de overheid de ernst van de gijzeling onvoldoende naar buiten heeft gebracht. De leerlingen voelen zich in de steek gelaten doordat de overheid onvoldoende aandacht en steun bood bij de verwerking. Ook deelnemers die zelf weinig negatieve gevolgen van de gijzeling hebben ervaren, vinden soms dat de overheid tekort is geschoten. Zelfs bij deelnemers die aangeven dat de toenmalige overheid naar beste weten handelde, deed dit niets af aan hun standpunt.

“Dat leed wordt totaal onderschat door onze overheid en instanties. Dat doet mij zeer en raakt mij persoonlijk.”

Wat dit gebrek aan aandacht voor de schoolgijzeling des te pijnlijker maakt, is dat de overheid volgens diverse deelnemers een indirecte rol heeft gespeeld in het ontstaan van de gijzeling. De manier waarop de toenmalige Nederlandse overheid de Molukse gemeenschap behandelde, was een voedingsbodem voor de gijzelingsactie. Sommige deelnemers voelen zich de dupe van het falen door de overheid. Volgens hen had de overheid passende aandacht en ondersteuning moeten bieden.

“Als het zover moet komen dat kinderen de inzet worden van een politieke strijd, dan heeft de overheid al behoorlijk gefaald. Ze ... de Molukkers niet zo lang in de steek moeten laten; dan was dit allemaal niet nodig geweest.”

Niet alleen de landelijke overheid, maar ook de gemeente heeft teleurgesteld. Veel getroffen en hebben het gevoel er alleen voor te staan in hun zoektocht naar manieren om de gijzeling te verwerken. Zij ervaren weinig steun en betrokkenheid vanuit de gemeente bij het vormgeven van verwerkingsrituelen, het opzetten van initiatieven ter bevordering van verzoening tussen bevolkingsgroepen en het zoeken van hulp voor zichzelf of lotgenoten. Het ontbreekt niet alleen aan praktische ondersteuning, maar ook aan waardering voor de inzet van mensen die zich actief inspannen voor verwerking en verzoening, bijvoorbeeld door bij te dragen aan monumenten, Brink Baru⁶ of buurtbijeenkomsten.

“We [Bovensmildegers] zijn [in de jaren na de gijzeling] samen opgetrokken. Als wij dat niet gedaan hadden, was het [de sfeer en verbinding] nu in het dorp veel minder dan dat het nu is. De gemeente mag wel eens een dankbaarheid tonen dat wij dat gedaan hebben. Want we hebben totaal geen [hulp gehad], we moesten zelf draagvlak creëren om dit allemaal voor elkaar te krijgen. En ik vind het belachelijk dat daar niet serieus mee omgegaan wordt.”

6.1.3 Thema 3: Betekenisgeving

Thema 3 richt zich op de betekenis die deelnemers toekennen aan de schoolgijzeling en behandelt de rol die de gijzeling speelt in hun leven en in de maatschappij. Ook komt aan bod welke plaats de gijzeling in de toekomst zou kunnen innemen.

De maatschappelijke betekenis van de gijzeling

De deelnemers reflecteerden tijdens het interview op de betekenis en de rol van de gijzeling in de Nederlandse samenleving. Voor sommige deelnemers is het duidelijk: de gijzeling mag worden afgesloten. Ze is niet langer relevant en het ophalen van herinneringen helpt niet. Deze leerlingen kijken liever vooruit.

Voor andere deelnemers is de schoolgijzeling verre van verleden tijd. Zij koesteren juist de wens om de gijzeling meer onder de aandacht te brengen in de Nederlandse samenleving. Dat de schoolgijzeling niet is verankerd in het collectieve geheugen van alle Nederlanders, en zeker niet in dat van nieuwe generaties, ervaren zij als pijnlijk. Het geeft hen het gevoel dat de ernst van de gijzeling wordt onderschat. Daarnaast zien sommige deelnemers het als een gemiste kans: de gijzeling werpt licht op een belangrijk, vaak onderbelicht deel van de Nederlandse geschiedenis en geeft kleur aan deze geschiedenis. Daarbij dient de gijzeling volgens de deelnemers niet op zichzelf te staan; ze is onderdeel van het grotere verhaal van de KNIL-militairen en het koloniale verleden van Nederland. De gijzeling is een ingang, een

⁶ Brink Baru is een gemeenschappelijke, centrale ontmoetingsplek in Bovensmilde.

aanknopingspunt, om uit te leggen wat er destijds is gebeurd en hoe dit vandaag de dag nog doorwerkt.

“Op het moment dat je over relevante feiten in de Nederlandse geschiedenis praat, vind ik dat niet alleen het feit, maar ook de context bekend moet zijn...omdat je het hele verhaal moet weten.”

De persoonlijke betekenis van de gijzeling

Veel deelnemers hebben nagedacht over de invloed die de gijzeling op hun leven had, heeft en zal houden. Sommige deelnemers zien de gijzeling als bepalend voor wie zij zijn geworden, terwijl anderen de gebeurtenis zien als een afgesloten hoofdstuk. Voor veel deelnemers is het niet helder tot waar de invloed van de gijzeling strekte op hun leven; in hoeverre de persoonlijke, mentale en fysieke veranderingen door deze ingrijpende gebeurtenis bepalend zijn geweest voor hun levenskeuzes, carrièrekansen en levensgeluk. Die onzekerheid knaagt soms nog steeds:

“Wat had ik kunnen bereiken in mijn leven zonder die gijzeling?”

“Was ik een ander mens geweest zonder deze gebeurtenis?”

Sommige deelnemers beschouwen de gijzeling uitsluitend negatief. De ervaring heeft hun karakter beïnvloed; ze gaven aan geremder, geslotener of opvliegender te zijn geworden. De moeite die zij door de gijzeling ervoeren op diverse levensterreinen is tekenend voor het leven dat ze nu hebben en verwachten te leiden. Een leven van ‘gemiste kansen’ valt meermaals in de interviews, waarbij de belemmeringen in functioneren door de gijzeling aanvoelen als persoonlijke mislukkingen.

“Ik heb in mijn leven veel kansen gemist, of dingen gehad die fout liepen die mogelijk niet waren gebeurd als ik de gijzeling niet had meegemaakt.”

“Als je het maatschappelijk gaat bekijken, ben ik total failure, dat is gewoon zo. Daar kan je lang en breed over praten, kan je verzachtende omstandigheden [voor aandragen], maar puur sec bekeken, is dat zo.”

De gijzeling beïnvloedde niet alleen de levensloop van sommige deelnemers. Het raakte ook hun identiteit, eigenwaarde of soms hun hele gezin; een gevolg dat zij tot op de dag van vandaag meedragen.

“Ik denk dat de impact veel groter is dan vier dagen gevangen zitten. [De gevolgen zijn] als een gegooide steen in het water, het rimpelt nog steeds door.”

Andere deelnemers karakteriseren zich door het Engelse gezegde ‘Bent but not broken’. Het lukte hen om ondanks de klachten en moeilijke omstandigheden manieren te vinden om te functioneren. Zij hebben, tot op zekere hoogte, de chronische klachten geaccepteerd en hun

leven aangepast om met de belemmeringen om te gaan. Zij willen niet door de gijzeling en hun klachten gedefinieerd worden:

“Dat alerte, dat hoort bij mij, dat krijg ik niet meer weg. Dat ik slecht kan ontspannen, hoort ook bij mij; daar moet ik mijn weg in vinden. Maar om er elke ochtend mee op te staan en ermee naar bed te gaan – nee, dat weiger ik. Dat laat ik niet toe.”

Voor een andere groep leerlingen heeft de gijzeling überhaupt nauwelijks een plaats in hun leven. Zij hebben de gebeurtenis snel achter zich gelaten en ervaren geen blijvende gevolgen. Voor hen was de gijzeling één van vele gebeurtenissen die vormend zijn geweest in hun leven.

“Het speelt niet zo’n grote rol in mijn leven. Als ik hoor van anderen die trauma’s hebben en die nu nog ermee worstelen, dat herken ik dat helemaal niet.”

Tot slot zijn er deelnemers die een positief effect van de gijzeling op hun leven zien. De gijzeling wordt gebruikt als inspiratiebron, men voelt zich bijvoorbeeld geroepen zich in te zetten voor kwetsbare kinderen. De gemeenschappelijke ervaringen zorgen daarnaast voor verbondenheid met lotgenoten. Sommigen putten daar uit. Door de (gevolgen van de) schoolgijzeling te overwinnen, zijn bepaalde goede eigenschappen versterkt en voelden zij zich krachtiger:

“Ik heb ontdekt dat ik heel sterk ben.”

6.2 Naasten

In deze paragraaf worden de interviewresultaten beschreven van deelnemende naasten van voormalig gegijzelden. De focus lag op hun eigen ervaringen in relatie tot de gijzeling, en op de directe gevolgen daarvan en hun behoeften nadien. Daarnaast wordt stilgestaan bij hoe zij de gevolgen van de gijzeling op hun familielid zagen, en hoe de gevolgen op hun familielid doorwerkten in hun eigen leven.

6.2.1 Ervaringen tijdens de gijzeling

Ouders, broers en zussen van wie een familielid werd gegijzeld, herinneren zich de schoolgijzeling nog levendig. Met het bericht dat er een school gegijzeld was, werd ook snel duidelijk dat het om de school van hun kind, broertje of zusje ging. Sommige deelnemers vertellen hoe ze op weg naar huis merkten dat het dorp gebarricadeerd was. Eenmaal thuis braken er spannende dagen aan, die in het teken stonden van wachten en hopen.

“Je zit in een roes. Je zit constant aan de kinderen te denken. Je leeft daarin en meer doe je niet. Je doet het gewoon.”

Voor ouders draaiden deze dagen om het zoeken naar informatie en het hopen op het weerzien met hun kind. Als het had gekund, hadden ze hun kind eigenhandig bevrijd. Soms

werden ze omringd door familie en vrienden, of zochten ze het contact op met andere ouders van gegijzelde kinderen. Samen wachtten zij op nieuws. Hoewel deze bijeenkomsten niet altijd ordelijk of ontspannen verliepen, voorzagen ze in een behoefte aan gesprek en informatie.

Op sommige broers en zussen maakten de gijzeling in het dorp en de situatie thuis een diepe indruk. Zij waren in die tijd zelf ook jong. Ze beschrijven hoe de sfeer in het dorp en de emoties van hun ouders zwaar op hen drukten. Eén broer vertelt hoe hij, ondanks zijn eigen jonge leeftijd, zich verantwoordelijk voelde om te helpen in het huishouden en zijn bezorgde en emotionele ouders bij te staan:

“Mijn ouders zaten continu in dat opvangcentrum. Als oudste kind zorg je dat er te eten was als mijn ouders even thuiskwamen. Dat de boel blijft draaien. Die knop gaat om en je doet wat er moet gebeuren, zonder er bij stil te staan, zonder het goed door te laten dringen. Wat je wel krijgt, is dat je ontzettend kwaad wordt. Dat gevoel haal ik zo weer naar voren.”

Het moment waarop duidelijk werd dat de kinderen zouden worden bevrijd, bracht enorme opluchting en blijdschap. Ouders, broers en zussen keken uit naar het moment waarop ze hun familielid weer zouden terugzien. Toen de gegijzelde kinderen daadwerkelijk weer thuiskwamen, overheerste in veel gezinnen de blijdschap. Het simpele feit dat het kind weer aan tafel zat, deed goed.

“Ik ben nog nooit zo gelukkig geweest.”

6.2.2 Ervaringen tijdens de nasleep

Na terugkomst merkte een ouder al snel op dat het gegijzelde kind vooral behoefte had aan een vertrouwd ritme. Als het nodig was, werd er een gesprek mogelijk gemaakt, maar eigenlijk leek het herstellen van het dagelijks leven het belangrijkste dat gedaan kon worden.

“De kinderen waren er heel open over. Het kwam zo af en toe ter sprake en dan vertelden ze weer een of ander detail van wat zich daar afgespeeld had in die klaslokalen. Dat ging allemaal best relaxed.”

Andere ouders zagen dat er tussen hun kinderen veel verschil was in hoe de gijzeling verwerkt werd. Dat riep vragen op of ze voldoende recht hebben gedaan aan alle manieren waarop hun kinderen de gijzeling konden verwerken. Hebben zij de juiste (steunende) omgeving geboden aan hun kinderen? Was het doorgaan met leven en het oppakken van het ritme, wat toen zo voor de hand lag, achteraf wel een goede keuze?

“Als je terugkijkt, hebben we het niet goed gedaan. Toen wel, toen wisten we niet beter. Iedereen had het er zo over. We hebben geprobeerd het zo goed mogelijk te doen.”

Ouders herinneren zich niet altijd meer hoe ze net na de bevrijding met hun eigen opgekropte spanning zijn omgegaan. Sommige ouders weten nog dat ze gesprekken met hulpverleners

hebben gevoerd, maar die ervoeren ze niet altijd als helpend. Uiteindelijk was het weerzien met de kinderen het allerbelangrijkst. Daarmee verschoof de aandacht naar het waarborgen van de stabiliteit en het gezinsinkomen. Eigen gevoelens schoven naar de achtergrond.

“Je bent er voor de kinderen. Je drukt jezelf weg. Je moet verder, je moet er niet over praten. De kinderen zijn weer thuis. Komt allemaal wel weer goed.”

6.2.3 Directe gevolgen van de gijzeling voor naasten

Sommige ouders, broers en zussen van voormalig gegijzelden – die de gijzeling van buiten de school hebben meegemaakt – hebben emotioneel last gehad van de schoolgijzeling. Zij moesten als ouder of kind ook de ingrijpende periode een plekje geven. Een ouder benoemt de boosheid die hij lange tijd heeft gevoeld. Het moeten leven in onzekerheid over het lot van je kind, door toedoen van anderen, voelde zeer onrechtvaardig. Nog altijd is het voor hem pijnlijk en verdrietig om terug te denken aan of te spreken over deze periode. Ook andere ouders geven aan dat de pijn, boosheid en verdriet nooit volledig verdwenen. Toch geven deze ouders aan dat ze deze gevoelens vaak wel een plek hebben kunnen geven, waardoor ze het dagelijks leven niet meer verstoren. Daar waar klachten niet meer weggaan worden ze onderdeel van het leven; een wond die niet weggaat, maar waarmee met voorzichtigheid goed doorgeleefd kan worden.

“Natuurlijk heeft het mij toen getroffen, maar we zijn nu veertig jaar verder en je leven gaat door.”

Veel naasten geven aan dat de negatieve emoties door de gijzeling hun leven of levensgeluk niet blijvend hebben beheerst. In de loop der tijd kregen deze gevoelens door open gesprekken met familie en vrienden, een plek. De emoties vervaagden en de gijzeling liet geen blijvend stempel achter, al komen de emoties af en toe weer boven.

“Er zijn momenten dat je [de gijzelperiode] herleeft. Als er iets vergelijkbaars op televisie is, of wanneer het hele verhaal weer opgerakeld wordt, dan zie je de beelden weer en schiet je vol.”

“Het gaat nooit weg, maar het gevoel wordt steeds minder. Soms komt alles weer boven.”

Andere naasten rapporteren er nog wel meer emotionele last van te hebben en de gebeurtenis niet te hebben verwerkt. Een geïnterviewde broer geeft aan dat beelden van gijzelingen of kinderleed hem nog steeds aangrijpen. Hij merkt op dat hij de gijzeling nooit écht kan laten rusten. De negatieve gevoelens rondom de gijzeling spelen nog steeds en erover praten is moeilijk en confronterend. Groepsgesprekken en therapie leverden deze naaste onvoldoende op. Een ouder deelt dat zij net na de gijzeling het gevoel had in de steek gelaten te zijn doordat een hulpverlener die beloofd had terug te komen, nooit terugkwam.

Het is als naaste soms moeilijk de persoonlijke gevolgen van de gijzeling aan anderen toe te geven. Zij beschouwen hun eigen ervaringen als ondergeschikt aan die van de gegijzelden. In hun ogen hebben de gegijzelden iets veel ingrijpenders meegemaakt. Het volgende citaat weerspiegelt dit gevoel van schaamte.

“Ik schaam me ervoor dat het me zo raakt. Dan denk je: stel je niet aan, het is al zo lang geleden. En wat moeten die mensen die erin gezeten hebben dan wel niet voelen?”

6.2.4 Door de ogen van: gevolgen van de gijzeling voor voormalig gegijzelden volgens naasten

In interviews reflecteerden naasten op de gevolgen van de schoolgijzeling op hun destijds gegijzelde familielid. Een ouder vertelt dat zijn kind na de gijzeling het normale leven makkelijk oppakte. Ook anderen rapporteren dat de gijzeling nauwelijks sporen heeft achtergelaten. Als er al nadelige gevolgen waren, verdwenen deze mettertijd.

Er waren ook deelnemers die daarentegen merkten dat de gijzeling hun kind had veranderd. Een zus vertelt dat de gegijzelde zich na de gijzeling sneller eenzaam, verlaten of onbegrepen leek te voelen. Voor ouders, broers en zussen was het pijnlijk te zien hoe hun gegijzelde gezinslid had geleden. Voor ouders in het bijzonder; dat ze hun kind niet hadden kunnen beschermen.

“Dat vergeet ik nooit, hoe erg ik dat vond.”

Later in het leven werd de invloed van de gijzeling bij enkele voormalig gegijzelden uitgesproken. Een naaste beschrijft hoe de voormalig gegijzelde kampt met paniecreacties en concentratieproblemen. Of dat met zekerheid te relateren is aan de schoolgijzeling, kan de naaste niet zeggen. Anderen beschrijven dat op latere leeftijd therapie nodig was voor hun voormalig gegijzelde kind, broer of zus.

Ook voor sommige partners werd al vroeg duidelijk dat hun geliefde de gebeurtenis niet volledig had verwerkt. Ze zagen tekenen van verminderde energie, onrust of aanhoudende alertheid. Andere partners signaleren sociale problemen, zoals moeite met autoriteit of verantwoordelijkheid. Vaak wordt opgemerkt door partners en kinderen van gegijzelden dat wanneer de gijzelingsdatum nadert, negatieve emoties zoals prikkelbaarheid, verdriet of onrust de kop opsteken.

“Hij werd emotioneler wanneer de datum dichterbij kwam. Later begon het te dagen waar dat vandaan kwam.”

“Elke keer rond de datum ... kan ik merken dat hij in een compleet andere stemming is. Daar moeten we echt rekening mee houden.”

Partners van voormalig gegijzelden die kampen met problemen door de gijzeling op hun geliefde, hadden hem of haar graag beter gegund. Ze zien dat hun dierbare niet uit het leven heeft kunnen halen wat er mogelijk in zat.

“Het lukt niet, hij kan geen kant op. Al dat talent en al die passie, kunnen nergens heen.”

Voor de kinderen van gegijzelden valt de geslotenheid op van hun ouder over de schoolgijzeling. Eén dochter vertelde dat ze vroeger merkte dat er iets in het leven van haar ouder was gebeurd, maar wat precies? Dat werd niet duidelijk. Pas toen er meer maatschappelijke aandacht voor de gijzeling kwam, werd haar ouder opener. Terugkijkend is het een zwaar besef dat haar ouder dit lange tijd alleen heeft gedragen.

“Als kind vroeg ik er wel eens naar, maar dan kreeg ik alsnog niet veel informatie. Het bleef een dichte deur. (...) Nu is er meer gesprek mogelijk. Ik vind het fijn dat ze er nu over kan praten en dat ze ook weer dat stapje door kan. Dat ze niet blijft vastzitten.”

6.2.5 Leven met: indirecte gevolgen van de gijzeling voor naasten

Na het verlaten van het ouderlijk huis en het aangaan van relaties waren het vaak de partners die het dichtst bij de gegijzelden kwamen te staan. Zij wonen doorgaans al jarenlang samen, hebben een langdurige relatie opgebouwd en zijn samen door het leven gegroeid. In veel gevallen zijn binnen deze relaties ook kinderen geboren, die opgroeiden in een gezin waarin de ervaring van de gijzeling op de achtergrond meespeelde. Hieronder blikken we terug op het samenleven met een gegijzelde, vanuit het perspectief van partners én kinderen.

Diverse partners geven aan dat de gijzeling onderdeel is van hun leven en relatie. Doorgaans wordt dit door partners niet als problematisch ervaren. Zij staan naast hun geliefde en zien in de relatie ook voldoende ruimte voor zichzelf weggelegd. Een aantal partners en kinderen benoemt dat de sfeer in huis gespannen of negatief kan zijn wanneer de emoties rondom de gijzeling oplopen. Dit neemt echter niet weg dat deelnemende kinderen ook aangeven goede herinneringen te hebben aan hun jeugd en positieve kanten van hun ouder zien.

Sommige partners moesten hun levensverwachtingen bijstellen; hun leven verliep anders dan gehoopt. Door de gevolgen van de gijzeling voor hun geliefde, moest er (mantel)zorg geboden worden. Wanneer gegijzelden op werk uitvielen door klachten, leidde dat in het gezin tot financiële druk. Een aantal partners werden kostwinnaars; ze moesten noodgedwongen extra werken of zuinig leven. De klachten beïnvloedden ook het gezinsleven: vakanties en uitjes kregen een andere vorm, en toekomstplannen, zoals het stichten van een gezin, werden gekleurd door de gijzelervaringen van hun partner. Sommige deelnemende partners benoemen hoe vriendschappen verwaterden. Een ander uit haar zorgen over de toekomst, gezien de blijvende impact van de gijzeling.

“Hoe is hij later, als hij heel oud is?”

Tenslotte zijn er naasten die aangeven dat de gijzeling ook mooie dingen in het leven van hun geliefde teweeg heeft gebracht, zoals wanneer voormalig gegijzelde partners hun ervaringen inzetten voor maatschappelijk nut.

“Veel dingen hebben een negatieve maar ook een positieve kant.”

Sommige geïnterviewde kinderen van gegijzelden geven aan dat de gijzeling hun ouder altijd zal achtervolgen. Zij zien dat hun ouder fysiek beperkter is, of een voortdurende alertheid heeft. Dat werken niet altijd meer lukt. Ze zien het ook in de kleine dagelijkse dingen, zoals een potje voetbal. Het is moeilijk te zien dat je ouder niet kan doen waar hij of zij van houdt of goed in is. Als kind is het soms confronterend om te realiseren dat je eigenlijk niet weet hoe het is om een volledig gezonde ouder te hebben:

“Vanaf sinds ik het me kan herinneren hebben we het financieel best moeilijk gehad omdat mijn pa was afgekeurd. We vermoeden dat [de afkeuring] met de gijzeling te maken heeft. En als wij een keertje wilden sporten of zoiets, dan was dat lichamelijk heel moeilijk voor hem. Wij denken dat ook dat door de gijzeling komt.”

6.2.6 Verwerken van de gijzeling

In de nasleep van de gijzeling was er twijfel over of thuis wel voldoende werd ingespeeld op de behoeften van het gegijzelde kind. Eén van de broers/zussen reflecteert dat het gegeven begrip en het gewenste begrip niet echt met elkaar in lijn leken.

“Je kreeg alles, maar niet de woorden of de steun en de liefde... die waren er bij ons thuis niet op die manier.”

Verder werd door naasten destijds nazorg gemist, niet alleen voor de gegijzelden, ook voor hun families en andere betrokkenen.

Later in het leven wijzen de partners op het belang van praten voor de verwerking van de gijzeling, wijzen de partners op de rol van gesprek. In sommige relaties wordt openlijk over de gebeurtenis gesproken; in andere is die behoefte overigens minder aanwezig. Naast erover praten in de relaties observeerden de geïnterviewde partners diverse andere bronnen die bijdroegen aan het verwerkingsproces. Sommigen zagen dat hun gegijzelde veel baat had bij een hulpverleningstraject. Andere partners zagen dat verbinding met lotgenoten en het oprichten van het herdenkingsmonument hun gegijzelde goed deden.

Een aantal kinderen ziet eveneens dat lotgenotencontact hun ouders goed heeft gedaan. Het horen en delen van dezelfde ervaringen roepen herkenning en veiligheid op. Een naaste suggereert dat het mogelijk voor haar ouder prettiger is om te praten met lotgenoten, dan met gezinsleden die verder van de gebeurtenis afstaan.

“Misschien is het voor haar makkelijker met lotgenoten te praten. Die weten hoe die school eruitzag, wat er gebeurd is en kunnen meer mee in het verhaal dan ik.”

Enkele kinderen van gegijzelden geven aan dat zij graag zouden bijdragen aan de verwerking van hun ouder, of blij zijn dat ze dit in het verleden hebben kunnen doen. Ze gunnen hun ouder het beste en willen meer begrijpen van hun levensgeschiedenis. Tegelijkertijd is het zoeken hoe dit het beste kan. Zo noemde een dochter dat ze haar ouder gunt dit trauma niet alleen te hoeven dragen, maar is ze ook heel voorzichtig in het aansnijden van het onderwerp omdat het zo'n kwetsbaar thema is.

6.2.7 Omgaan met de klachten van een dierbare

Voor het omgaan met de klachten van hun partner, noemen sommige partners hun werk als een belangrijke steunbron. Gesprekken met collega's bieden ruimte voor het uiten van gevoelens, zorgen en ontwikkelingen die samenhangen met de schoolgijzeling. Werk zorgt daarnaast voor afleiding en draagt bij aan het gevoel van eigenwaarde.

“Ik heb mijn draai gevonden in mijn werk, voel me daar prettig bij en verdien er mijn geld mee. Dat is voor mij een beloning en erkenning.”

Andere partners deden informatie op over de schoolgijzeling via het internet of door samen met de partner fotoboeken van vroeger in te duiken. Deze informatie gaf duiding aan de gebeurtenis en versterkte de onderlinge verbinding met de voormalig gegijzelde.

Voor andere partners hielp hun optimistische en nuchtere instelling bij het omgaan met moeilijke tijden en uitdagingen door de schoolgijzeling. Het hielp te relativeren en de blik op de toekomst te richten. Soms kwam deze nuchtere blik van hun voormalig gegijzelde partner.

“Dat hij er nogal nuchter mee omgaat, is geruststellend, dus dat steunt wel.”

Tot slot geven enkele partners aan dat er in het gezin bewust aandacht aan de gebeurtenis wordt gegeven. Zo noemt één partner dat zij als gezin jaarlijks bij de gijzeling stilstaan. Door ook met de kinderen te delen wat er destijds gebeurd is, wordt begrip gecreëerd voor de gevolgen van de gebeurtenis op het gegijzelde familielid en de consequenties die dat kan hebben voor het hele gezin.

“Wat wij heel lang hebben gedaan is de schoolgijzeling herdenken. Dat doen we met z'n tweetjes, of met de kinderen.”

Wat betreft het eigen begrip en de verwerking van de weerslag die de gijzeling op het gezin had, vertelde één kind van een gegijzelde ouder dat het hielp om informatie over de schoolgijzeling te zoeken. Stukje bij beetje werd duidelijker wat er precies was gebeurd en waarom dit zulke grote gevolgen had.

Ook het vinden van herkenning in gesprekken met lotgenoten hielp bij het begrijpen van de weerslag van de schoolgijzeling op hun ouder. Een deelnemer vertelt dat het helpend was dat zijn ouders altijd open zijn geweest over de gebeurtenis. Dit hielp te begrijpen waar bepaalde

reacties van gezinsleden vandaan kwamen. Andere naasten geven aan dat over de gijzeling en leed dat het heeft gebracht niet open gepraat kan worden.

6.2.8 Betekenisgeving

Voor veel partners is de gijzeling verweven met hun leven en is bepalend voor de relatie met hun gegijzelde. Sommigen benadrukten juist de positieve kracht van het samen omgaan met de gevolgen en het gezamenlijk werken aan herstel. Door moeilijke ervaringen bespreekbaar te maken en elkaars pijn te (h)erkennen, konden zij elkaar tot steun zijn en groeide hun relatie in diepgang.

“Soms laait het bij mij op, soms bij hem. Hoe verwerk je het? Samen groei je daarin en hebben we een weg gevonden. Voor ons heeft dat goed uitgekapt.”

Andere partners vertelden dat de gijzeling en de gevolgen daarvan hun rechtvaardigheidsgevoel aanwakkerden. De gijzeling werkte als een katalysator in de behoefte om bij te dragen aan verzoening en verbinding en aan het welzijn van alle betrokken partijen. De gijzeling heeft daardoor geleid tot bijzondere contacten en mooie projecten, waar de partners soms onderdeel van konden zijn.

“In zekere zin is het een litteken en aan de andere kant is het een verrijking.”

Voor sommige kinderen van gegijzelden is de schoolgijzeling niet weg te denken vanwege de gevolgen die het op hun ouder heeft (gehad).

“Ik zie dagelijks de impact die het op mensen heeft.”

6.2.9 Erkenning

Sommige ouders van gegijzelden missen erkenning voor de pijn die zij voelen als gevolg van de gijzeling. Andere ouders geven aan dat ze een goed en gelukkig leven hebben en geen klachten ervaren, waardoor de behoefte aan erkenning niet of nauwelijks bij hen speelt.

De meningen over de Molukse gemeenschap zijn verdeeld. Een ouder stelt dat als na de gijzeling meer spijtbetuiging was gevoeld, dit had kunnen helpen met het verwerken van de gijzeling. Een andere ouder stelt juist dat er erkenning in de breedte – aan alle betrokkenen zoals de Molukse gemeenschap, ontbreekt.

“Waarom zou ik meer erkenning willen hebben? Ik bedoel, natuurlijk is dit een ongelooflijke stomme streek geweest. Maar daarna heb ik, net als veel anderen in het dorp, begrepen hoe ontzettend slecht de Molukkers behandeld zijn. (...) Maar ik heb makkelijk praten; ik heb nergens last van en andere mensen wel.”

Ook broers en zussen van getroffenen hebben wisselende ervaringen met en behoeften aan erkenning en begrip.

Een aantal naasten geeft aan dat het pijnlijk is te zien dat symbolische betekenisvolle objecten als een herdenkingsmonument verwaarloosd worden. Daarmee wordt volgens naasten geen recht gedaan aan de weerslag op hen en hun gegijzelden.

‘Het monument is helaas stuk. Dat is doodzonde. Het [herdenken] verdient iets moois, wat lange tijd standhoudt en recht doet aan iedereen.’

Voor sommige partners is het moeilijk te verdragen wanneer anderen zoeken naar rechtvaardiging of begrip voor de gijzeling. Anderen zoeken naar meer begrip en aandacht voor alle perspectieven van betrokkenen.

Tegelijkertijd ervaren naasten soms dat ook zij, als partner van, op hun mening over de gijzeling worden aangekeken. Het uitspreken van een visie op de gijzeling leidde soms openlijk tot onbegrip, en dat werd als vervelend of eenzaam ervaren.

Andere naasten vertelden dat baanverlies als gevolg van klachten door de gijzeling hen verstrikte in een complex web van regels en voorwaarden. Deze bureaucratische wirwar werd niet ervaren als steun of erkenning voor het geleden leed, maar juist als een bevestiging dat hun situatie onvoldoende werd gezien of begrepen.

“Je moet van alles en er moet van alles vanuit de maatschappij, vanuit de overheid. Dus aan alle kanten zit je vast.”

Tot slot gaf de overgrote meerderheid van naasten aan zelf geen behoefte te hebben aan erkenning voor hun rol als naaste. Voor hen staat de publieke erkenning van het leed dat hun voormalig gegijzelde dierbare heeft doorgemaakt voorop.

“Ik vind erkenning voor mijn ouder heel belangrijk.”

6.3 Perspectieven oud-leraren

Drie leraren zijn geïnterviewd. Eén van hen was gegijzeld, twee anderen maakten de gijzeling buiten de school als collega's mee. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op hun ervaringen rondom de gijzeling, de weerslag ervan op hun leven en hun visie op de betekenis van deze gebeurtenis.

6.3.1 Ervaringen tijdens de gijzeling

Eén van de leraren maakte de gijzeling vanuit de school mee. Het onverwachte karakter van de inval en de voornemens van de gijzelnemers brachten spanning teweeg.

“Wat gebeurt hier en hoe loopt dit af?”

De gijzeling raakte deze leraar niet alleen persoonlijk, maar ook professioneel. De verantwoordelijkheid voor de veiligheid van de kinderen en voor de ouders buiten de school was groot. In korte tijd moesten moeilijke scenario's worden uitgedacht. Wat te doen als de kinderen in levensgevaar komen? De geïnterviewde sprak over de noodzaak om op een respectvolle manier contact te houden met de gijzelnemers, om de rust te bewaren. Het was een opluchting toen de gijzeling tot een einde kwam, gezien de emotionele en professionele druk.

“Door op een volwassen manier, een niet-agressieve manier of niet-bange manier, maar van mens tot mens met die jongens te praten. Je moet ze wel gelijk geven in een hoop dingen, want zij hebben de wapens en de macht, maar tijdens die gijzeling konden we op een, ik wil niet zeggen vriendelijke manier, maar op een normale manier met elkaar communiceren. Ik kon daar kalm bij blijven.”

6.3.2 Ervaringen tijdens de nasleep

De periode direct na de gijzeling was voor de drie leraren erg bewogen. De spanning van de achterliggende weken zat nog in hun lichaam. Net als sommige kinderen, werden ook zij 's nachts wel eens door nachtmerries gewekt. Praten met het eigen gezin was voor sommige leraren een hulpbron, maar voor anderen lastig.

Omgaan met de gevolgen van de gijzeling en ondertussen het organiseren van het onderwijs, vergde veel van de leraren. Als professionals voelden zij zich verantwoordelijk voor het herstel van de rust en structuur op school, voor ouders én leerlingen. Dat betekende zo snel mogelijk de draad oppakken, ook al kampten ze met hun eigen problemen door de gijzeling.

“Dat was de centrale gedachte, we moeten weer gewoon door. Niet alleen in ons belang, ook in het belang van de kinderen, proberen de gang van zaken weer terug te vinden zoals het was vóór de gijzeling.”

“Ik was zo moe, vermoeid door alle stress en alle gedoe, dat het me daar een keer gebeurd is dat ik morgens in slaap ben gevallen op de bank thuis en ze zonder mij naar die [tijdelijke] school in Assen zijn gegaan. Dat kwam door alle onregelmatigheden en alle toestanden.”

6.3.3 Ervaringen in de jaren na de gijzeling

Hoewel de gijzeling en de maanden daarna turbulent waren, gaven de deelnemende leraren in de interviews aan dat de gevolgen op hun leven overwegend mild waren. Ze benoemen vooral alerter te zijn dan vóór de gijzeling. Houden bijvoorbeeld graag overzicht over de ruimtes waarin ze verblijven. Bepaalde geluiden, zoals dat van helikopters, kunnen hen aan de gijzeling herinneren.

De gijzeling heeft ook positieve gevolgen gehad. Leraren ontdekten persoonlijke en professionele kwaliteiten en passies die tot dan toe grotendeels verborgen waren gebleven,

zoals het bieden van steun aan ouders, het helpen van kwetsbare kinderen en het creëren van pedagogische veiligheid. Of de realisatie dat zij onder intense druk kalm, rustig en besluitvaardig blijven.

“Ik kan redelijk goed omgaan met droevige gebeurtenissen, spannende gebeurtenissen en met stress. Ik heb van mezelf geleerd dat ik daar redelijk sterk in kan zijn. Dat was een belangrijke ontdekking voor mij, want dat had ik nooit gedacht van mezelf.”

6.3.4 Het verwerken van de schoolgijzeling

Wat sommige leraren hielp bij de verwerking van de gijzeling, was erover praten. Sommigen spraken kort na de gebeurtenis met hulpverleners, anderen pas jaren later. Direct na de gijzeling deelden zij hun ervaringen vooral met collega's, die het beste begrepen wat er was gebeurd. Jaren later vormden hernieuwde contacten met collega's een waardevolle bron van herkenning en saamhorigheid, zelfs wanneer de gijzeling niet expliciet ter sprake kwam.

“Het is fijn dat je verhalen kunt delen met mensen die daar toen bij betrokken waren, elkaar één keer in het jaar te zien en van gedachten te kunnen wisselen over nu en toen.”

Overigens voelt niet iedere leraar de behoefte om uitgebreid over de gijzeling te praten. Eén van hen vertelt dat hij het onderwerp in zijn privéleven niet snel aansnijdt. Enkel wanneer mensen in zijn directe omgeving écht luisteren, de juiste vragen stellen en grenzen respecteren, voelt het prettig om het verhaal te delen. Achteraf werkten deze gesprekken vaak opluchtend.

6.3.5 Begrip en onbegrip

De deelnemende leraren voelen zich doorgaans erkend, bijvoorbeeld door ouders van gegijzelde kinderen, maar hebben ook onbegrip ervaren over hun handelen tijdens en na de gijzeling. Eén docent herinnert zich nog goed het gevoel van boosheid toen er door buitenstaanders werd getwijfeld aan het vermogen van de school om de gijzeling tot een goed einde te brengen.

Een andere docent kijkt met gemengde gevoelens terug op de periode waarin nazorg aan de kinderen werd gegeven. Ondanks alle inspanningen van de leraren om goede ondersteuning te bieden, werd duidelijk dat veel leerlingen de nazorg als onvoldoende hadden ervaren. Achteraf begrijpen de leraren dat de hulpverlening niet zonder meer aansloot bij de cultuur en behoeften van de kinderen en hun gezinnen. Het gevolg was dat er te weinig openheid was om de gijzeling te bespreken. Het is voor de leraren pijnlijk te beseffen dat hun inspanningen om hulp te organiseren niet de gewenste gevolgen hadden voor alle leerlingen.

Anderzijds waren er momenten van erkenning die de leraren goed deden. Ze zijn tevreden over de ondersteuning vanuit de overheid bij de hervatting van het onderwijs: ze kregen destijds middelen en de vrijheid om de lessen weer op te pakken. Ook tijdens en na de

gijzeling werd openlijk waardering getoond, bijvoorbeeld door ouders van gegijzelde kinderen, voor hun inzet en er was respect voor de intensieve verantwoordelijkheid die zij hadden gedragen. Dit deed hen goed:

“Toen werd ik gewaardeerd door die mensen [hulpverleners, ouders en anderen die samengekomen waren tijdens de gijzeling], om de manier waarop ze zagen dat ik bezig was met de ouders en met anderen. Dat was voor mij een opsteker.”

“Dan zie je in hun ogen: je hebt alles voor je kiezen gehad. Op de een of andere manier doet me dat goed.”

6.3.6 Betekenisgeving

De leraren geven aan dat de invloed van de gijzeling op hun leven beperkt is. De gebeurtenis behoort tot het verleden en speelt geen grote rol in hun dagelijks leven. Wel heeft de gijzeling hun houding ten opzichte van de Molukse gemeenschap beïnvloed. Als leraren van een school met ook Molukse leerlingen voelden zij zich betrokken bij deze families. Deze leraren onderschrijven de negatieve weerslag die de gijzeling had op de Molukse gemeenschap en leerlingen. Voor enkele geïnterviewde leraren was dit aanleiding om zich actief in te zetten voor goede verhoudingen in het dorp.

Op persoonlijk vlak vertelt een van de leraren dat de gijzeling tot op de dag van vandaag gevoelens van trots en schuld oproept. Trots op hoe de school de gebeurtenis heeft doorstaan; schuld vanwege het gevoel verantwoordelijk te zijn geweest voor het welzijn van de dorpsgemeenschap en daarin tekort te zijn geschoten door de gijzeling niet te hebben kunnen voorkomen.

“Had ik kunnen voorkomen dat zoiets gebeurde? Had ik meer moeten doen met de jongeren in de moeilijkste wijk? Aan de andere kant denk ik: Gelukkig is het goed afgelopen, mede dankzij mij.”

6.4 Perspectieven van een Molukse oud-leerling

In deze paragraaf staan de ervaringen centraal van een leerling met een Molukse achtergrond die de gijzeling niet vanuit de school meemaakte. Het interview geeft inzicht in hoe deze leerling de gijzelingsperiode en nasleep vanuit de Molukse gemeenschap beleefde, evenals in de gevolgen voor de kindertijd en het latere leven.

6.4.1 Ervaringen tijdens de gijzeling

De leerling herinnert zich de bewuste schooldag waarop de gijzelnemers de school binnenkwamen nog goed. De Molukse schoolgenootjes werden apart geroepen. Dit moment zorgde voor angst: wat gaat er met ons gebeuren? Al snel werd duidelijk dat zij naar huis moesten gaan.

In de weken die volgden heerste een dreigende en oorlogsachtige sfeer in het dorp die indruk maakte op de leerling. De Molukse wijk waar de leerling verbleef, voelde als een veilige plek. Er werd thuis gesproken over de gijzeling en ook binnen de Molukse wijk was er openheid over de gijzeling en voelde de deelnemer de zorgzaamheid vanuit de gemeenschap.

“Dan keek ik naar buiten en zag je prikkeldraad om de wijk heen, of op de school. Er reden grote tanks door de straat. Het leek wel oorlogstijd. Als ik dan terugdenk, [was dat] heel heftig. Maar tegelijkertijd heb ik er geen last van gehad. Wij werden goed opgevangen.”

“Mijn gezin en de Molukse gemeenschap. We waren heel hecht, dat maakte dat je je veilig voelde.”

De deelnemer herinnert zich nog de spanning toen na de gijzeling de school weer startte. Het leek alsof er iets in de lucht hing en alsof sommige kinderen en relaties veranderd waren. Als kind van Molukse afkomst voelde deze persoon zich soms anders dan de klasgenootjes die gegijzeld waren. De leerling merkte op dat veel Molukse kinderen na de gijzeling te maken kregen met buitensluiting. Er waren momenten waarop de Molukse kinderen er niet helemaal bij hoorden, terwijl niet werd uitgesproken waarom niet.

“Een klasgenootje gaf een verjaardagsfeestje. Er was twijfel of ik uitgenodigd zou worden. Toen dacht ik: waarom ik niet? Die vanzelfsprekendheid is dan weg. ... Uiteindelijk ben ik gevraagd en ik mocht erheen. Achteraf begreep ik waarom, haar zus had veel last van de kaping. Ik snap nu dat [mijn aanwezigheid] beladen was.”

6.4.2 Begrip en onbegrip

De puzzelstukjes die deze deelnemer als kind nog niet helemaal kon leggen, vielen later in zijn leven steeds beter op hun plek. Als volwassene beseft de deelnemer dat veel van zijn klasgenoten sinds de gijzeling geen positieve schooltijd meer hebben ervaren. De leerling kan de veranderingen in hoe Molukse klasgenoten werden bejegend en de aparte sfeer op school inmiddels beter plaatsen; er had immers iets traumatisch plaatsgevonden. Terugblikkend vindt deze deelnemer dat de gegijzelde leerlingen tekort zijn gedaan door het gebrek aan ruimte voor hun (traumatische) ervaringen. Dit getuigt niet van erkenning voor hun leed.

Het gebrek aan aandacht voor de ervaringen van de gegijzelde leerlingen en de buitengesloten Molukse leerlingen, liet zien dat een zekere ruimte binnen de school voor wat de gijzeling en nasleep met de hele school had gedaan, ontbrak.

In zijn Molukse omgeving werd al vroeg duidelijk gemaakt dat het inzetten van kinderen voor politieke doeleinden fout was. Dat wijkgenoten maaltijden naar de school toe brachten, getuigde levendig van deze opvatting. Anderzijds was de gemeenschap zich bewust van het diepe onrecht dat de voorouders van de gijzelnemers was aangedaan. Deze overwegingen botsten soms, maar leidden bij de deelnemer uiteindelijk tot de overtuiging dat zowel de slechte

behandeling van de KNIL-militairen als de gijzeling niet gerechtvaardigd waren en beter niet hadden plaatsgevonden.

“Een school met kinderen kapen vind ik niet kunnen, dat is not done. Maar het dubbele is, dat je de beweegredenen wel snapt.”

6.4.3 Leven met en na de gijzeling: betekenisgeving

Voor de leerling heeft de gijzelingsperiode een plaats in het leven. Het zorgde voor een bewustzijn van sociale verschillen en het gevoel ‘anders te zijn’. Ondanks hechte vriendschappen en relaties met schoolkinderen van Nederlandse afkomst, ervoer de leerling in zijn leven ook momenten van afstand. Die ervaringen hebben deze persoon extra gevoelig gemaakt voor vormen van uitsluiting. Deze gevoeligheid is omgezet in een kracht door zich actief in te zetten uitsluiting van anderen tegen te gaan.

“Het heeft mijn leven gevormd, als ik erop terugkijk. ... Ik heb er meer fingerspitzengefühl voor als mensen mij onheus bejegenen, richting discriminatie of racisme. Als ik in mijn werk te maken krijg met mensen met een andere afkomst, met een gekleurde afkomst, dan maak ik me daar erg hard voor.”

Daarnaast merkt deze deelnemer dat de gijzeling in zekere zin voortleeft in persoonlijke levens en in de regio van de gegijzelde school. De gijzeling kan tussen mensen instaan, maar kan ook aanleiding zijn om het wederzijdse contact en respect te zoeken.

“Misschien moeten we kleinschalig onze oude klas bij elkaar roepen en het erover hebben? ... Ik denk dat het voor mij goed zou zijn. Misschien [zou dat leiden tot] meer begrip van twee kanten. We zijn allemaal slachtoffer geweest in die tijd.”

6.5 Overige perspectieven

De gijzeling raakte niet alleen leerlingen, leraren en naasten, maar ook omwonenden. Twee deelnemers hebben de gijzelingsperiode, als kind en als volwassene, vanuit de buurt meegemaakt. Hun huizen werden tijdens de gijzelingsperiode gevorderd door autoriteiten vanwege hun ligging tegenover de school. Zij moesten naar een andere plek uitwijken.

“Ons huis werd onmiddellijk gevorderd door Bijzondere Bijstandseenheden. Ik mocht niet eens meer naar binnen om iets te halen.”

Na afloop trof een deelnemer het huis totaal verwaarloosd aan. Een vorm van dank of excuus werd nauwelijks gegeven, waarmee begrip voor de ontregeling ontbrak.

“Het huis was helemaal totaal uitgewoond, een enorme bende. Ze hadden drie weken hier vertoefd, vijftien man. Er lag één stukje papier, waarop stond: “Dank voor de gastvrijheid” en dat was het.”

Eén deelnemer vertelde als kind de gijzeling en nasleep als indringend en intens heeft ervaren. Het geluid van de vliegtuigen – die werden ingezet bij de naastgelegen bevrijdingsactie van de treinkaping bij De Punt – en van geweerschoten, maakten diepe indruk. Jaren later dringen deze geluiden zich nog steeds regelmatig ongewenst op. De nasleep bracht deze deelnemer geen rust, integendeel, het huis werd doelwit van vernielingen. Jarenlang hield deze onrust en dreiging aan, vergezeld door sterke angstgevoelens.

“Zowel wij als de burens hebben vier keer een brandbom tegen het huis aan gehad. Dat vond ik heel erg beangstigend.”

Terugkijkend op de gijzelingsperiode herinnert deze deelnemer zich een gevoel van eenzaamheid. Lang niet altijd lukte het om te praten over wat was gebeurd. Wie begreep hoe het was om je huis uit te worden gezet? Of te worden bedreigd? Daardoor was het vinden van troost en herkenning bij anderen lange tijd onmogelijk.

“Ik en andere oud-leerlingen hebben de gijzelingsperiode zo verschillend ervaren, dat we snel uitgepraat zijn. Er zijn geen gedeelde beelden.”

Door de spanning die de gijzeling en nasleep bij de deelnemer opriepen en door het gebrek aan begrip van anderen, was het moeilijk om over de gebeurtenissen en de gevolgen te praten. Het leidde lange tijd tot een gevoel van miskenning; een gevoel van geen getroffene te mogen zijn ondanks de ervaren dreiging, angst en klachten.

Pas jaren later merkte deze deelnemer bij zowel zichzelf als anderen meer openheid rondom de gebeurtenis. De gesprekken die volgden met ouders en met anderen vormden een belangrijke steun bij de verwerking van de gijzeling en nasleep. Het voorzag in de behoefte om gehoord te worden en bood kansen om vragen rondom de gijzeling en nasleep beantwoord te krijgen.

“Wat me heeft geholpen, sinds een jaar of vier, is dat ik het er op een goede manier met mijn ouders over kan hebben. ... Door die gesprekken zijn we veel dichter bij elkaar gekomen.”

7. Oplossingsrichtingen

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven van de groepsbijeenkomsten met de leerlingen en leraren van de schoolgijzeling en met hun naasten. In deze bijeenkomsten kwamen oplossingsrichtingen aan bod zoals de getroffen en die zelf zien. Ieder groeps gesprek werd op gang gebracht aan de hand van stellingen, ondergebracht in drie kernthema's: (1) Zorg en ondersteuning, (2) Begrip en erkenning, en (3) Houdingen binnen én tussen gemeenschappen.

7.1 Oud-leerlingen en oud-leraren

7.1.1 Zorg en ondersteuning

Gespecialiseerde psychische zorg op maat

Er is onder de deelnemers brede overeenstemming dat gespecialiseerde zorg beschikbaar moet zijn voor voormalig gegijzelden met aanhoudende (posttraumatische) klachten. Volgens een deel van hen is dergelijke gespecialiseerde zorg in Nederland voorhanden en zijn er geen extra maatregelen nodig voor gegijzelden. Andere deelnemers zijn het daar mee oneens. Zij wijzen op de hoge drempel die sommige gegijzelden ervaren om naar de huisarts te gaan en op slechte ervaringen met, en weinig vertrouwen in, de reguliere hulpverlening.

Gespecialiseerde zorg vergt volgens deze deelnemers een hulpverlener die: 1) deskundig is op het gebied van traumaverwerking, 2) bekend is met de gijzeling en 3) bekend is met de achtergrond van de gegijzelden (zoals de familiecontext). Ook vinden deelnemers dat er meer bekendheid en kennis over de gijzeling zou moeten zijn in huisartspraktijken in de regio.

Steun voor ouders

De schoolgijzeling had volgens de deelnemende leerlingen en leraren ook een grote weerslag op de ouders van de gegijzelden. Psychische klachten bij ouders kunnen hun kinderen zwaar belasten. Tijdens en na de gijzeling had er aandacht moeten zijn voor de hulpbehoefte van ouders én voor de ouder-kindrelatie, inclusief de invloed van de gijzeling op die relatie en op de opvoeding. Adviezen zoals “praat er maar niet over, doe alsof het een uit de hand gelopen schoolreisje was” waren destijds goedbedoeld en begrijpelijk vanuit de tijdsgeest, maar hebben volgens de deelnemers “gezinnen kapotgemaakt”. Ze hebben geleid tot jarenlange gevoelens van schaamte bij deelnemers over wat hen was overkomen. Hun advies aan ouders en familieleden luidt: maak het bespreekbaar. De deelnemers denken dat het hen als kind had geholpen als er binnen het gezin openlijk over was gesproken. Het is vooral van belang dat hier bij toekomstige, vergelijkbare situaties oog voor is.

Lotgenotencontact

Deelnemers zijn overwegend positief over lotgenotencontact en velen hebben hier goede ervaringen mee. Ze stellen dat lotgenotenbijeenkomsten helpen bij het delen van ervaringen en gevoelens, het leren verwoorden van wat is meegemaakt, het vinden van herkenning, het uitwisselen van adviezen en het gezamenlijk zoeken naar oplossingen. Ook bieden ze ruimte

om samen te reconstrueren wat er precies is gebeurd tijdens de gijzeling en om tegenstrijdige berichtgeving te corrigeren. Volgens de deelnemers zou lotgenotencontact beschikbaar moeten zijn voor iedereen die daar behoefte aan heeft. Sommige deelnemers wijzen erop dat dergelijke bijeenkomsten confronterend kunnen zijn. Het delen van leed kan aanstekelijk werken en het risico meebrengen dat mensen in lotgenotenbijeenkomsten blijven hangen in negativiteit. De deelnemers geven aan dat professionele begeleiding bij de bijeenkomsten zou kunnen helpen dit risico te voorkomen. Ze benadrukken ook dat niet iedereen open staat voor lotgenotenbijeenkomsten; er zijn in het verleden lotgenotenbijeenkomsten georganiseerd waar niet iedereen aan wenste deel te nemen.

Een centrale plek waar je terecht kunt voor zorg en steun

Een aantal deelnemers spreekt de wens uit voor een (digitaal) centraal punt waar men terecht kan voor informatie, zorg, steun of contact met een deskundige of lotgenoot. Deelnemers benoemen dat zo'n punt kan helpen desinformatie te voorkomen en schoolleiding bij een toekomstige gijzeling geïnformeerd kan ondersteunen. Volgens de deelnemers zou een dergelijke plek snel en laagdrempelig bereikbaar moeten zijn. De bemensing zou moeten bestaan uit hulpverleners die deskundig zijn op het gebied van psychotrauma en de eventuele (langetermijn) gevolgen voor gegijzelden. Zij zouden goed op de hoogte moeten zijn van de schoolgijzeling en relevante ontwikkelingen. Een dergelijke plek zou er moeten zijn voor zowel praktische als psychosociale problemen. Belangrijk is dat dit aanspreekpunt niet alleen doorverwijst, maar met de getroffen 'meeloopt', zodat deze niet van het kastje naar de muur wordt gestuurd. Een aantal deelnemers verwacht dat de behoefte aan een centraal informatiepunt snel zal uitdoven.

7.1.2 Begrip en erkenning

Publieke bekendheid over de gijzeling

Een deel van de deelnemers ervaart weinig begrip vanuit de samenleving voor de weerslag van de gijzeling op hun leven. Ze vinden dat de gevolgen niet serieus zijn genomen en pleiten voor meer publieke bekendheid over de gijzeling. Veel deelnemers vinden dat de schoolgijzeling daarbij met terugwerkende kracht de kwalificatie 'terrorisme' verdient om recht te doen aan hun ervaringen.

De schoolgijzeling verdient volgens sommige deelnemers een grotere plek in de Nederlandse geschiedenis, bijvoorbeeld in onderwijs en in musea. Waarbij er aandacht is voor de koloniale geschiedenis, de komst van Molukse gezinnen, en de schoolgijzeling. En met oog voor de verschillende perspectieven van gegijzelden en betrokkenen, waaronder de reden waarom de gijzelnemers tot hun acties zijn overgegaan, zonder hun daden goed te praten. Het idee van een nationaal herinneringscentrum wordt geopperd met de oorspronkelijke schoollocatie als mogelijke plek. Niet alle deelnemers zijn overigens voorstander van meer publieke aandacht; zij vinden dat er genoeg (media) aandacht is geweest. Sommige deelnemers zijn expliciet tegen aandacht voor de Molukse geschiedenis zolang hun eigen leed nog niet is erkend.

Eén deelnemer oppert dat het mooi zou zijn als nieuwe generaties een geleerde les meekrijgt: wat wil je je kinderen mee geven? Hoe kan dat wat er gebeurd is leiden tot meer begrip over onze gezamenlijke geschiedenis?

Publieke excuses

Overheid

Bij het merendeel van de deelnemers leeft een behoefte aan publieke excuses vanuit de overheid. Deze deelnemers vinden dat overheden verantwoording dienen af te leggen voor de keuzes die destijds door hen zijn gemaakt voorafgaand, tijdens en na de schoolgijzeling.

Vooraf de Nederlandse overheid wordt gezien als medeverantwoordelijk – zowel voor de omstandigheden die hebben geleid tot de schoolgijzeling als voor de manier waarop daarna is gehandeld.

Deze deelnemers willen dat de overheid erkent dat de schoolgijzeling voor een deel van de gegijzelden een traumatische ervaring was. Zij benadrukken dat de gevolgen daarvan voor deze gegijzelden niet vanzelf verdwenen; de gebeurtenis had een langdurige weerslag op het welzijn, de schoolprestaties en het dagelijks functioneren van de betrokkenen. Sommigen verloren toekomst- en carrièrekansen en ondervinden belemmeringen in het volwaardig deelnemen aan de samenleving.

Vele deelnemers stellen dat de overheid de ernst van de gijzeling heeft gebagatelliseerd, gebrekkige formele nazorg heeft geleverd en dat er schadelijke adviezen zijn gegeven in de nasleep die bijdroegen aan de zwijgcultuur. Ook wordt de gebrekkige informatievoorziening bekritiseerd en heerst het gevoel dat de overheid na de gijzeling zijn 'handen ervan af heeft getrokken' en de leerlingen aan hun lot heeft overgelaten. Er is behoefte aan meer informatie en transparantie over de omstandigheden rondom de gijzeling door het verzamelen en vrijgeven van archiefdocumenten. Een zo duidelijk mogelijk beeld van alle stappen helpt volgens sommige deelnemers bij de verdere verwerking.

De overheid wordt niet alleen aangesproken op haar verantwoordelijkheid in de nasleep van de gijzeling, maar ook op haar rol in de omstandigheden die eraan voorafgingen. De onrechtvaardige behandeling van de Molukse gemeenschap in de jaren na hun komst naar Nederland heeft volgens een aantal deelnemers de omstandigheden geschapen die uiteindelijk tot de gijzeling hebben geleid. Daarbij draait het niet alleen om excuses naar de leerlingen voor de gijzeling, maar ook om excuses van de overheid aan de Molukse gemeenschap.

Tot slot vragen meerdere deelnemers erkenning vanuit de overheid dat de schoolgijzeling en nasleep heftig was voor *alle* schoolkinderen, ook de leerlingen van Molukse afkomst. Deze kinderen wisten niet wat er aan de hand was, wilden niet weg van hun klasgenoten en werden angstig naar huis gestuurd. De gijzeling en nasleep raakte hen en zij hebben niks vernomen vanuit de overheid of de gemeente.

Gemeente

Veel leerlingen nemen het de gemeente kwalijk dat zij na de gijzeling geen initiatief nam rondom het herdenken en verwerken van de gijzeling. De leerlingen hebben zelf – bij gebrek aan hulp – activiteiten georganiseerd, zoals het mozaïek monument op de plek van de ‘oude’ school. De leerlingen zijn daarnaast verbolgen over het gebrekkige onderhoud van dit monument. De meeste deelnemers vinden het belangrijk dat het monument op de oude plek van de school hersteld en onderhouden wordt.

Over het mozaïek monument zelf zijn de meningen verdeeld. Diegenen die betrokken waren bij het maken kijken er met zowel gemengde als warme gevoelens op terug: het proces was af en toe lastig, maar het maken zelf was een moment van verbinding. Zowel met elkaar als lotgenoten en naasten, als met buurtgenoten die spontaan kwamen helpen. Sommige deelnemers geven aan dat hoewel het monument voor hen persoonlijk niet belangrijk is, ze veel respect hebben voor diegenen die het hebben georganiseerd en gemaakt. Naast het mozaïek, is er bij sommige deelnemers behoefte aan het plaatsen van een gedenkteken bij de ‘nieuwe’ school in Bovensmilde.

Een aantal deelnemers vindt dat de gemeente de inwoners van Molukse afkomst in Bovensmilde voortrekt met lagere huren en voorrang op huurwoningen in de Molukse wijk. Andere deelnemers spreken deze vermeende voordelen voor Molukse inwoners tegen of geven aan dat dit niet belangrijk is.

Daders

De meeste deelnemers denken niet dat ze gebaat zijn bij excuses door de gijzelnemers. Anderen wijzen erop dat het verkrijgen van excuses kan helpen in de verwerking van de schoolgijzeling. Zij wensen dat de gijzelnemers inzien en toegeven dat ze te ver zijn gegaan en hun spijt zouden betuigen, mits deze oprecht is.

Molukse gemeenschap

De meeste deelnemers hebben geen behoefte aan excuses vanuit de Molukse gemeenschap. Sommigen zijn zeer tégen het idee van excuses door de Molukse gemeenschap omdat zij als gemeenschap niets verkeerd hebben gedaan en er vanuit de Molukse gemeenschap juist pogingen zijn geweest om te helpen. Anderen benoemen dat een deel van de gemeenschap op haar manier al excuses heeft gemaakt en een ander deel dat nooit zal doen. Sommigen zijn bang dat het geven van een podium aan de Molukse gemeenschap ten koste gaat van de erkenning van het leed van de voormalig gegijzelden.

Financiële tegemoetkoming

Een aantal deelnemers wenst financiële tegemoetkoming als erkenning voor het leed en de structurele nadelige persoonlijke gevolgen die ze nog altijd ondervinden. Een geldbedrag ter tegemoetkoming van gemiste levens- en carrièrekansen en gemaakte zorgkosten, gemiste pensioenopbouw, en om ruimte te krijgen om te kunnen werken aan herstel. Deze roep komt vooral uit deelnemers met deze ervaringen en wordt ondersteund door een aantal deelnemers zonder deze ervaringen. Maar er zijn ook deelnemers zonder deze nadelige levensloopervaringen die het niet nodig vinden dat er financiële tegemoetkoming komt. Zij

geven aan dat de gijzeling geen nadelige invloed heeft gehad op hun ontwikkeling en kansen en zien financiële tegemoetkoming niet als een vorm van erkenning.

7.1.3 Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Een belangrijk onderdeel in de verwerking van de schoolgijzeling is voor veel deelnemers de band tussen de inwoners van Nederlandse en Molukse afkomst. De meningen van de deelnemers hierover lopen echter uiteen. De meningen zijn in te delen in grofweg vier stromingen. Het onderscheid tussen deze stromingen is niet altijd scherp; sommige deelnemers passen in meerdere benaderingen en enkelen passen in geen van deze stromingen.

Herstel door verbinding

Deze deelnemers willen in gesprek gaan en blijven met elkaar, en verbindende activiteiten organiseren. Ze benadrukken het belang van respect voor ieders verhaal en mening. Ze willen werken aan een gemeenschappelijke toekomst in Bovensmilde. Het is belangrijk om samen dingen te blijven doen in het dorp en open te staan voor elkaars verhaal. Zij hebben ervaren dat samen aan iets werken voor verbinding zorgt. Een aantal van hen ziet de gijzeling als een gebeurtenis die de gegijzelden verbindt voor het leven.

Een stap die geopperd wordt in het komen tot één gemeenschap, zou het samenvoegen van de scholen in Bovensmilde zijn. Zodat er geen verdeeldheid meer kan zijn op basis van op welke school je zit, en de kinderen van Bovensmilde samen opgroeien.

Zij stellen daarnaast dat er een kleine groep getroffen is die toenadering afhoudt en alle pogingen ertoe veroordeelt. Volgens de deelnemers zien deze getroffen zichzelf als slachtoffer en zoeken zij een zondebok.

Herstel door genoegdoening

Deze deelnemers wensen dat alle vermeende voorkeursbehandelingen voor inwoners in Bovensmilde van Molukse afkomst opgeheven worden, en dat beladen politieke en kwetsende symbolen – waaronder (schilderingen van) de Molukse vlag in Bovensmilde – en paramilitaire uniformen bij herdenkingen verwijderd worden. Zij staan zeer wantrouwig tegenover de Molukse gemeenschap en hebben weinig vertrouwen in verandering vanuit de Molukse gemeenschap.

Zij stellen daarnaast dat er een kleine groep getroffen en buurtgenoten pogingen doen tot toenadering en het werken aan verbinding tussen de gemeenschappen. Zij nemen aanstoot aan dergelijke activiteiten omdat ze leiden tot het gevoel dat er gedaan wordt “alsof er niets is gebeurd”, waarmee bedoeld wordt dat deze activiteiten voorbij lijken te gaan aan het leed van deze voormalig gegijzelden dat door de gijzeling is teweeggebracht.

Neutrale middenweg

Deze deelnemers stellen dat je het niet met elkaar eens hoeft te zijn om met empathie en met respect met elkaar praten. Elk verhaal mag er zijn. Ze zouden verzoening fijn vinden voor de

gemeenschappen in Bovensmilde, al hebben ze er weinig vertrouwen in. Zij vragen zich af hoe men kan komen tot verzoening. Een aantal oppert dat verbinden en verzoenen op den duur misschien wel haalbaar is, en dat we daarbij moeten kijken naar de huidige en toekomstige generaties in de gemeenschap. Wat willen de jongere generaties?

Het is wel een keer klaar

Volgens sommige deelnemers zijn er al veel pogingen gedaan om nader tot elkaar te komen, en vinden zij het nu voldoende. Zij voelen geen behoefte meer aan contact met lotgenoten of betrokkenen. Anderen geven aan dat de behoefte aan aandacht voor de schoolgijzeling en contact met lotgenoten of hulpverleners kan schommelen: op dit moment is die er misschien niet of juist wel, maar op een later moment is dit mogelijk weer anders.

7.2 Naasten

7.2.1 Zorg en ondersteuning

Goede zorg kijkt naar het gezin

Deelnemende naasten stellen dat voor het kunnen begrijpen van de gevolgen van de gijzeling, kennis van de context voorwaardelijk is. De gijzeling had niet alleen invloed op de gegijzelden, maar ook op hun gezinnen van herkomst en de gezinnen die zij op latere leeftijd stichtten. Het gezin is daarnaast een belangrijke bron van steun en herstel.

Volgens de deelnemers werd er na de gijzeling weinig hulp geboden aan ouders. Het advies om 'te doen alsof het een uit de hand gelopen schoolreisje was' heeft volgens sommige deelnemers een enorm negatieve impact gehad op de verwerking binnen gezinnen. Door dit advies ontstond er een 'geheime sfeer' in huis.

Hulpverleners hadden na de gijzeling meer rekening moeten houden met het gezin van de gegijzelden en de mate waarin het gezin als steunbron kon functioneren. Is er iemand in het gezin om mee te praten? Mag er binnen het gezin überhaupt over de gijzeling worden gesproken? Deze vragen zouden hulpverleners moeten stellen.

Daarnaast wordt het gezin zelf geraakt als hun voormalig gegijzelde dierbare problemen ervaart. In de woorden van een deelnemer: "we zitten op de eerste rij" en worden geconfronteerd met alle gevolgen van dien. Zij denken dat er een hoop ellende was voorkomen als naaste familieleden een luisterend oor werd geboden en psycho-educatie over trauma en de mogelijke gevolgen hadden gekregen.

Rol huisarts

Een deelnemer merkt op dat huisartsen destijds beter hadden moeten worden geïnformeerd over de gevolgen van gijzelingen voor kinderen. Volgens deze deelnemer meldden voormalig gegijzelde kinderen zich regelmatig met lichamelijke klachten bij de huisarts, maar werden zij niet serieus genomen en vertrokken met weinig behulpzame adviezen als "lavendel op het kussen, medicatie nemen of op vakantie gaan".

Lotgenotenbijeenkomsten

Over het nut en de noodzaak van lotgenotenbijeenkomsten voor naasten lopen de meningen uiteen. Een aantal naasten denkt dat het ontmoeten van andere naasten zowel toentertijd (bijvoorbeeld voor broers en zussen) als nu (bijvoorbeeld voor kinderen van gegijzelde leerlingen) helpend zou kunnen zijn. Partners van gegijzelde leerlingen geven aan dat het ontmoeten van andere naasten, bijvoorbeeld bij het maken van het mozaïek op de plek waar de school stond of bij de herdenking, fijn was en een gevoel van erkenning gaf. Maar er zijn ook naasten die twijfelen of ze nu nog naar een lotgenotenbijeenkomst zouden gaan, of ze daar wel wat aan zouden hebben.

Financiële steun getroffen gezinnen

Een door de deelnemers zelf aangedragen thema betrof financiële ondersteuning van gezinnen. Door de gijzeling zijn sommige gezinnen langdurig financieel benadeeld. Diverse voormalig gegijzelde leerlingen met chronische posttraumatische klachten door de gijzeling zijn hiervoor in de loop van hun leven voor hun werk afgekeurd. Dit betekende niet alleen een verlies van inkomsten op de korte termijn: zij hebben ook geen pensioen kunnen opbouwen. Partners voelden zich genooddaakt de rol van kostwinnaar te vervullen om het gezin draaiende te houden. Zij voelen zich gedupeerd en hebben behoefte aan financiële steun voor hun gezin.

7.2.2 Begrip en erkenning

Publieke bekendheid

Een aantal naasten benoemt dat zij het fijn zouden vinden als mensen zich er bewust van zijn dat het voor getroffen en partners vervelend is om zich constant te moeten verantwoorden aan werkgevers en instanties over waarom de gijzeling hun levens heeft gevormd en nog steeds zo'n grote invloed heeft. Het telkens moeten uitleggen is heel vermoeiend. Meer bekendheid van de (impact van de) gijzeling bij dergelijke instanties, zou helpend zijn.

Publieke excuses

Deelnemers zijn het er over eens dat er excuses vanuit de overheid moet komen. De overheid moet toegeven dat er fouten zijn gemaakt en dat zorg en ondersteuning tijdens en na de gijzeling beneden peil waren. Een dergelijke gebaar zou hen ook helpen als naasten. Uit de excuses zou duidelijk moeten worden dat er begrip is voor de weerslag die de gijzeling had en heeft op het leven van de voormalig gegijzelden en hun naasten.

Een centraal informatiepunt over de gijzeling

Tijdens de bijeenkomst blijkt dat zowel partners als kinderen van voormalig gegijzelden op verschillende momenten in hun leven behoefte kunnen hebben aan meer betrouwbare informatie over de gijzeling. Zij hebben behoefte aan een centraal informatiepunt. De informatie op Wikipedia wordt door de deelnemers als te summier ervaren, en niet alle beschikbare bronnen over de gijzeling zijn vrij toegankelijk. Zo worden beperkingen genoemd bij het inzien van documenten in het Drents Archief.

Het aangedragen informatiepunt van deelnemende naasten verschilt van het aangedragen steun- en zorgpunt van deelnemende getroffen. Het steun- en zorgpunt voor getroffen

richt zich hoofdzakelijk op psychosociale ondersteuning en persoonlijke begeleiding door deskundige hulpverleners, evenals op het informeren van scholen en hulpverleners over psychosociale zorg bij soortgelijke toekomstige gebeurtenissen. Het aangedragen informatiepunt van de naasten is daarentegen primair gericht op het bieden van betrouwbare, feitelijke en historische informatie over de schoolgijzeling bestemd voor getroffen, betrokken en het bredere publiek.

Onderhoud het monument en organiseer herdenkingen

Enkele deelnemers wijzen erop dat de gemeente de taak heeft het mozaïek monument bij de oude school te verzorgen. Ze zijn niet tevreden met de huidige inzet van de gemeente bij het beheren van het monument. Naasten zien ook een rol voor de gemeente bij het organiseren van jaarlijkse herdenkingen. Ook al wil niet iedereen daar heen, het zou voor veel leerlingen en naasten erkenning geven als de gemeente zich hiervoor zou inzetten.

7.2.3 Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

In het gesprek met naasten komt naar voren dat er al veel gedaan is om de verbinding te (blijven) maken tussen de gemeenschappen in Bovensmilde. Met als resultaat dat er meer binding is tussen de gemeenschappen. Zo komen inwoners van Molukse afkomst tegenwoordig ook in het dorpshuis, terwijl dat vroeger niet gebeurde, en wonen er inwoners die niet van Molukse afkomst zijn in de Molukse wijk.

Naasten spreken zich uit tegen zowel discriminatie van inwoners van Molukse afkomst als tegen de ‘provocatie’ door inwoners van Molukse afkomst die hun trots op de RMS publiekelijk uiten. Dergelijke publieke uitingen doen pijn omdat zij in verband staan met de schoolgijzeling.

Zowel naasten die in de regio zijn blijven wonen als naasten die naar elders verhuisd zijn, geven aan dat zij nu geen behoefte hebben aan meer verbinding. Diegenen die daar wel behoefte aan hebben, hebben dat zelf al georganiseerd.

7.2.4 Overig

Behoeftte aan duidelijkheid na afronding onderzoek

Verschillende naasten benadrukken de noodzaak van snelle duidelijkheid over de vervolgstappen naar aanleiding van dit onderzoek. Eén van hen verwoordt het treffend: “Mijn partner staat in de wacht sinds het onderzoek begon – er komt van alles naar boven, maar het moet weer hanteerbaar worden.” Er is behoefte aan heldere communicatie vanuit de groep⁷ die met de aanbevelingen aan de slag gaat.

⁷ De deelnemer verwijst naar de projectgroep van het project *Erkenning en Ondersteuning Getroffenen Bovensmilde* (EOGB). Het doel van dit project is een bijdrage te leveren aan de erkenning van de ervaringen van de getroffen en ondersteuning bij hun herstelproces.

8. Discussie, reflecties, aanbevelingen

Op maandag 23 mei 1977 werd Nederland opgeschrikt door een gewapende actie. Vier jongeren van Zuid-Molukse afkomst bezetten de openbare lagere school (O.L.S.) in Bovensmilde. De aanwezige kinderen van Molukse afkomst mochten kort na het begin van de gijzeling vertrekken, waarna 105 leerlingen en vijf leraren werden vastgehouden. De gijzelnemers dreigden de school op te blazen en alle gegijzelden te doden. Het land raakte in crisis. Uiteindelijk werden alle kinderen en één leraar vrijgelaten. De overige gegijzelden werden bevrijd op 11 juni. Er vielen geen doden of gewonden, maar de schoolgijzeling was niet zonder gevolgen.

Deze studie onderzocht de langetermijngevolgen van de schoolgijzeling op de O.L.S. in Bovensmilde en gaf antwoord op drie vragen: (1) wat zijn de langetermijngevolgen van de gijzeling in Bovensmilde voor getroffen? (2) wat zijn hun behoeften aan steun en erkenning, en (3) op welke wijze kan de overheid tegemoetkomen aan deze behoeften?

Het onderzoek bestond uit meerdere onderdelen. Eerst vonden een voorbereidende *doelgroep- en veldverkenning* plaats, evenals de inrichting van een *contactpunt* en een *(media)literatuurverkenning* naar de omstandigheden van de gijzeling en de ervaringen van de gegijzelden. Vervolgens werden *vragenlijstonderzoeken* en *interviews* uitgevoerd, beide gericht op de ervaringen van getroffen, de gevolgen van de schoolgijzeling en nasleep, en de behoeften van getroffen aan steun en erkenning. Tot slot werden *groepsgesprekken* met getroffen gehouden om gezamenlijk oplossingsrichtingen te verkennen voor het (verder) verwerken van de schoolgijzeling.

Aan het onderzoek namen 45 voormalig gegijzelde leerlingen, 1 voormalig gegijzelde leraar, 2 niet-gegijzelde oud-leraren, 2 leerlingen van Molukse afkomst (van wie één leerling gedeeltelijk heeft deelgenomen), 1 niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde, en 25 naasten deel. Van deze 25 naasten maakten 11 de gijzeling als omstander mee. De overige 14 waren ten tijde van de gijzeling nog niet betrokken: zij kenden hun dierbare toen nog niet en hebben de gijzeling in Bovensmilde niet meegemaakt.

De bevindingen uit dit onderzoek zijn gebaseerd op de antwoorden, interviews en aangedragen oplossingen van de deelnemers. In hoeverre deze representatief zijn voor alle getroffen, is niet vast te stellen. De uitkomsten en aanbevelingen dienen daarom met de nodige terughoudendheid te worden geïnterpreteerd, tegelijkertijd is er voldoende basis voor een aantal betekenisvolle conclusies.

In de volgende paragrafen komen aan bod: de beantwoording van de onderzoeksvragen, de aanbevelingen die uit de resultaten voortvloeien, en de lessen die uit de schoolgijzeling kunnen worden getrokken.

8.1 Onderzoeksvraag 1. Wat zijn de langetermijngevolgen van de gijzeling in Bovensmilde voor getroffen en?

Wat is de huidige kwaliteit van leven en psychosociale gezondheid van de getroffen en?

Voormalig gegijzelde oud-leerlingen

Bij de deelnemende gegijzelde leerlingen is ongeveer de helft (47%) tevreden over hun algehele kwaliteit van leven, terwijl bijna een vijfde ontevreden is. Ontevredenheid richt zich vooral op mentale (33%) en lichamelijke gezondheid (27%). Hun mentale gezondheid is over het algemeen lager dan die van naasten en vergelijkbaar met Nederlanders met een angst- of stemmingsstoornis.

Naasten

De meeste deelnemende naasten (80%) zijn tevreden over hun algehele kwaliteit van leven. Een enkeling is ontevreden. Het vaakst zijn naasten ontevreden over hun mentale gezondheid (12%). In vergelijking met de deelnemende gegijzelde leerlingen rapporteren zij een hogere mentale gezondheid.

Overige getroffen en

De deelnemende leraren en leerlingen van Molukse afkomst rapporteren een hoge kwaliteit van leven en relatief hoge mentale gezondheid, met uitzondering van een deelnemende niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde tijdens de gijzeling. Deze leerling rapporteert een relatief lage ervaren mentale gezondheid en gemengde tevredenheid met de eigen algehele kwaliteit van leven.

Wat is de aard en omvang van ervaren problemen?

Voormalig gegijzelde oud-leerlingen

Voor zeven op de tien (71%) deelnemende gegijzelde leerlingen was de gijzeling een (zeer) negatieve ervaring, vaak gekenmerkt door emoties van bedreiging, onbegrip, spanning en angst – emoties die ook in de nasleep het vaakst werden genoemd.

De meeste deelnemende gegijzelde leerlingen rapporteren, ondanks hun negatieve ervaringen, geen of slechts milde PTSS-klachten. Een kwart (24%) van de deelnemende leerlingen heeft vermoedelijke PTSS (tegenover 1,3% in de algemene bevolking) (10), met klachten als nachtmerries, waakzaamheid en onveiligheidsgevoelens. Ofschoon deze prevalentie bepaald is met een gestandaardiseerde vragenlijst, is het aanzienlijk hoger dan wat men zou verwachten. Zelfs wanneer rekening wordt gehouden met het 'type' traumatische gebeurtenis (een gijzeling), is het percentage hoger dan wat gevonden wordt in internationaal onderzoek naar gijzelingen en ontvoeringen (12%) (44). Daarbij geldt wel de kritische kanttekening dat het percentage uit internationaal onderzoek tot stand was gekomen op basis van interviews. Interviews rapporteren doorgaans een lagere prevalentie dan vragenlijsten. Een andere mogelijke verklaring is dat het hier kinderen betrof, een groep die kwetsbaar is voor het ontwikkelen van PTSS (10). Het gerapporteerde PTSS-percentage onder de gegijzelde

schoolkinderen ligt in dezelfde orde van grootte als bij Nederlandse kinderen die tijdens de Japanse bezetting gedwongen in interneringskampen verbleven; ook in die groep rapporteerde circa 26% ernstige PTSS-gerelateerde klachten, ruim vijftig jaar na de gebeurtenissen (45). In beide gevallen – de schoolgijzeling en de internering – ging het om volwassenen die als kind te maken kregen met gevangenschap onder bedreigende omstandigheden, al geldt voor de schoolgijzeling een veel korter tijdsbestek.

Deze posttraumatische klachten gaan gepaard met aanzienlijke beperkingen in het functioneren op het werk en in relaties, bij respectievelijk 20% en 16% van alle deelnemers. Uit interviews blijkt dat alledaagse activiteiten – zoals reizen, werken of het aangaan van relaties – voor hen moeilijk zo niet onmogelijk zijn vol te houden. Meerdere leerlingen gaven in interviews aan dat de intensiteit van deze klachten fluctueert gedurende hun leven.

Uit interviews blijkt verder dat de gijzeling bij sommige oud-leerlingen, zonder chronische klachten, nog steeds angst, boosheid en verdriet oproept.

Naasten

Voor de helft (48%) van de deelnemende naasten heeft de schoolgijzeling een (zeer) negatieve invloed gehad op hun leven. Uit interviews blijkt dat het nog altijd pijnlijk en verdrietig is voor sommige naasten om terug te denken aan of te spreken over de schoolgijzeling. Gevoelens van verdriet en boosheid kunnen onverwacht opkomen. Voor sommigen zijn de scherpe kantjes er inmiddels af, voor anderen lijkt de gijzeling als de dag van gisteren. Van de elf deelnemende naasten die de gijzeling als omstander meemaakten, scoorde één persoon op de vragenlijst boven de afkapwaarde voor complexe PTSS, wat duidt op een vermoedelijke stoornis als gevolg van deze gebeurtenis.

Bij een deel van de deelnemende naasten, vooral partners (70%), speelt de gijzeling een grote rol in hun dagelijks leven. Voor hen is de invloed nog altijd voelbaar. Uit interviews blijkt dat sommigen deelnemende naasten ongepland kostwinner of mantelzorger werden, hun eigen toekomstverwachtingen en levensplannen moesten bijstellen en te maken kregen met spanningen in het gezin door de schoolgijzeling.

Overige getroffen

Bij de deelnemende drie leraren lijkt geen sprake van aanhoudende negatieve gevolgen door de schoolgijzeling. Voor de twee deelnemende leerlingen van Molukse afkomst was de gijzeling destijds beangstigend, maar ook zij rapporteren geen indicaties van PTSS. Eén van hen benoemde dat de gijzeling – naast negatieve gevolgen – positieve gevolgen had. Deze leerling is zich gaan inzetten op het tegengaan van buitensluiting van anderen. De niet-gegijzelde leerling die de gijzeling als omwonende meemaakte, rapporteert klachten die wijzen op vermoedelijke PTSS. Voor deze leerling was de gijzeling en nasleep zeer bedreigend.

Conclusie

Voor het merendeel van de aan het onderzoek deelnemende gegijzelde leerlingen was de schoolgijzeling een (zeer) negatieve ervaring, gekenmerkt door emoties van bedreiging, angst en stress. Toch rapporteert de meerderheid geen blijvende negatieve gevolgen. Een

aanzienlijke minderheid ervaart echter ernstige mentale klachten en ontevredenheid over hun kwaliteit van leven en mentale gezondheid. Daarbij moet benadrukt worden dat de ingrijpende gebeurtenis al lang geleden – een kleine vijftig jaar geleden – had plaatsgevonden. Het percentage deelnemers met vermoedelijke PTSS is relatief hoog vergeleken met wat verwacht wordt in de algemene Nederlandse bevolking en voor dit type traumatische gebeurtenis. Andere groepen getroffen – zoals naasten, oud-leraren, buurtbewonende leerlingen of leerlingen van Molukse afkomst – rapporteren over het algemeen minder vaak negatieve gevolgen en vaker tevredenheid met hun kwaliteit van leven en mentale gezondheid. Sommige deelnemende naasten werden ongewild mantelzorger of kostwinner. In enkele gevallen waren de gevolgen voor deelnemende naasten en omwonenden eveneens zeer ingrijpend, zo niet traumatisch.

8.2. Onderzoeksvraag 2. Welke behoeften met betrekking tot erkenning en ondersteuning leven in relatie tot de gijzeling?

Steun

Voormalig gegijzelde oud-leerlingen

De meeste deelnemende gegijzelde leerlingen hebben geen behoefte aan extra hulp, of krijgen die al. Een op de vijf (22%) heeft daarentegen momenteel wel behoefte aan ondersteuning. Deze leerlingen geven aan dat de behoefte in bijna alle gevallen (80%) gerelateerd is aan de schoolgijzeling. Het gaat vooral om hulp bij de verwerking van de gijzeling en omgaan met posttraumatische klachten, zoals angstaanvallen en overmatige waakzaamheid.

In de nasleep van de gijzeling misten veel deelnemende leerlingen destijds steun vanuit hun omgeving. Vier op de tien (42%) voelde zich thuis niet of nauwelijks gesteund, en bijna de helft (47%) ervoer niet of nauwelijks steun van familie. Van andere mogelijke steunbronnen ontvingen de leerlingen nog minder vaak steun. De overgrote meerderheid gaf aan nauwelijks of geen steun te hebben ontvangen van de rijksoverheid, de gemeente en formele hulpverleners (98-96%). Wanneer steun wel werd genoemd, was deze doorgaans beperkt van aard.

In de loop der jaren vonden verschillende deelnemende leerlingen steun in het contact met hun partner, lotgenotencontact, professionele hulp, herdenkingsmonumenten en diverse initiatieven die de Nederlandse en Molukse gemeenschappen samenbrachten.

Naasten

De meeste deelnemende naasten hebben geen behoefte aan extra hulp, of krijgen die al. Bijna een op de zes (16%) deelnemende naasten heeft wel momenteel behoefte aan ondersteuning. In de helft van de gevallen geven de deelnemende naasten aan dat deze behoefte gerelateerd is aan de schoolgijzeling. Het gaat vooral om ondersteuning bij het verwerken van de weerslag van de schoolgijzeling, en in het omgaan met posttraumatische klachten van hun gegijzelde dierbare.

In de directe nasleep van de gijzeling misten de deelnemende naasten die destijds de gijzeling als omstander meemaakten steun vanuit hun omgeving, vergelijkbaar met de ervaring van de gegijzelde leerlingen.

Bij de gehele groep deelnemende naasten valt op dat zij in recentere jaren steun vonden in contact met uiteenlopende steunbronnen, zoals hun gegijzelde dierbare, lotgenoten, professionele hulp, werk, informatie over de gijzeling en herdenkingsmomenten.

Overige getroffen

Geen van de overige getroffen heeft op dit moment behoefte aan steun. In de nasleep van de gijzeling ervoeren de leraren steun van naasten, hulpverleners en collega's. De leerling van Molukse afkomst vond steun binnen het hechte gezin en de gemeenschap. De niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde voelde zich daarentegen nauwelijks gesteund; het was een eenzame tijd waarin praten moeilijk was.

Conclusie steun

Ruim een op de vijf deelnemende gegijzelde leerlingen en bijna een op de zes naasten heeft momenteel behoefte aan ondersteuning. Leerlingen geven aan dat dit doorgaans gerelateerd is aan de schoolgijzeling. Naasten geven aan dat de behoefte aan steun in de helft van de gevallen met zekerheid gerelateerd is aan de schoolgijzeling. Leerlingen en naasten zoeken vooral hulp bij verwerking en het omgaan met posttraumatische klachten. De overige deelnemende getroffen hebben geen behoefte aan ondersteuning of ontvangen deze al.

In de nasleep van de gijzeling ontbrak het leerlingen aan brede steun vanuit de directe omgeving en officiële instanties. De minste steun werd ervaren van overheid, gemeente en hulpverlening, ook ervoer bijna de helft weinig tot nauwelijks steun van eigen gezin en familie. Wanneer er wél steun werd ervaren, betrof dit meestal steun in beperkte mate; slechts een kleine groep voelde zich in sterke mate gesteund. In de jaren daarna vonden sommige betrokkenen steun in lotgenotencontact, professionele hulp, herdenkingsinitiatieven en het delen van ervaringen. De overige deelnemende getroffen, onder wie leraren, leerling van Molukse komaf en een niet-gegijzelde oud-leerling, hebben momenteel geen ondersteuningsbehoefte.

Erkenning

Erkenning is een sociaal proces waarin de samenleving en instituties de gevolgen van ingrijpende gebeurtenissen publiekelijk onderkennen, getroffen respecteren en actief betrekken, met als doel herstel te bevorderen.

Voormalig gegijzelde oud-leerlingen

De meerderheid van de deelnemende leerlingen ervaart momenteel waardering van zijn of haar partner (85%) en voor andere leerlingen (lotgenoten) (61%) bij het omgaan met de gevolgen van de gijzeling. De meerderheid voelt zich als getroffene echter miskend door de overheid (86%), berichtgeving in de media (61%) en de helft (48%) door de samenleving in het algemeen.

In interviews en groepsgesprekken wijzen deelnemende leerlingen vooral de toenmalige regering aan als verantwoordelijk voor de gijzeling. Volgens deze leerlingen leidde de slechte behandeling van Molukse KNIL-militairen en hun gezinnen in de jaren vijftig en zestig tot gevoelens van onrecht en tot de radicalisering van Molukse jongeren die uiteindelijk de school gijzelden. Enkele deelnemende leerlingen ervaren dat zij nog steeds de gevolgen dragen van fouten die destijds door de overheid zijn gemaakt.

De leerlingen houden daarnaast de overheid verantwoordelijk voor de gebrekkige nazorg destijds. Voor veel leerlingen gold dat ze in de nasleep van de gijzeling het gevoel kregen dat niemand zag en begreep wat de gijzeling met hen – als jonge kinderen – had gedaan. Over de gijzeling werd na afloop gezwegen. Er was volgens velen van hen nauwelijks nazorg en deze sloot ook niet altijd aan bij hun behoeften. Zij gaven aan dat de gijzeling achteraf in hun ogen werd gebagatelliseerd als een ‘schoolreisje’ waar de kinderen wel overheen zouden groeien.

De financiële tegemoetkoming destijds door de overheid werd ervaren als afkoop- en zwijggeld. Uit de interviews komt een beeld naar voren van althans een deel van de leerlingen van wie het vermogen tot maatschappelijke participatie – op school, in werk, studie en relaties – op jonge leeftijd is ondermijnd.

Degenen die momenteel met klachten kampen, ervaren dat hun dagelijks leed door de overheid en anderen niet worden gezien. Zij kunnen niet volledig functioneren op werk, in studie, in relaties en gezin. Zo geven enkele gegijzelden aan hun baan te zijn verloren door aanhoudende klachten en vertellen anderen over de wirwar van regelgeving waarin zij verstrikt raakten. Sommigen dragen zelf zorgkosten gerelateerd aan de gijzeling. Dit versterkt hun beleving dat hun situatie onvoldoende wordt gezien en begrepen door de overheid. Zij zoeken financiële tegemoetkoming voor al deze gemaakte kosten.

Naast miskennen door de landelijke overheid, geven diverse oud-leerlingen aan zich door de gemeente miskend te voelen. Wanneer leerlingen zelf initiatieven namen om de gijzeling te verwerken of te komen tot verzoening tussen de gemeenschappen in Bovensmilde misten zij ondersteuning en waardering van de gemeente. Veel gegijzelden zijn daarnaast boos over het gebrek aan passende herdenkingsplaatsen; het herdenkingsmonument wordt niet voldoende onderhouden en een herdenkingsgelegenheid bij de ‘nieuwe’ school ontbreekt nog steeds.

De meeste deelnemende gegijzelde leerlingen hebben geen behoefte aan excuses vanuit de Molukse gemeenschap. Zij vinden dergelijke excuses ongepast. Zij hebben al begrip en erkenning vanuit de Molukse gemeenschap ervaren voor hetgeen hun is overkomen. Zij spreken van een besef dat de gijzeling niet alleen slachtoffers en daders kent, maar twee gemeenschappen die zich sindsdien onbegrepen hebben gevoeld. Het is voor deze deelnemers belangrijk om naast het aangedane leed door de gijzelnemers ook de goede daden vanuit de Nederlandse en Molukse gemeenschappen te erkennen.

Andere deelnemende leerlingen ervaren echter wel miskennen door de Molukse gemeenschap, vooral wanneer begrip wordt getoond voor de gijzelingsactie, of wanneer het lijkt dat deze actie gerechtvaardigd wordt. Vooral wanneer mensen van Molukse afkomst zich

huns inziens onvoldoende van de gijzeling distantiëren, doet dit pijn. De roep om vergeving voor de gijzelnemers is pijnlijk voor oud-leerlingen die zelf nog kampen met de gevolgen van de gijzeling en het gevoel hebben dat aan hun leed geen recht is gedaan.

De meeste deelnemende leerlingen verwachten overigens niet dat excuses van gijzelnemers bijdragen aan hun ervaren erkenning. Enkelen missen spijt of erkenning vanuit de gijzelnemers. Ze hopen dat de gijzelnemers inzien wat de gevolgen waren van hun actie en toegeven dat ze te ver zijn gegaan en hun oprechte spijt betuigen.

In de loop van hun leven hebben sommige deelnemende leerlingen meer erkenning ervaren, bijvoorbeeld door de toegenomen openheid binnen de gemeenschap om over de gijzeling te spreken, of doordat zij een formele diagnose kregen voor de mentale problematiek die zij aan de gijzeling toeschreven. Daar waar deelnemende leerlingen wél begrip ontvingen, werd dit positief ontvangen. Het gaf het gevoel serieus genomen te worden en creëerde ruimte om over gevoelens te praten.

Naasten

De meerderheid (88%) van de deelnemende naasten voelt zich gewaardeerd door hun gegijzelde dierbare, hun directe omgeving (76%) en door andere naasten (lotgenoten) (60%). Slechts een enkeling ervaart, als naaste van een gegijzelde, erkenning door de overheid (5%).

Voor de meeste deelnemende naasten staat erkenning van het leed van hun gegijzelde voorop. Deze erkenning strekt zich ook uit naar symbolische betekenisvolle objecten als herdenkingsmonumenten. De naasten ervaren het als pijnlijk dat het herdenkingsmonument in het dorp verwaarloosd is, want daarmee wordt geen recht gedaan aan de herinnering en gevolgen van de gijzeling voor hun gegijzelden.

Voor de meeste deelnemende naasten speelt erkenning voor de positie als naaste geen grote rol, al geven sommigen aan dat voor erkenning daarvoor meer aandacht zou mogen zijn. Erkenning van de gevolgen van de gijzeling op hun eigen leven is doorgaans ondergeschikt aan erkenning van de gevolgen van de gijzeling voor hun gegijzelde dierbaren.

Overige getroffen

De drie deelnemende leraren voelen zich als direct getroffen door de overheid en samenleving óf erkend, óf neutraal bejegend. Allen ervaren waardering van hun partner en dierbaren. De deelnemende leerling van Molukse afkomst voelt zich gewaardeerd door de eigen partner. Deze leerling voelt zich miskend door de overheid en berichtgeving in de media. Op school voelde deze leerling zich soms buitengesloten als gevolg van de schoolgijzeling. Deze leerling mist erkenning voor de negatieve gevolgen op de gegijzelde leerlingen en op mensen van Molukse afkomst.

De gijzeling raakte niet alleen leerlingen, leraren en naasten, maar ook omwonenden. Een niet-gegijzelde oud-leerling en een naaste rapporteren dat zij door de overheid uit hun huis gezet waren tijdens de gijzeling en dat zij hun huis na afloop van de gijzeling verwaarloosd aantroffen. De niet-gegijzelde leerling die nabij de school woonde kreeg te maken met angstige

en bedreigende situaties in de nasleep en kon de ervaringen met weinigen delen. Een vorm van dank of excuus werd nauwelijks gegeven, waardoor men zich realiseerde dat begrip vanuit de overheid voor alle ontregeling ontbrak.

Conclusie erkenning

De meeste deelnemende gegijzelde leerlingen ervaren geen erkenning vanuit de landelijke overheid, de gemeente en de samenleving. Zij houden de toenmalige regering mede verantwoordelijk voor de aanleiding van de gijzeling, het gebrek aan nazorg en het bagatelliseren van wat hun is overkomen. Hun klachten en de gevolgen voor hun leven worden volgens hen onvoldoende gezien. Ook van de gemeente hebben zij in de nasleep en de jaren erna nauwelijks steun ervaren. Tegenover dit gemis staat dat veel leerlingen juist wél steun vonden bij partners en lotgenoten, wat hielp in de verwerking. Leraren voelden zich over het algemeen wél erkend. Een leerling van Molukse afkomst mist erkenning vanuit overheid en media en voelde zich door de gijzeling soms buitengesloten op school. Voor naasten staat erkenning vooral in het teken van recht doen aan hun gegijzelde dierbaren. Sommigen wensen daarnaast meer aandacht voor de weerslag op hun eigen leven.

Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Opvallend is dat vrijwel geen enkele deelnemende gegijzelde leerling, niet-gegijzelde leerling, Molukse leerling, leraar of naaste wraakgevoelens jegens de Molukse gemeenschap koestert. Ruim de helft (53%) van de gegijzelde leerlingen staat open voor contact met de Molukse gemeenschap en bijna de helft (49%) is positief over het gezamenlijk zoeken naar oplossingen voor de gevolgen van de gijzeling. Dit wijst erop dat voormalig gegijzelde leerlingen de Molukse gemeenschap over het algemeen niet verwijten wat er is gebeurd, en bereid zijn samen naar oplossingen te zoeken.

Desondanks heeft een minderheid van de deelnemende gegijzelde leerlingen (20%) en naasten (15%) geen behoefte aan contact met de Molukse gemeenschap. Respectievelijk 11% van de deelnemende leerlingen en 4% van de naasten is niet bereid te zoeken naar gezamenlijke oplossingen. Er is bij hen een significante samenhang tussen een lagere ervaren kwaliteit van leven, slechtere mentale gezondheid en ernstigere posttraumatische stressklachten enerzijds, en een negatieve houding ten opzichte van interactie en conflictoplossing met de Molukse gemeenschap anderzijds. Omgekeerd blijkt dat een hogere ervaren kwaliteit van leven, een betere mentale gezondheid en het ontbreken van posttraumatische stressklachten samenhangen met een grotere bereidheid tot interactie en het vinden van gezamenlijke oplossingen met de Molukse gemeenschap.

Conclusie houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Er is brede bereidheid onder de deelnemende gegijzelde leerlingen, leerkrachten, naasten en de betrokken leerling van Molukse afkomst om het gesprek aan te gaan en samen te werken aan de verwerking van de schoolgijzeling op gemeenschapsniveau, ofschoon er ook een kleine minderheid van de gegijzelde leerlingen is die hier afwijzend tegenover staat

8.3. Onderzoeksvraag 3. Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd met betrekking tot manieren waarop de overheid (rijksoverheid, uitvoeringsinstanties, gemeenten) tegemoet kan komen aan de behoeften van de voormalige gegijzelden en hun naasten?

Op basis van de resultaten van dit onderzoek zijn aanbevelingen geformuleerd voor de domeinen 'zorg en ondersteuning', 'erkenning' en 'houdingen tussen de gemeenschappen'. Elk van deze domeinen kan bijdragen aan het bevorderen van het verdere herstel van de nadelige gevolgen van de schoolgijzeling voor getroffen en. De aanbevelingen zijn gebaseerd op de oplossingsrichtingen die getroffen zelf hebben aangedragen en die aansluiten bij hun wensen en hun vertrouwen in aanbevolen maatregelen bevorderen. Voordat op de aanbevelingen wordt ingegaan, volgen eerst enkele algemene reflecties.

Algemene reflecties

Professionalisering (na)zorg

De opvang en (na)zorg in Nederlands zijn sinds de schoolgijzeling geprofessionaliseerd. Met als mijlpalen de oprichting van SHN, de Wet publieke gezondheid, en de uitbreiding van het Schadefonds Geweldsmisdrijven en verbeterde behandelmethodieken voor PTSS en richtlijnen voor psychosociale hulpverlening na rampen en crises.

Causaliteit en temporaliteit

Blootstelling aan een potentieel traumatische gebeurtenis is een noodzakelijke voorwaarde voor het vaststellen van een psychotraumatische stressstoornis en vormt het uitgangspunt van theorieën over het ontstaan van PTSS. Tegelijkertijd is het bijna vijftig jaar na de gijzeling onmogelijk een oorzakelijk verband te bewijzen tussen de schoolgijzeling en de huidige gerapporteerde klachten van getroffen. Het is niet vast te stellen of deze klachten (uitsluitend) voortkomen uit de gijzeling, of (mede) samenhangen met andere traumatische ervaringen en met andere factoren. Wel staat vast dat de schoolgijzeling voldoet aan de criteria van een potentieel traumatische gebeurtenis en dat de deelnemers klachten en problemen rapporteren die zij zelf aan de gijzeling toeschrijven. De veronderstelling dat de schoolgijzeling aan deze klachten heeft bijgedragen of eraan ten grondslag ligt, wordt daarom als aannemelijk beschouwd en dient als uitgangspunt gehanteerd te worden.

Heterogeniteit: niet één verhaal, niet één oplossing

De onderzoeksresultaten laten zien dat de ervaringen, gevolgen en behoeften binnen en tussen groepen getroffen uiteenlopen. Binnen de grootste groep, de voormalig gegijzelde leerlingen, zijn velen relatief gezond en tevreden met hun kwaliteit van leven; zij hebben geen behoefte aan (aanvullende) professionele hulp. Voor hen was de gijzeling een nare periode, maar geen bepalende factor voor hun huidige welzijn. Thema's als erkenning en zorg spelen voor hen in beperkte mate een rol.

Een niet onaanzienlijke minderheid kampt echter met aanhoudende ernstige psychische klachten en problemen die zij aan de gijzeling toeschrijven, met aanzienlijke gevolgen voor hun

dagelijks leven en soms ook voor dat van hun naasten. Sommigen van hen wensen professionele hulp bij traumaverwerking. Voor hen is zorg en erkenning van groot belang.

Andere groepen getroffen, met name de naasten van gegijzelden, ervaren verhoudingsgewijs minder vaak klachten. Dit geldt ook voor overige getroffen, al zijn deze deelnemende groepen te klein voor harde conclusies. Wel is duidelijk dat niet alleen gegijzelden risico lopen op ernstige, invaliderende posttraumatische klachten; dergelijke klachten komen ook voor bij naasten en omwonenden als gevolg van de gijzeling en de nasleep daarvan.

De uiteenlopende ervaringen, gevolgen en behoeften vragen om gerichte aanbevelingen; een *one-size-fits-all* benadering schiet tekort. Daarom richten de aanbevelingen zich op specifieke groepen getroffen en proberen zij recht te doen aan wat deze mensen nodig hebben. Dit betekent ook dat de aanbevelingen bedoeld zijn als mogelijkheden, niet als verplichtingen of standaardoplossingen. Niet iedere getroffene zal zich aangesproken voelen om deel te nemen aan lotgenotencontacten of verbindende activiteiten tussen gemeenschappen, of zich aan te melden bij een steunpunt. De aanbevelingen zijn erop gericht hulp en ondersteuning aan te bieden waar daar behoefte aan is, met respect voor de autonomie en eigen keuzes van iedere getroffen.

Draagvlak

Het is belangrijk getroffen die dat willen mee te laten denken over de invulling en uitvoering van de aanbevelingen. Dit gaat verder dan alleen luisteren naar wat zij willen. Door hen actief te betrekken en in gesprek te blijven, geef je hun mede-eigenaarschap, ontstaat transparantie en vertrouwen in het proces, en groeit het draagvlak voor de aanbevelingen. Een belangrijke wens vanuit getroffen daarbij is een heldere communicatie over vervolgstappen die uit de aanbevelingen vloeien.

De schoolgijzeling raakte zowel de Nederlandse als Molukse gemeenschap in Bovensmilde. Voor gemeenschapsherstel is aandacht nodig voor hun onderlinge verhoudingen en verhalen. Dit onderzoek heeft Molukse oud-leerlingen die thuisbleven of naar huis werden gestuurd grotendeels niet bereikt. Daarmee ontbreekt hun perspectief op de schoolgijzeling, dat deel uitmaakt van het bredere perspectief van de Molukse gemeenschap. Het scheppen van draagvlak vereist ook aandacht voor de positie en beleving van de Molukse gemeenschap in relatie tot de gijzeling. Het is aan te raden hierover actief het gesprek aan te gaan met vertegenwoordigers uit die gemeenschap.

Evalueer na afloop

Evalueren is de manier om te achterhalen of wat is aangeboden daadwerkelijk effect heeft gehad. De inzichten die dit oplevert, helpen niet alleen de getroffen van Bovensmilde, ze dragen ook bij aan beter beleid bij toekomstige rampen en crisissituaties. Het op transparante wijze leren en verbeteren biedt beleidsuitvoerders de kans om maatregelen aan te scherpen. Dit vermindert de kans op ontevredenheid bij getroffen die lang niet zijn gezien en zich niet erkend hebben gevoeld. Evalueren betekent overigens niet het verplicht inwilligen van wensen of eindeloos rekken van verwachtingen. Evaluatie is een instrument om systematisch en op

transparante wijze te leren en te verbeteren en kan zo wantrouwen en ontevredenheid onder getroffen en voorkomen, doordat uitgelegd wordt wat nodig was, wat werkte en waarom iets stopt.

Aanbevelingen

Aanbeveling 1 en 2 richten zich op zorg en ondersteuning voor getroffen en met langdurige psychische en psychosociale klachten die zij toeschrijven aan de schoolgijzeling. Het is deze groep die het zwaarst getroffen is en die daarom prioriteit verdient. Aanbeveling 3 en 4 zijn gericht op erkenning voor alle getroffen en die zich niet gezien of gehoord voelen. Aanbeveling 5 focust op het ondersteunen van gezamenlijke verwerking vanuit de betrokken gemeenschappen.

Aanbeveling 1 – Richt een steunpunt in voor getroffen en

Aanbeveling 1 sluit aan bij de door leerlingen en leraren aangedragen oplossing van ‘een centrale plek waar je terecht kunt voor zorg en steun’, en waar je verwezen wordt naar ‘gespecialiseerde psychische zorg op maat’ en ‘lotgenotencontact’. De aanbeveling past ook bij de door naasten aangedragen oplossingsrichting ‘goede zorg kijkt naar het gezin’ en bij de wens voor ‘lotgenotenbijeenkomsten’. Deze aanbeveling is direct bedoeld voor getroffen en van de schoolgijzeling die kampen met psychische en psychosociale klachten en praktische problemen die zij toeschrijven aan de gijzeling. Onder de getroffen en worden verstaan alle personen die zijn blootgesteld aan de schoolgijzeling of indirect met de gevolgen van de gijzeling, hetzij als gegijzelde, toeschouwer en naaste.

Sinds de gijzelingen van de jaren zeventig is in Nederland en zeker ook daarbuiten de kennis over psychotraumazorg aanzienlijk toegenomen, er bestaan inmiddels bewezen effectieve behandelingen voor (complexe) PTSS, ook bij jeugdtrauma's (46). Verspreid over Nederland zijn hiervoor hoogspecialistische psychotraumacentra beschikbaar, die zorg bieden bij traumagerelateerde moeilijkheden en aanverwante problemen op verschillende levensdomeinen, waaronder relaties, gezinnen en werk. Het is belangrijk dat er voor getroffen en toeleiding naar deze beproefde zorg is. Daarnaast bestaat er behoefte aan laagdrempelige vormen van steun, zoals lotgenotencontact, waarin mensen samen woorden geven aan hun ervaringen, herkenning vinden en elkaar praktische adviezen geven. Overweeg daarom het opzetten van een laagdrempelig, kleinschalig steunpunt voor getroffen en met psychische, psychosociale en praktische (waaronder materiële) hulpvragen. Al sinds de jaren negentig heeft Nederland expertise opgedaan met dergelijke steunpunten, o.a. na de Enschedese vuurwerkcrisis, de Volendamse cafébrand en de vliegcrises in Tripoli en Oekraïne (MH17), en worden dergelijke steunpunten door gemeenten als waardevol ervaren om invulling te geven aan een gecoördineerd dienstenaanbod voor getroffen en (47,48). Zo'n éénloketfunctie wordt vanuit richtlijnen na rampen en crises sterk aanbevolen wanneer getroffen en te maken hebben met meerdere samenhangende klachten en problemen (25). Een dergelijk steunpunt biedt informatie, advies, hulp, praktische ondersteuning en toeleiding naar zorg. Het zorgt ervoor dat getroffen en op één herkenbare plek terecht kunnen.

De bemensing kan bestaan uit casemanagers, bijvoorbeeld van Slachtofferhulp Nederland (SHN), met kennis van de schoolgijzeling en van psychotrauma, die de steun en zorg

coördineren en contacten onderhouden tussen gemeenten, zorg en andere uitvoerende instanties, zodat getroffen en hun verhaal niet telkens hoeven te herhalen en niemand tussen wal en schip belandt. Vanuit een steunpunt kunnen eventueel ook lotgenotencontacten worden opgezet en gecoördineerd. Het steunpunt wordt aangeraden expliciet aandacht te hebben voor de naasten van getroffen en, zodat ook zij steun en zorg kunnen krijgen indien nodig.

Hoewel sommige getroffen en verwachten dat de behoefte aan een steunpunt snel zal afnemen, is het belangrijk rekening te houden met langdurige beschikbaarheid. Hulp zoeken, vertrouwen opbouwen en herstellen van traumatische ervaringen kan jaren duren en vraagt om tijd en geduld. Voorkom dat het steunpunt te vroeg wordt opgeheven en houd rekening met veranderende behoeften van getroffen en in de loop van de tijd. Voer voorafgaand aan een besluit over beëindiging een evaluatie uit, samen met de getroffen en zelf. Zorg er bovendien voor dat alle getroffen en worden geïnformeerd over het bestaan van het steunpunt.

Aanbeveling 2 – Ontwikkel een handreiking voor getroffen en en hulpverleners

Aanbeveling 2 sluit aan bij de door deelnemende leerlingen en leraren aangedragen oplossingsrichtingen ‘gespecialiseerde psychische zorg op maat’ en ‘steun voor ouders’, en bij door deelnemende naasten aangedragen oplossingsrichtingen ‘goede zorg kijkt naar het gezin’, ‘rol huisarts’ en ‘publieke bekendheid’. Deze aanbeveling is bedoeld voor getroffen en van de schoolgijzeling die kampen met psychische en psychosociale klachten en praktische problemen die zij toeschrijven aan de gijzeling.

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat een deel van de getroffen en na de gijzeling de weg naar professionele hulp heeft gevonden. Veel van hen hebben daar baat bij gehad, maar niet alle ervaringen binnen de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) en met huisartsen waren positief. Sommige getroffen en voelden zich teleurgesteld of niet begrepen door de manier waarop de zorg werd verleend of de adviezen die werden gedaan.

We bevelen daarom aan een handreiking te ontwikkelen voor hulpverleners en uitvoeringsinstanties, ter ondersteuning bij het zorgvuldig en sensitief omgaan met getroffen en. Deze handreiking biedt toegankelijke achtergrondinformatie over de historische en culturele context van de gijzeling, de nasleep en de gevolgen voor getroffen en, en verschaft inzicht in hun ervaringen en behoeften op het gebied van steun en erkenning. Daarbij is ook aandacht wenselijk voor het aanbod van steun en zorg voor getroffen en, maar ook voor hun ouders, gezinsleden en andere dierbaren.

Daarnaast kan de handreiking praktische handvatten en tips bevatten voor een respectvolle bejegening naar getroffen en, zoals hoe te voorkomen dat getroffen en telkens opnieuw hun traumatische ervaringen moeten vertellen.

De handreiking is bedoeld voor onder meer nuldelijnsondersteuners, maatschappelijk werkers, huisartsen, psychologen, psychiaters, verpleegkundigen en medewerkers van uitvoeringsinstanties zoals het UWV. Omdat niet vooraf duidelijk is met welke professionals getroffen en in contact komen, of professionals kennis hebben van de schoolgijzeling en de

gevolgen voor getroffen en, adviseren we om de handreiking ook beschikbaar te stellen aan de getroffen en zelf, zodat zij deze kunnen meenemen naar gesprekken met hulpverleners.

Indien uitvoering gegeven wordt aan aanbeveling 1 – het oprichten van een steunpunt – kan de handreiking daar worden ingebed en kunnen de coördinatoren helpen bij de verspreiding ervan. Een voorbeeld van zo'n handreiking is het Veteranenlexicon (38).

Aanbeveling 3 – Richt een informatie- en herinneringspunt in

Aanbeveling 3 sluit aan bij de door leerlingen en leraren aangedragen oplossingsrichting 'publieke bekendheid over de gijzeling' en bij door naasten aangedragen oplossingsrichtingen 'publieke bekendheid' en 'een centraal informatiepunt'. Deze aanbeveling is bedoeld voor alle getroffen en van de schoolgijzeling die behoefte hebben aan meer aandacht en erkenning voor de gevolgen ervan.

Erkenning – gehoord, gezien, gerespecteerd en begrepen worden – is een hoeksteen voor de verwerking van traumatische gebeurtenissen (25). Het is een sociaal proces dat draait om de wisselwerking tussen getroffen en, instituties en de samenleving. Met het geven van erkenning wordt een positieve transformatie beoogd naar een samenleving waarin getroffen en zich maatschappelijk gesteund voelen.

Veel gegijzelde leerlingen bleven destijds als jonge kinderen ongehoord en onbegrepen achter. Zij ervoeren een gebrek aan professionele hulp én informele steun vanuit gezin en gemeenschap. Er werd gezwegen over de gijzeling, terwijl uitspraken die het afdeden als 'een schoolreisje' en de eenmalige financiële tegemoetkoming door velen als onderschatting van hun leed werden ervaren. Het is aannemelijk dat dit gebrek aan erkenning de verwerking voor een deel van de getroffen en heeft bemoeilijkt.

In de jaren erna namen een aantal getroffen en zelf het initiatief voor onderlinge steun, herdenkingen en publieke aandacht, met minimale ondersteuning van buitenaf. Sommigen zetten zich jarenlang onvermoeibaar in voor publieke erkenning en steun, gedreven door de overtuiging dat recht moet worden gedaan aan getroffen en. Dit toont hun veerkracht, maar onderstreept ook dat maatschappelijke erkenning niet louter door getroffen en zelf kan worden ingevuld; deze moet uit de samenleving komen. Overheden vervullen hierin een formele rol, door publiekelijk stil te staan bij gebeurtenissen, verantwoordelijkheid te erkennen en beleid te ontwikkelen dat steun en erkenning geeft. Media spelen een informele rol door verhalen zichtbaar te maken en de publieke beeldvorming te beïnvloeden.

De behoefte aan maatschappelijke erkenning blijft tot op de dag van vandaag groot. Veel betrokken en ervaren nog steeds een gebrek aan aandacht, medeleven en betrokkenheid.

Daarom adviseren we het oprichten van een *informatie- en herinneringspunt*. Een dergelijk punt kan zich inzetten voor meer publieke bekendheid voor de schoolgijzeling. We raden aan dat dit punt informatie verzamelt over de schoolgijzeling uit officiële documenten en uit persoonlijke verhalen, beeldmateriaal en memento's.

Op deze manier biedt het herinneringspunt een centrale plek voor betrouwbare en genuanceerde informatie over de schoolgijzeling, met oog voor uiteenlopende perspectieven, bedoeld voor getroffenen, naasten en andere geïnteresseerden. Daarnaast kan het bijdragen aan initiatieven om deze kennis publiekelijk bekend te maken, denk aan tentoonstellingen en onderwijsmateriaal.

Het informatie- en herinneringspunt kan zowel digitaal als fysiek worden vormgegeven. In Nederland bestaan diverse voorbeelden van dergelijke plekken die mensen op persoonlijke wijze uitnodigen stil te staan bij ingrijpende gebeurtenissen uit de geschiedenis. Zo is er het *Licht van herinnering* in Amersfoort, ter nagedachtenis aan 360 Joden die daar de Tweede Wereldoorlog niet overleefden. Het digitale monument *Blijvend vertellen* voor de slachtoffers van geweld in de jeugdhulp. Het *Nationaal Monument MH17* herdenkt de 298 slachtoffers van vlucht MH17. *Herinneringscentrum Kamp Westerbork* vertelt niet alleen het verhaal van het kamp als doorvoerpunt voor Joden, Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar ook het latere verhaal van het kamp als woonoord voor Molukkers.

Wij adviseren te verkennen of erfgoedinstellingen, zoals het Nationaal Archief, kunnen bijdragen aan het archiveren en publiek toegankelijk maken van het verzamelde materiaal en aan het plaatsen van de gijzeling in de context van andere ingrijpende historische gebeurtenissen uit die periode. Daarnaast kan nagedacht worden over het (toekomstige) beheer – inhoudelijk, organisatorisch en financieel – van het herinneringspunt, zodat dit blijvend aansluit bij de behoeften van de gebruikers.

Het voorgestelde informatie- en herinneringspunt vervult overigens een wezenlijk andere rol dan het onder aanbeveling 1 aanbevolen steunpunt. Het informatie- en herinneringspunt biedt betrouwbare, historische informatie en bevordert publieke bekendheid over de schoolgijzeling, voor zowel getroffenen als geïnteresseerde Nederlanders. Het steunpunt daarentegen is een besloten voorziening voor getroffenen met psychische en psychosociale problemen, bemenst door deskundige hulpverleners. Vanwege verschillen in doel, doelgroep en benodigde expertise adviseren wij deze punten niet te combineren.

Aanbeveling 4 - Verken wat overheden kunnen betekenen voor getroffenen

Aanbeveling 4 haakt in op door leerlingen en leraren aangedragen oplossingsrichtingen 'publieke excuses' en 'financiële tegemoetkoming' en door naasten aangedragen oplossingsrichtingen 'publieke excuses', 'financiële steun getroffen gezinnen', en 'onderhoud het monument en organiseer herdenkingen'. Deze aanbeveling is bedoeld voor getroffenen van de schoolgijzeling die behoefte hebben aan erkenning voor de gevolgen ervan door overheden.

Volgens veel deelnemende getroffenen ontbreekt bij de overheid het besef van verantwoordelijkheid – zowel voor de omstandigheden die tot de gijzeling leidden, als voor de gebrekkige nazorg. Ook vanuit de gemeente werd steun gemist bij initiatieven ten behoeve van de verwerking van de gijzeling en werd het gebrek aan onderhoud voor de herdenkingstekens en monumenten die getroffenen zelf hebben opgericht als kwetsend ervaren. Het gemis aan erkenning dragen velen nog steeds met zich mee.

Tegenover de ervaring van veel getroffen en staat echter een ander perspectief. Nederland werd door de schoolgijzeling geconfronteerd met een ongeken crisis, de overheid handelde direct: er kwam een crisisdienst, opvang voor familie, en inzet van politie, militairen, medici en hulpverleners. Onder leiding van de CBOG startten nazorgprogramma's voor kinderen en ouders, met samenwerking tussen huisartsen, maatschappelijk werkers en psychiaters. De school ontving professionele begeleiding en organiseerde activiteiten en uitjes. Ouders kregen professionele ondersteuning. Voor kinderen was vanuit de overheid extra beveiliging in de nasleep geregeld om ze te beschermen. De overheid kende een eenmalige financiële tegemoetkoming toe uit solidariteit en medeleven. Het bovenstaande schetst een beeld van een overheid, school en hulpverleners die zich actief inzetten voor het welzijn van de getroffen en. Hoe valt dat te rijmen met de ervaringen van veel getroffen en, die juist steun en erkenning misten?

Daar zijn verschillende verklaringen voor. De schoolgijzeling speelde zich af in een andere tijdsgeest. In de jaren zeventig was er minder aandacht voor trauma, emotie en voor de belevingswereld van kinderen. 'Vergeten en doorgaan' was het nazorgdevies. Kinderen moesten zich eerder schikken naar volwassenen en naar deskundigen die geacht werden te weten wat goed voor hen was. Het gevolg was dat leerlingen vaak niemand hadden bij wie ze terechtkonden.

Daarnaast stond de opvang en zorg na rampen en crises in de kinderschoenen; het concept PTSS en de opvangorganisatie Slachtofferhulp Nederland (SHN) bestonden nog niet. Er waren geen richtlijnen voor psychosociale hulp en opvang, verantwoordelijkheden waren wettelijk nauwelijks vastgelegd, en financiële regelingen voor immateriële (psychische) schade kregen weinig aandacht. Gegijzelden en hun gezinnen werden in die tijd niet structureel benaderd voor nazorg en het ontbrak aan nazorgcontinuïteit (1). Op een gegeven moment hield de zorg voor gegijzelden op en in 1980 werd het CBOG opgeheven. Dat wekt de indruk dat men het na enkele jaren voldoende vond, terwijl juist uit dit onderzoek naar de schoolgijzeling blijkt dat de gevolgen nog altijd voelbaar zijn en de behoefte aan zorg en ondersteuning nog steeds bestaat.

Hadden rijk, gemeente en hulpinstanties met de kennis van toen beter kunnen handelen? Dat is bijna 50 jaar na dato lastig te zeggen. Ze lieten zich adviseren door experts en namen maatregelen om de schade te beperken. Of de juiste experts zijn betrokken en de juiste stappen zijn gezet, valt achteraf niet vast te stellen. Door toenemende aandacht voor de gevolgen van geweld op slachtoffers en door gewelddadige acties als de treinkapingen zijn wel belangrijke stappen gezet om opvang en nazorg na rampen en crises te professionaliseren. Gaandeweg was er de oprichting van SHN (1984), de Wet Publieke Gezondheid (2008), uitbreiding van het Schadefonds Geweldsmisdrijven naar immateriële schade en de ontwikkeling van multidisciplinaire richtlijnen voor psychosociale hulp (25).

Tegelijkertijd is het op basis van de belevingen van deelnemende getroffen en van de schoolgijzeling evident dat zij geen baat hebben gehad bij deze latere ontwikkelingen, terwijl relatief snel, al in 1979, werd vastgesteld dat gijzelingen samenhangen met psychische problemen en dat nazorg niet iedereen bereikte (1). Een vervolgonderzoek negen jaar later

(1989) liet zien dat een derde van de deelnemende gegijzelden uit verschillende Nederlandse gijzelingen PTSS-klachten rapporteerde, en dat 12% van hen en 11% van hun familieleden behoefte had aan professionele hulp. De voormalig gegijzelde leerlingen uit Bovensmilde vormden slechts een fractie van de deelnemers, omdat zij door de overheid grotendeels van dit onderzoek waren uitgesloten (2).

Door de gegijzelde leerlingen – de centrale groep getroffen in Bovensmilde – als overheid grotendeels uit te sluiten van vervolgonderzoek, werd een kans gemist om vroegtijdig problemen te signaleren en hulp te bieden aan jonge kinderen die kwetsbaar bleken. De cijfers uit dit rapport tonen aan dat de prevalentie van ernstige mentale klachten en hulpbehoeften veel hoger ligt bij de voormalige gegijzelde leerlingen uit Bovensmilde dan de eerder gerapporteerde cijfers van hoofdzakelijk volwassen gegijzelden in het vervolgonderzoek uit 1989 (2).

Samenvattend, direct na de beëindiging van de schoolgijzeling is er een reeks van opvang- en nazorgprogramma's gestart onder leiding van deskundigen. Het is echter de vraag of deze programma's bedoeld waren voor de kinderen en deze nazorg is door veel deelnemende getroffen – maar niet allen – als afwezig of gebrekkig ervaren. Onzes inziens zijn de overheid en deskundigen evenwel niet verantwoordelijk voor deze beperkte nazorg omdat er geen betere kennis voorhanden was. Al valt hier over te discussiëren omdat het met terugwerkende kracht niet te beoordelen is of de juiste experts zijn betrokken en stappen zijn gezet. Wel is duidelijk dat de overheid sindsdien met deskundigen wezenlijke stappen heeft gezet om de opvang te professionaliseren. Een publiek excuus, zoals deelnemende getroffen voorstellen, voor de gebrekkige nazorg direct na de gijzeling ligt daarmee minder voor de hand.

Daartegenover staat dat de overheid kansen heeft gemist op gebied van hulp en verwerking voor de gegijzelden uit Bovensmilde. Zo hadden de gegijzelde schoolkinderen niet buiten het gezondheidsonderzoek mogen worden gehouden (2). De nazorg is in de jaren na de gijzeling te vroeg beëindigd, gezien de aanhoudende problemen onder de getroffen. De voormalig gegijzelden hebben niet kunnen profiteren van de professionalisering van de nazorg die sinds de schoolgijzeling heeft plaatsgevonden, ondanks signalen van aanhoudende klachten bij gegijzelden in de jaren na de schoolgijzeling. Getroffen zijn hierin niet gekend en nemen het de overheid kwalijk dat zij geen adequate ondersteuning hebben ontvangen. Wij adviseren de overheid haar rol in dezen in oogschouw te nemen evenals haar verantwoordelijkheid voor het welzijn van haar inwoners. Het ging het hier om een collectieve traumatische gebeurtenis buiten het toedoen van de getroffen. In de latere ondersteuning zijn kansen gemist. Het deel van de getroffen dat nog steeds kampt met ernstige klachten en verstoorde levens had mogelijk lager geweest als zij wel waren gezien, gehoord en geholpen.

Gelet op de rol van de overheid in de nazorg, de niet verhaalbaarheid van de geleden schade, de mate van maatschappelijke ontwrichting, het voortdurende leed bij een deel van getroffen van de schoolgijzeling en het ontstaan van soms schrijnende financiële situaties binnen hun gezinnen, de stappen die getroffen als groep zelf al hebben gezet om te komen tot verwerking, adviseren we de overheid deze zaken te erkennen.

In navolging van de aangedragen oplossingsrichtingen van deelnemende getroffen en, adviseren we de mogelijkheden te verkennen voor een financiële tegemoetkoming volgens het afwegingskader van de Raad van State (49) voor diegenen die kampen met ernstige posttraumatische klachten, mentale problemen en financiële moeilijkheden ten gevolge van hun gijzelingservaringen. Overweeg hiervoor aansluiting bij bestaande fondsen, zoals het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Met hen zou verkend kunnen worden of de standaard verjaringstermijn van tien jaar kan komen te vervallen.

Indien wordt overgegaan tot een financiële tegemoetkoming voor getroffen en die kampen met klachten en aanverwante problemen, is het aan te raden een dergelijk gebaar samen te laten gaan met uitspraken of andere handelingen waaruit blijkt dat de overheid erkent wat de gijzeling voor hen heeft betekend. Het uitblijven van erkenning en uitsluitend een financiële tegemoetkoming zal naar alle waarschijnlijkheid leeg en opnieuw bagatelliserend voelen. Ook voor getroffen en voor wie financiële tegemoetkoming geen rol speelt, kan erkenning van grote waarde zijn.

Tot slot benadrukken getroffen en het belang van goed onderhouden monumenten, deze spelen een belangrijke rol in de herdenking, betekenisgeving en verwerking van de schoolgijzeling. Wij adviseren de gemeente Midden-Drenthe coulant te zijn en het onderhoud over te nemen en bij eventuele nieuwe monumenten vooraf heldere afspraken te maken met alle betrokken initiatiefnemers over beheer en instandhouding.

Aanbeveling 5 – Verken draagvlak voor verdere bruggen tussen gemeenschappen

Aanbeveling 5 haakt in op door deelnemende leerlingen en leraren aangedragen oplossingsrichtingen ‘herstel door verbinding’, ‘herstel door genoegdoening’, ‘neutrale middenweg’, ‘het is wel een keer klaar’ en door deelnemende naasten aangedragen oplossingsrichting ‘houdingen binnen én tussen gemeenschappen’. Deze aanbeveling is bedoeld voor getroffen en van de schoolgijzeling en inwoners van de Nederlandse en Molukse gemeenschappen die behoefte hebben aan verbindende activiteiten tussen gemeenschappen voor de verdere verwerking van de schoolgijzeling.

De schoolgijzeling maakt deel uit van de collectieve geschiedenissen van zowel de Molukse als de Nederlandse gemeenschap in Bovensmilde. Zij delen een pijnlijk verleden en een aangrijpingspunt voor herstel en verbinding. Uit dit onderzoek blijkt dat relatief veel deelnemende getroffen en openstaan voor gezamenlijke verwerking van de gevolgen van de schoolgijzeling, bijvoorbeeld via herstelgerichte ontmoetingen. Zulke bijeenkomsten kunnen bijdragen aan wederzijds begrip, erkenning en verbondenheid, verzoening en zo aan gemeenschapsherstel (50). Immers, ook gevolgen en verwerking van schokkende ervaringen vinden plaats binnen een sociale context.

Een aanzienlijk deel van de getroffen en – vooral de voormalig gegijzelden – heeft behoefte aan in gesprek blijven en verbindende activiteiten, en de wens te werken aan een gemeenschappelijke toekomst. Wij adviseren hier gehoor aan te geven door het faciliteren van dergelijke ontmoetingen voor wie daar behoefte aan heeft. Voordat hiermee wordt gestart dient er verkend te worden of er draagvlak voor is binnen de Molukse gemeenschap. Uit dit

onderzoek is immers weinig bekend over de belevingen van de Molukse gemeenschap in relatie tot de schoolgijzeling, over hoe de Molukse gemeenschap tegenover dergelijke ontmoetingen staat en over de wijze waarop het best rekening kan worden gehouden met de perspectieven en behoeften van zowel de Nederlandse als de Molukse gemeenschap.

Niet iedere getroffene heeft nog behoefte aan ontmoeten; sommigen zijn uitgesproken tegen verbindende en verzoenende activiteiten. Het is belangrijk dit te respecteren: niemand kan worden gedwongen deel te nemen aan zulke ontmoetingen, maar evenmin mag niemand belemmerd worden daaraan deel te nemen als die behoefte er wel is. Tot slot willen wij meegeven dat verzoening niet betekent dat boosheid, verdriet of woede worden ontkend, en dat het niet hetzelfde is als vergeving (42). Vergeven is een innerlijke keuze om iemand of een groep niet langer verantwoordelijk te houden of wrok vast te houden. Verzoenen is een sociaal proces waarin beide partijen het ervaren leed erkennen en toch bereid zijn elkaar als mens te blijven zien en hun relatie opnieuw op positieve wijze vorm te geven. Zulke ontmoetingen kunnen confronterend zijn, maar blijken achteraf vaak op te lichten en bij te dragen aan verwerking van traumatische ervaringen.

Het is raadzaam vooraf een inschatting te maken van de achtergrond en ervaringen van potentiële deelnemers en aan te sluiten bij hun behoeften. Daarbij verdient het aanbeveling om voort te bouwen op – of af te stemmen met – bestaande initiatieven vanuit de gemeenschap zelf, om te voorkomen dat deze worden doorkruist of ondermijnd.

Voor het faciliteren van ontmoetingen biedt het *herstelrecht* een passend kader. Herstelrecht richt zich op het herstellen van relaties, niet op het toewijzen van collectieve schuld of straf. Het vraagt om verantwoordelijkheid van alle deelnemende partijen voor (a) het erkennen van hun rol in de gebeurtenissen tijdens de schoolgijzeling en nasleep, (b) herstellen van de geleden schade en (c) werken aan herstel van vertrouwen (51-53). Een aanvullende benadering is de *democratische gemeenschapsdialoog*, die alle betrokkenen, ongeacht hun achtergrond, gelijkwaardig laat participeren en gericht is op transparantie en gezamenlijke oplossingen (54,55).

Leden uit de volgende partijen en gemeenschappen zouden betrokken kunnen worden: voormalig gegijzelden en hun dierbaren, andere getroffenen, leden van de Molukse en Nederlandse gemeenschappen, vertegenwoordigers namens de Nederlandse overheid en de gemeente Midden-Drenthe.

Wij bevelen aan dat de gemeente een leidende rol op zich neemt bij de organisatie van deze bijeenkomsten, gezien de eerder geuite kritiek van getroffenen over het gebrek aan gemeentelijke steun bij hun herstelinitiatieven. Overweeg ook een eventuele samenwerking met organisaties als het *Nederlands Veteraneninstituut* dat ervaring heeft met herstelgerichte programma's tussen gemeenschappen en waardevolle positieve effecten laat zien (56), en *Perspectief Herstelbemiddeling*, specialist in herstelgesprekken. Documenteer tot slot de opzet en uitvoering van het programma, zodat lessen kunnen worden getrokken voor vergelijkbare situaties in de toekomst.

Het is aan te raden aanbeveling 3 expliciet te koppelen aan deze aanbeveling, zodat het *informatie- en herinneringspunt* kan bijdragen aan de uitvoering van deze ontmoetingen.

8.4. Welke lessen inzake erkenning en ondersteuning levert dit onderzoek op voor de preventie en beperking van problemen bij toekomstige vergelijkbare gebeurtenissen?

De schoolgijzeling was een ongekennde ingrijpende gebeurtenis. Nooit eerder was er in Nederland sprake van een grootschalige gijzeling van voornamelijk jonge kinderen. Uit dit onderzoek leren we dat:

1. **Er geen doden of gewonden hoeven te vallen voor de ontwikkeling van aanhoudende traumatische klachten.** Een kwart van de gegijzelde leerlingen ervaart in samenhang met de schoolgijzeling ernstige mentale klachten die passen bij een vermoedelijke PTSS.
2. **Kinderen kwetsbaar zijn.** Niet alleen in het ontwikkelen van klachten als gevolg van de potentieel traumatische ervaring die de schoolgijzeling was, maar ook in het risico om na afloop onvoldoende gezien en gehoord te worden in de geboden steun en zorg.
3. **Er heterogeniteit is in individuele traumatische reacties.** De resultaten maken duidelijk dat zowel de beleving van de gijzeling als het verloop van de psychische reacties nadien sterk uiteenliepen. Sommige getroffenen beleefden de schoolgijzeling als een spannend avontuur, voor anderen was het intens beangstigend en bedreigend. Voor de één was de gijzeling niet meer dan een voetnoot in het leven; voor de ander kortdurend of langdurend emotioneel ontwrichtend; en voor weer een ander de gebeurtenis die nog dagelijks wordt meegedragen, met blijvend verdriet en hinder.
4. **De factor tijd heel belangrijk is.** De resultaten laten zien dat posttraumatische klachten die samenhangen met de gijzeling lang niet altijd vanzelf verdwijnen. Herstel en ondersteuning vergen veel meer tijd dan we geneigd zijn te denken. Bijna vijftig jaar na de schoolgijzeling is er nog steeds behoefte aan steun, zorg en erkenning.
5. **Zwijgen door getroffenen als belastend is ervaren.** De resultaten maken inzichtelijk dat veel getroffenen – vooral gegijzelde oud-leerlingen – last hebben gehad van het zwijgen na de gijzeling.
6. **De weerslag van de schoolgijzeling verder strekt dan de gegijzelden.** De uitkomsten tonen dat de gegijzelde leerlingen verhoudingsgewijs de meeste klachten rapporteren, maar ook dat PTSS kan voorkomen bij hun dierbaren en niet-gegijzelde omwonenden. Dit vergt een aanpak die rekening houdt en het netwerk om getroffenen heen betreft en gezond houdt. Maar ook verder kijkt dan gegijzelden.
7. **De weerslag van traumatische klachten ook het functioneren op andere levensdomeinen aantast.** De resultaten laten verder zien dat traumatische klachten niet alleen de ervaren mentale gezondheid en kwaliteit van leven van getroffenen eroderen, maar dat zij over de duur van een leven verweven raken met andere centrale levensdomeinen, waaronder functioneren van gezin, werk en relaties. Dit kan zorgen voor cascade effecten, zoals verlies van inkomen en financiële stress na baanverlies.

8. **Gemeenschappen en getroffen en veerkrachtig zijn door regie te pakken over eigen herstelprocessen.** Op eigen kracht zijn er lotgenotenbijeenkomsten georganiseerd, herdenkingen, verbindende bijeenkomsten tussen de Nederlandse en Molukse gemeenschappen.
9. **Steunbehoeften kunnen veranderen over tijd.** Waar na de gijzeling de focus ligt op steun aan getroffen en begeleiding van ouders, komt die later in het leven te liggen bij werk en studie- en gezinsgerelateerde kwesties.

Deze geleerde lessen zijn niet nieuw voor het psychotraumaveld, wel voor deze doelgroep. Ze laten zien hoe belangrijk het is om kwetsbare groepen, zoals kinderen die worden blootgesteld aan ingrijpende gebeurtenissen, blijvend te ondersteunen en te beschermen, zodat gezondheidsschade wordt voorkomen of ingeperkt. Het zijn lessen om op te blijven hameren in de opvang en zorg na dergelijke gebeurtenissen.

Het is de insteek van de auteurs dat de kennis uit dit rapport te zijner tijd zal worden opgenomen in toekomstige richtlijnen voor rampen en crises. Mocht een vergelijkbare gebeurtenis zich opnieuw voordoen, dan zijn er meer instrumenten voorhanden om burgers te beschermen tegen rampen dan voor de leerlingen na de schoolgijzeling. Daarbij moet worden opgemerkt dat deze instrumenten alleen van meerwaarde zijn als ze worden toegepast. Dit vergt constante alertheid van alle betrokken overheden en publieke diensten. Zij dragen, verankerd in de *Wet veiligheidsregio's* en de *Wet publieke gezondheid*, een gedeelde verantwoordelijkheid voor de veiligheid, het welzijn en de gezondheid van getroffen en. Het is niet vanzelfsprekend dat fouten uit het verleden zich nooit meer herhalen.

Dankwoord

Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de inspanningen van velen. Wij danken ieder die daaraan heeft bijgedragen. In het bijzonder zijn wij dank verschuldigd aan:

De deelnemers

Wij zijn alle deelnemers dankbaar voor hun moed om hun verhaal met ons te delen. Het vertellen van ingrijpende en persoonlijke verhalen kan zwaar zijn. Dat zoveel mensen, zo lang na de gijzeling, bereid waren deel te nemen aan dit onderzoek, getuigt van hun diepe betrokkenheid. Voor degenen voor wie deelname te belastend was, hopen wij dat zij zich toch herkennen in de ervaringen van hun lotgenoten in dit rapport.

De wetenschappelijke begeleidingscommissie

Dr. Alice Bosma (onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving [NSCR] en senior onderzoeker bij het Parket-Generaal van het Openbaar Ministerie), dr. Mijke de Waardt (universitair docent Vrije Universiteit Amsterdam en senior onderzoeker NSCR), drs. Gerard Rinckes (senior beleidsmedewerker Team Slachtofferbeleid, Ministerie van Justitie en Veiligheid), dr. Leontien van der Knaap en dr. Pien van de Ven (Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum [WODC]) en voorzitter prof. Maarten Kunst (hoogleraar Criminologie, Universiteit Leiden) worden bedankt voor hun kritische bewaking van de kwaliteit en voortgang van het onderzoek en voor de inspirerende gedachte-uitwisselingen.

De klankbordgroep

De leden van de klankbordgroep voor hun rijke gedeelde kennis, ervaring en betrokkenheid. Hun bijdrage was van grote waarde in het onderzoek naar erkenning en steun voor alle getroffen.

De sleutelfiguren

Dank aan ieder van jullie die het mogelijk maakte om dit onderzoek te laten landen bij getroffen, naasten en binnen de gemeenschappen. Jullie hielpen ons de juiste woorden te vinden en het onderzoek beter aan te laten sluiten op de ervaringen van de getroffen.

Experts, hulpverleners, interviewers en groepsgespreksleiders

Wij danken alle betrokken experts van diagnostische instellingen, kenniscentra en GGZ-organisaties voor hun waardevolle bijdrage aan de inbedding van het onderzoek. Ook zijn we erkentelijk voor de inzet van de contactpunt-hulpverleners, interviewers en gespreksleiders, die met grote bevoegdheid en professionaliteit het contact met getroffen hebben begeleid. Daarnaast gaat onze dank uit naar prof. Peter van der Velden, voor het beschikbaar stellen van de Nederlandstalige vertaling van de SAQ vragenlijst die in dit onderzoek is gebruikt.

Adviseurs

Wij danken prof. Rolf Kleber, emeritus hoogleraar Psychotraumatologie aan de Universiteit Utrecht en ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum, en prof. Michel Dückers, hoogleraar Crises,

veiligheid en gezondheid aan de Rijksuniversiteit Groningen en ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum voor hun waardevolle inzichten en adviezen.

WODC en ministerie van Justitie en Veiligheid

Wij danken dr. Leontien van der Knaap en dr. Pien van de Ven het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) voor hun projectbegeleiding, en het WODC en ministerie van JenV voor het beschikbaar stellen van tijd en middelen waarmee dit onderzoek mogelijk is gemaakt.

De pleitbezorgers en initiatiefnemers

Onze dank gaat uit naar diegenen die zich onvermoeibaar hebben ingezet om de schoolgijzeling niet te laten verdwijnen uit het collectieve geheugen. Zij hebben zich hard gemaakt voor het recht van hun lotgenoten en zich georganiseerd om getroffen en gemeenschappen te helpen de gijzeling te verwerking. We bouwen voort op hun inspanningen.

Referenties

1. Bastiaans J, Jaspers JPC, van der Ploeg HM, Berg-Schaap ET, van den Berg JF. Psychologisch onderzoek naar de gevolgen van gijzelingen in Nederland (1974–1977). Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne; 1979.
2. van der Ploeg HM, Kleijn WC. Being held hostage in The Netherlands: A study of long-term aftereffects. *J Trauma Stress*. 1989;2(2):153–69.
3. Tweede Kamer der Staten-Generaal. Slachtofferbeleid; Verslag van een commissiedebat [Internet]. 2023 [cited 2025 Jun 30]. Available from: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33552-108.html>
4. Rijksoverheid. Antwoorden Kamervragen over de gijzeling in de lagere school in Bovensmilde in 1977 [Internet]. 2022 [cited 2025 Sep 2]. Available from: <https://open.overheid.nl/repository/ronl-786d7321bade04577813e3aefe43a879b3006e26/1/pdf/antwoorden-kamervragen-over-de-gijzeling-in-de-lagere-school-in-bovensmilde-in-1977.pdf>
5. Werkgroep Archiefonderzoek De Punt. Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977: verslag van een archiefonderzoek. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie & Ministerie van Defensie; 2014.
6. Gerards L. Belanda. 1^e druk. Groningen: Palmslag; 2024.
7. Weerwind F. Beantwoording Kamervragen over de gijzeling in de lagere school in Bovensmilde in 1977. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid; 2022 Apr.
8. Weerwind FM. Tweede voortgangsbrief Meerjarenagenda slachtofferbeleid 2022–2025. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid; 2023 Jun. Report No.: Kamerstuk 33 552, nr. 112.
9. Weerwind FM. Derde voortgangsbrief Meerjarenagenda slachtofferbeleid 2022–2025. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid; 2024 Apr. Report No.: Kamerstuk 33 552, nr. 116.
10. Hoeboer CM, Nava F, Haagen JFG, Broekman BFP, van der Gaag RJ, Olff M. Epidemiology of DSM-5 PTSD and ICD-11 PTSD and complex PTSD in the Netherlands. *J Anxiety Disord*. 2025;110:102963.
11. Bonanno GA, Brewin CR, Kaniasty K, La Greca AM. Weighing the costs of disaster: Consequences, risks, and resilience in individuals, families, and communities. *Psychol Sci Public Interest*. 2010;11(1):1–49.
12. Galatzer-Levy IR, Huang SH, Bonanno GA. Trajectories of resilience and dysfunction following potential trauma: A review and statistical evaluation. *Clin Psychol Rev*. 2018;63:41–55.
13. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5 [Internet]. 5th ed. Washington (DC): American Psychiatric Publishing; 2013 [cited 2023 Oct 20]. Available from: <https://dsm.psychiatryonline.org/doi/book/10.1176/appi.books.9780890425596>
14. Torrico TJ, Mikes BA. Posttraumatic stress disorder in children. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2024 [cited 2025 Sep 2]. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559140/>
15. Gezondheidsraad. Gevolgen van rampen voor de gezondheid op middellange en lange termijn. Den Haag: Gezondheidsraad; 2006.

16. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 3rd ed. Washington (DC): American Psychiatric Association; 1980.
17. Nijdam MJ, Vermetten E, McFarlane AC. Toward staging differentiation for posttraumatic stress disorder treatment. *Acta Psychiatr Scand*. 2023;147(1):65–80.
18. Janoff-Bulman R. Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma. New York (NY): Free Press; 1992.
19. Bryant RA. Post-traumatic stress disorder: A state-of-the-art review of evidence and challenges. *World Psychiatry*. 2019;18(3):259–69.
20. Vermetten E, Kleber RJ, van der Hart O. Handboek posttraumatische stressstoornissen. 1^e druk. Utrecht: De Tijdstroom; 2012.
21. World Health Organization. International classification of diseases for mortality and morbidity statistics. 11th rev. Geneva: World Health Organization; 2019.
22. Cloitre M, Hyland P, Bisson JI, Brewin CR, Roberts NP, Karatzias T, et al. ICD-11 posttraumatic stress disorder and complex posttraumatic stress disorder in the United States: A population-based study. *J Trauma Stress*. 2020;33(2):199–210.
23. Tedeschi RG, Calhoun LG. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *J Trauma Stress*. 1996;9(3):455–72.
24. Dell'Osso L, Lorenzi P, Nardi B, Carmassi C, Carpita B. Post-traumatic growth in the frame of traumatic experiences. *Clin Neuropsychiatry*. 2022;19(6):390–3.
25. ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum. Multidisciplinaire richtlijn psychosociaal crisismanagement: Ondersteuning en zorg bij rampen en crises. Diemen: ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum; 2023.
26. Maercker A, Müller J. Social acknowledgment as a victim or survivor: A scale to measure a recovery factor of PTSD. *J Trauma Stress*. 2004;17(4):345–51.
27. Goeree N, Lemos Dekker N, de Reuver Y, Haagen JFG, Vermetten E. Shaping hope in everyday life: Experiences of veteran spouses with post-deployment mental health issues. *Ethos*. 2023;1–15.
28. McGaw VE, Reupert AE, Maybery D. Military posttraumatic stress disorder: A qualitative systematic review of the experience of families, parents and children. *J Child Fam Stud*. 2019;28(11):2942–52.
29. Maercker A, Horn A. A socio-interpersonal perspective on PTSD: The case for environments and interpersonal processes. *Clin Psychol Psychother*. 2013;20(6):465–81.
30. Mulder E, Wentholt N, Ormskerk N, Bodegraven Y, Smit J, Immler N. Daadwerkelijk veranderen [Internet]. Utrecht: WODC; 2025 Jun 27 [cited 2025 Sep 1]. Available from: <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/3459>
31. Worthington EL Jr. Forgiveness and reconciliation: Theory and application. New York (NY): Routledge/Taylor & Francis Group; 2006.
32. van Nieuwenhuizen C, Janssen-de Ruijter EAW, Nugter M. Manual Manchester Short Assessment of Quality of Life (MANSA). Eindhoven: GGzE; 2017 Dec.
33. van Nieuwenhuizen C, Schene AH, Koeter M. Manchester-verkorte Kwaliteit van Leven meting. Eindhoven: Telepsy; 2000.
34. Trimbos-instituut. Herijking afkapwaarden MHI-5: Validering en psychometrische kenmerken van de MHI-5 binnen NEMESIS-3 – Publiekssamenvatting (TRI32-001) [Internet]. Utrecht: Trimbos-instituut;

2024 [cited 2025 Sep 2]. Available from: <https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/2024/09/TRI32-001-Factsheet-Herijking-afkapwaarden-MHI5-def.pdf>

35. Eidhof M, ter Heide F, Boeschoten M, Olff M. Internationale Trauma Vragenlijst: Zelfrapportage vragenlijst voor ICD-11 PTSS en CPTSS [Internet]. Utrecht: Centrum '45; 2018 [cited 2025 Sep 2]. Available from: <http://www.psychotraumadiagnostics.centrum45.nl/>
36. Germann J, Boeschoten M, Nijdam MJ, van Aa N, Eidhof MB, Hoeboer CM, et al. Psychometric evaluation of the Dutch International Trauma Questionnaire for the 11th revision of the International Classification of Diseases posttraumatic stress disorder and complex posttraumatic stress disorder. *Psychol Trauma*. 2024;16(8):1347–56.
37. Cann A, Calhoun LG, Tedeschi RG, Taku K, Vishnevsky T, Triplett KN, et al. A short form of the Posttraumatic Growth Inventory. *Anxiety Stress Coping*. 2010;23(2):127–37.
38. Jaarsma TA, Pool G, Sanderma R, Ranchor AV. Psychometric properties of the Dutch version of the Posttraumatic Growth Inventory among cancer patients. *Psychooncology*. 2006;15(10):911–20.
39. Maercker A, Müller J. Social acknowledgment as a victim or survivor: A scale to measure a recovery factor of PTSD. *J Trauma Stress*. 2004;17(4):345–51.
40. van der Velden PG, de Bruijne M. Dutch version of the Social Acknowledgment Questionnaire (SAQ). Tilburg: Centerdata; 2018.
41. Stammel N, Neuner F, Böttche M, Knaevelsrud C. Construction of a questionnaire for readiness to reconcile in victims of human rights violations. *Eur J Psychotraumatol*. 2012;3(1):17226.
42. Pot AM, van Dyck R, Deeg DJH. Ervaren druk door informele zorg: Constructie van een schaal. *Tijdschr Gerontol Geriatr*. 1995;26(5):214–9.
43. Braun V, Clarke V. Thematic analysis: A practical guide. London: SAGE; 2021.
44. Kessler RC, Aguilar-Gaxiola S, Alonso J, Benjet C, Bromet EJ, Cardoso G, et al. Trauma and PTSD in the WHO World Mental Health Surveys. *Eur J Psychotraumatol*. 2017;8(sup5):1353383.
45. Mooren TTM, Kleber RJ. The significance of experiences of war and migration in older age: Long-term consequences in child survivors from the Dutch East Indies. *Int Psychogeriatr*. 2013;25(11):1783–94.
46. Hoeboer CM, de Kleine RA, Oprel DAC, Schoorl SMD, van der Does AJW, van Minnen A. Does complex PTSD predict or moderate treatment outcomes of three variants of exposure therapy? *J Anxiety Disord*. 2021;80:102386.
47. Dückers M, Gerbecks J, Jacobs J. Voorbereid op éénloketfuncties bij rampen en crises: Resultaten van een behoeftepeiling onder gemeenten. Utrecht: Nivel; 2020.
48. Gersons BPR, Huijsman-Rubingh RRR, Olff M. De psychosociale zorg na de vuurwerkramp in Enschede: Lessen van de Bijlmer-vliegramp. *Ned Tijdschr Geneeskd*. 2004;148(29):1426–30.
49. Raad van State. Tegemoetkomen doe je niet zomaar: Een afwegingskader voor onverplicht handelen van de overheid bij klemmende situaties. Den Haag: Raad van State; 2025.
50. Kleber RJ. Trauma and public mental health: A focused review. *Front Psychiatry*. 2019;10:451.
51. Scholl MB, Townsend CB. Restorative justice: A humanistic paradigm for addressing the needs of victims, offenders, and communities. *J Humanist Couns*. 2024;63(3):184–200.

52. Karp DR, Armour M. The little book of restorative justice for colleges and universities. 2nd ed. New York (NY): Good Books; 2019.
53. Umbreit M, Armour MP. Restorative justice dialogue: An essential guide for research and practice. New York (NY): Springer; 2010.
54. Common Ground Institute. Community dialogue design manual. Amherst (MA): Common Ground Institute; 2017.
55. Pruitt B, Thomas P. Democratic dialogue: A handbook for practitioners [Internet]. New York (NY): UNDP; 2007 [cited 2025 Jul 9]. Available from: <https://www.undp.org/latin-america/publications/democratic-dialogue-handbook-practitioners>
56. Vermetten E, Gebert A, Deelen R, Stor E. Bruggen bouwen: Ontmoetingen van Dutchbat III-veteranen met overlevenden van de genocide in Srebrenica. Utrecht: Trauma Innovations Network; 2024.